

diyânet

Aylık Dergi | Şubat 2022 | Sayı: 374



■ Din ve Medeniyet Ekseninde İslam Şehri

■ Şehirlerin Anası Mekke İbrahim'in Şehri

■ Doç. Dr. Selim Argun ile İslam ve Şehir Üzerine Söyleşi

■ Şuhur-u Gufran'ın Gölgesinde

■ Uzakların En Yakını Mescid-i Aksa

YAYINLARIMIZ



Tecvitli okunmayı en çok hak eden sure, Fatiha suresidir; zira her Müslümanın namazında temel bir rükündür; çünkü namaz ancak Fatiha suresi okunduğunda geçerli olmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber "Kur'an'ın girişi olan Fatiha'yı okumayan, o namazı hakkıyla kılmamış demektir." buyurmuştur.

Kur'an Tilavetinde Yaygın Hatalar-Fatiha Suresi Örneği, halk tabakasından işinin ehli sağlam karilere kadar bütün Müslüman kesimlere yönelik bir kitap olup yedi ayetten ibaret Fatiha gibi kısacık bir surede yapılan hataları ele alan ilmî bir kaynaktır.



www.yayinsatis.diyamet.gov.tr

Hayat, Cenab-ı Allah'ın Hz. Âdem'i (a.s.) yaratmasıyla başladı. Kur'an-ı Kerim, insanın imtihan edilmek için yeryüzüne gönderildiğini, hayatını da bu imtihan bilinciyle şekillendirmesi gerektiğini bildirir. Müslüman bir insanın yeryüzünde avare, başıboş bir hayat yaşaması beklenemez. Sorumluluk bireyin iç dünyasından başlamak üzere halka halka dış dünyaya uzanan, toplumsal ahlaki temelleri olan geniş bir alanda tezahür eder ki zaten İslam medeniyeti, bu geniş havzada ortaya çıkan hayat tecrübesinin adıdır.

İslam dini, Mekke ve Medine'de tezahür eden sosyal hayat pratiğini, sonraki nesiller için örnek olarak gösterir. Çünkü bu iki şehir, vahye muhatap olan, vahiyle yoğrulan, değişen, dönüşen ilk Müslüman toplumu barındırır. İnsanoğluna yüklenen sorumluluk, onun kendisine yönelik ödevlerden ibaret değildir. Kur'an-ı Kerim, en geniş anlamıyla yeryüzünün imarını da insana yükledi: "O, sizi yeryüzünden (toprakten) yarattı ve sizi oranın imarında görevli (ve buna donanımlı) kıldı." (Hud, 11/61.)

İslam, bir şehir dini olarak ortaya çıkmış, tarih boyunca yayıldığı coğrafyalara irili ufaklı sayısız şehir serpiştirmiş, bu şehirler hem kendi dönemlerinin ilim merkezleri hem huzur adresleri olmuştur. İslam düşünürü Farabi, buradan hareketle ileri düzeyde erdemini tezahür edeceği yer olarak şehre işaret etmiştir.

İslam ve şehir ilişkisi, Medine ve medeniyet bağlamında öteden beri üzerinde konuşulan konulardan biri olmuştur. Bütün dünyada yaşam alanlarının büyük ölçüde kentlerde yoğunlaştığı günümüzde İslam'ın şehir tasavvuru daha da önem kazanmış; İslam ve medeniyet ilişkisi, Medine ve medeniyet arasındaki bağ, etimolojik bir ilişkinin ötesine geçmiştir. İslam şehri, insanı merkeze alan, onun manevi ihtiyaçlarını önemseyen; mabet, mahremiyet, tevazu gibi kavramlarla ifade edebileceğimiz birtakım temel ilkelere teşekkül etmiştir ki modern dönemde insanlığın bu anlayışa ihtiyacı gittikçe artmıştır.

Diyanet Dergi olarak bu sayımızda İslam ve Şehir başlıklı bir dosya ile okurlarımızın huzuruna çıkıyoruz. Dosyamıza Prof. Dr. Mustafa Demirci, "Din ve Medeniyet Ekseninde İslam Şehri"; Prof. Dr. Bayram Ali Çetinkaya, "Şehirlerin Anası Mekke İbrahim'in Şehri"; Prof. Dr. Recep Şentürk, "İslam Medeniyetinde Şehir" başlıklı yazılarıyla katkıda bulundular. Söyleşi konuğumuz Doç. Dr. Selim Argun Hocamız.

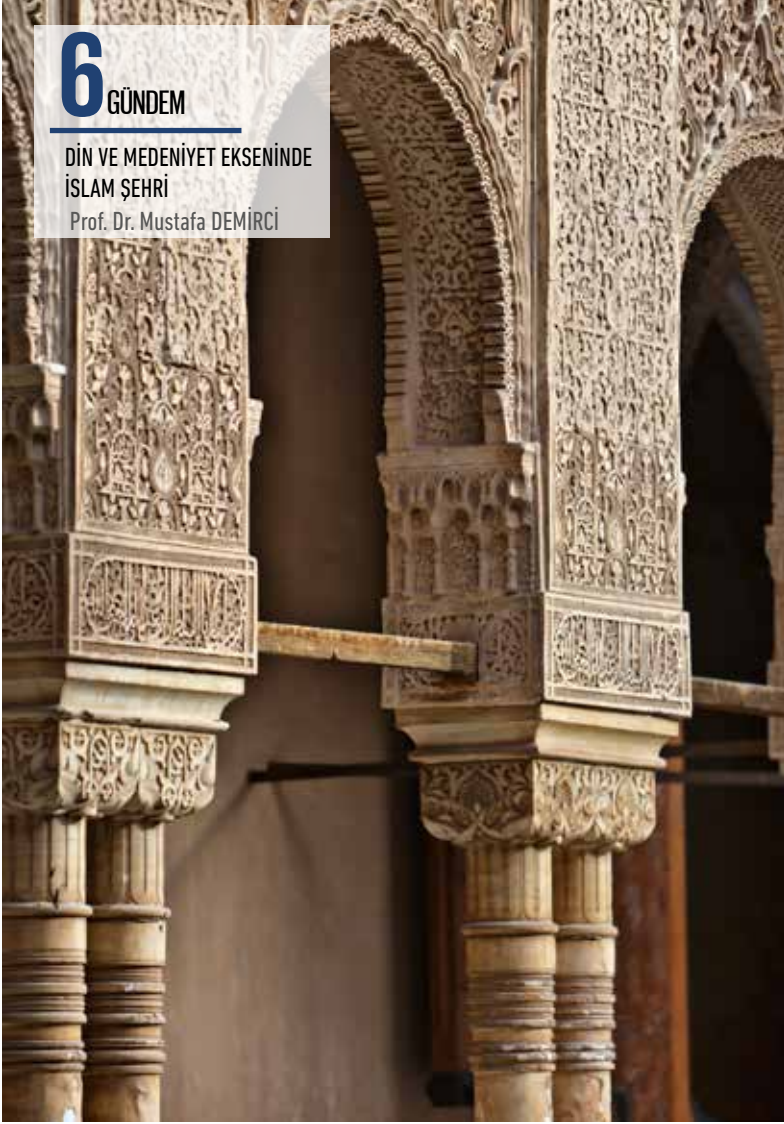
Mübarek üç aylarınızı, Regaip ve Miraç kandillerinizi tebrik ediyor, bir sonraki sayıda görüşmek üzere iyi okumalar diliyorum.

Doç. Dr. Fatih KURT

İÇİNDEKİLER

6 GÜNDEM

DİN VE MEDENİYET EKSENİNDE
İSLAM ŞEHİRİ
Prof. Dr. Mustafa DEMİRCİ



11 GÜNDEM

ŞEHİRLERİN ANASI MEKKE
İBRAHİM'İN ŞEHİRİ
Prof. Dr. Bayram Ali ÇETİNKAYA

16 GÜNDEM

İSLAM MEDENİYETİNDE ŞEHİR
Prof. Dr. Recep ŞENTÜRK

20 SÖYLEŞİ

DOÇ. DR. SELİM ARGUN: "İSLAM ŞEHİRLERİ, DERÜNÜNDA
METAFİZİK REFERANSLARI OLAN ŞEHİRLERDİR."
Mustafa BERK - Mustafa Mirza DEMİR

26 DİN DÜŞÜNCE YORUM

İSLAM'IN MEDENİYET TASAVVURUNDA KISA BİR GEZİNTİ
Prof. Dr. Soner GÜNDÜZÖZ

30 DİN DÜŞÜNCE YORUM

HAYRIN EFDALİ VE KEMALİN ÂLÂSİ MEDİNE'DE/ŞEHİRDEDİR
Kâmil BÜYÜKER



34 VAHYİN AYDINLIĞINDA

KUR'AN ALLAH KELAMIDIR VE ONDA HİÇBİR ÇELİŞKİ YOKTUR
Dr. Bayram KÖSEOĞLU

36 HADİSLERİN İŞİĞİNDA

TİCARETTE DE "EMROLUNDUĞUN GİBİ DOSDOĞRU OL!"
Halil KILIÇ

38 DİYANET ARŞİVİ

CEP İLMİHALİ YAZARI VE İSPARTA MÜFTÜSÜ
MEHMET SOYMEN
Dr. Mehmet BULUT

diyanet

SAYI
374

ŞUBAT
2022

Diyamet İşleri Başkanlığı Adına
Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Doç. Dr. Fatih KURT

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Lamia LEVENT ABUL

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Ahmet BULUT

Yayın Kurulu
Doç. Dr. Fatih KURT
Abdülbaki İŞCAN
Dr. Lamia LEVENT ABUL
Dr. Abdülkadir ERKUT
Hüseyin ARI
Mahmut KAYIŞ

Editör
Emin GÜRDAMUR

Yayın Koordinatörleri
Mustafa BERK
Meryem BALTACI
Mahir KILINÇ
Mustafa Mirza DEMİR

Görsel Koordinatör
Asuman AYDIN

Dijital Medya
Ömer GÜÇLÜ
Şahin BODUR

Arşiv
Ali Duran DEMİRCİOĞLU

Grafik - Tasarım
Aren Tanıtım
www.arentanitim.com.tr

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Blv.
No: 147/A 06800 Çankaya/Ankara
Tel : 0312 295 86 61 - 62
Faks: 0312 295 61 92
dergi.diyamet.gov.tr
diyanetdergi@diyanet.gov.tr



42 YARININ DÜNYASI

GERÇEK İLE ARTTIRILMIŞ
GERÇEKLİK ARASINDA:
METAVERSE EVRENİ VE DİNÎ
HAYAT
Dr. Mustafa Derviş DERELİ

46 ADANMIŞ ÖMÜRLER

İLİM YOLUNDA BİR ÖMÜR:
ALİ YAKUP CENKÇİLER
Bünyamin ALBAYRAK - Ahmet ÜNAL

48 LİSAN-I KALP

KULU İNCİTME GÖNÜL
Dr. Lamia LEVENT ABUL

50 BUNU KONUŞALIM

YUNUS BALCIOĞLU: "CAMİYİ SADECE BİR
İBADET MEKÂNI DEĞİL İBADETİN İLİMLE
TEÇHİZ EDİLDİĞİ BİR MEKÂN HÂLINE
GETİRME ÇABASI İÇERİSİNDEYİM."
Mahir KILINÇ

52 DİN TARİH TOPLUM

KÜLTÜR ENDÜSTRİSİNİN SOSYO-
PSİKOLOJİSİ: ETKİ Mİ İTAAT Mİ UYUM MU?
Doç. Dr. Ekmel GEÇER

56 DİN TARİH TOPLUM

ŞUHUR-U GUFRA'NIN GÖLGESİNDE
Ayşeli POLAT

60 DİN TARİH TOPLUM

YÜREK FETHİNİN KAPILARINI AÇAN SURE
"FETİH SURESİ"
Yahya KARATAŞ

62 ALLAH'IN ELÇİLERİ

AD KAVMİNE GÖNDERİLEN PEYGAMBER
HZ. HUD
Meryem DALĞIÇ

66 KÜLTÜR SANAT EDEBİYAT

KALEME AND OLSUN!
Aydın HIZ

68 | Gezici Mikrofon

70 KAFAMA TAKILANLAR

DİN ÖZGÜRLÜĞE KARŞI MI?
Prof. Dr. Çağfer KARADAŞ

72 İNSAN HÂLİ

MADDE BAĞIMLILIĞI VE AİLELERİN
BAĞIMLILARA YAKLAŞIMI
Dr. Emine GÜMÜŞ BÖKE

74 HATIRA DEFTERİ

RABBİM, YOLUNA KIYMET VERENLERİ
KIYMETLENDİRİR
Elif DEMİRCİ

76 YERYÜZÜ MESCİDLERİ

UZAKLARIN EN YAKINI
MESCİD-İ AKSA
Büşra Nur GÜLER



80 KİTAPLIK

KURAN'DA DUA KULLUĞUN ÖZÜ
Ahmet Mahmut ŞEN

Abone İşleri

Tel: 0312 295 71 96-97
Faks : 0312 285 18 54
e-mail: dosim@diyanet.gov.tr

Online Abonelik:

yayinsatis.diyanet.gov.tr

Abone Şartları

Yurt İçi yıllık: 120.00 TL
Yurt Dışı yıllık: ABD: 72 ABD Doları
AB Ülkeleri: 47 Euro
Avustralya: 119 Avustralya Doları
İsviçre: 49 Frank

Abone kaydı için, ücretin Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü'nün T.C. Ziraat Bankası, Ankara Kurumsal Şube IBAN: TR94 00010017 4505 9943 0850 41 nolu hesabına yatırılması ve makbuzun fotokopisi ile abonenin hangi sayıdan başlayacağını bildirir bir dilekçe, mektup, yazı, faks veya e-mailin Diyanet İşleri Başkanlığı Döner Sermaye İşletmesi Müdürlüğüne gönderilmesi gerekmektedir.

Temsilcilikler; Yurt İçi: İl Müftülükleri, İlçe Müftülükleri - Yurt Dışı: Din Hizmetleri Müşavirlikleri, Din Hizmetleri Ataşelikleri.

Yayın Türü:

Aylık, Yaygın, Süreli Yayın, Diyanet Aylık Dergi (Türkçe)

Baskı

Çağlayan Basım Yayın Dağıtım Ambalaj
Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Sarıncı Yolu No: 7 Gaziemir/İzmir
Tel: 0 232 274 23 18

Basım Tarihi: 07.02.2022

Yayımlanacak yazılarda düzeltme ve çıkartmalar yapılabilir. Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Diyanet Aylık Dergi, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınıdır. Dergide yayımlanan yazı, konu, fotoğraf ve diğer görsellerin her hakkı saklıdır. İzinsiz, kaynak gösterilmeden her türlü ortamda alıntı yapılamaz.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın Adıyla.

ŞEHİR VE MEDENİYET



Prof. Dr. Ali ERBAŞ

Diyanet İşleri Başkanı

İnsanoğlu, tarihin başlangıcından beri, sosyalleşme ihtiyacı, güven ve gelecek kaygısı, ihtiyaçlarını kolayca temin etme düşüncesi gibi sebeplerle yerleşim mekânları ve alanları inşa etmiştir. İlk dönemlerde tabiatın doğal unsurlarıyla inşa edilen evler ve mahalleler zaman içerisinde insanın alet yapımına ve teknik imkânlarla kavuşmasına paralel olarak gelişmiş, bu alanda farklı ve kapsamlı tasarımlar ortaya çıkmıştır. Diğer yandan insanın çevresiyle iletişimde ve sosyal ilişkilerinde olduğu gibi

imar ve inşaa faaliyetlerinde de inanç ve değerler dünyası önemli bir etken olmuştur. Dolayısıyla şehrin tarihi ve serüveni, teknolojik ve toplumsal değişim ve gelişimi ortaya koyarken aynı zamanda insanın inanç, değer, gelenek ve kültür dünyasını da resmetmektedir. Bu sebeple medeniyetlerin tarihi, şehirlerin tarihi ile başlar. Nitekim şehir anlamına gelen “medine” kelimesi ile “medeniyet” kelimesi arasındaki etimolojik ilişki, şehir ve medeniyet arasındaki derin ve güçlü bağı ifade eden önemli referanslardan biridir.

Şehirleri inşa eden her anlayışın kendine mahsus bir hayat felsefesi, bir dünya görüşü olmuştur. Medeniyetler kendi değerlerine göre şehirler kurmuş, her şehir kendine özgü medeniyeti aksettirmiştir. Ancak zaman içerisinde yaşanan kültürel etkileşimler, gelişen imkânlar ve ortaya çıkan ihtiyaçlar, şehircilik anlayışının önemli dönüşümler geçirmesine sebep olmuştur. Özellikle zaman ve mekân gibi kavramların sınırlarını aştığı Yakın Çağ'da küreselleşmenin de etkisiyle şehirler kültür ve medeniyete dair taşıyıcı özelliklerini kaybetmiş, gelişigüzel yeknesak standartlara hapsol-

muştur. XVIII. yüzyıldan itibaren sanayi devrimiyle beraber gücü, maddeyi, üretimi/tüketimi merkeze alan bir anlayışın öne çıkması ise şehirleşme olgusunda hızlı ve köklü bir değişime zemin hazırlamıştır. Söz konusu dönemin dinamikleri neticesinde şehirler, iş gücünün yoğun olduğu, devasa binalarla kuşatılan, makinaların ve teknik cihazların âdeta insan varlığının önüne geçtiği merkezler hâline gelmiştir. Yer yer geleneksel unsurlar muhafaza edilse de bu süreçte özgün şehircilik bağlamında ciddi savrulmalar yaşanmış, metropol ve megakent gibi kavramlarla ifade edilen devasa tekdüze şehirler meydana gelmiştir.

Bu bakımdan Yakın Çağ, değer, bilgi ve kültür değişiminin en üst noktaya çıktığı bir zamana karşılık gelmektedir. Bu durum, oldukça geniş imkânlar sunduğu gibi insani değerlerle ilgili yıpranmaları ve kayıpları da beraberinde getirmekte ve birçok şey, ancak yeni anlamlar kazanarak mevcudiyetini devam ettirmektedir. Sürekli değişimin kesafet kazandırdığı günümüz şehirleri de bu akışa alan oluşturarak anlık değişimi harekete geçirici bir yapıyı hep zinde tutmaktadır. Hem

barındırdığı nüfusun hem de yapılaşmaların büyümesiyle oluşan metropoller bilginin yanı sıra hayat tarzıyla, tüketim ahlakıyla ve değerlerle ilgili değişkenliğin en yoğun yaşandığı alanlar hâline gelmektedir. Kimlik dönüşümü, yabancılaşma, yalnızlaşma gibi hususiyetler ise söz konusu yeni şehir (metropol) hayatının icbar ettiği başlıca sorunlar olarak öne çıkmaktadır.

Zaman içinde geçirdiği değişim ve dönüşümle birlikte şehirler, sembolik ifade biçimleriyle bir yandan tarihî birikimi, diğer yandan da çağın insan, hayat ve dünya tasavvurunu yansıtmaya devam ederler. Bu noktada insani, ahlaki ve iktisadi değerlerin belirleyici etkisi sebebiyle Müslümanların kurdukları şehirler, kendine mahsus özellikleriyle dikkat çekmektedir. Zira hayatın tüm alanlarını kuşatan bir din olarak İslam, şehirlerin siyasal, ekonomik, kültürel ve toplumsal yapısını da biçimlendirmiştir. Müslümanlar, karşılaştıkları kültür ve medeniyetlerden devraldıkları müktesebatı, İslam düşüncesi içinde yeniden inşa ederek kendilerine özgü bir şehir modeli ortaya koymuştur. Bu model, şehirlerin fiziksel yapılanmalarından ve mimari yaklaşımlardan ziyade onlara anlam ve canlılık kazandıran kültür, sanat ve hayat anlayışıyla öne çıkmaktadır. İslam şehirlerinden hangisi bu anlamda bir değerlendirmeye tabi tutulsa özlerinde birçok ortak noktanın olduğu fark edilecektir. Nitekim İstanbul, Bursa, Mekke, Medine, Kahire, Şam, Buhara, Semerkant gibi şehirlerin hepsinde, cami merkezli değerlerle oluşturulan İslam medeniyetinin izleri

ve temel özellikleri öne çıkmaktadır.

İslam medeniyetinde şehirler, öncelikle toplumun temel değerlerinden beslenen birlik ruhu ve dayanışmaya ek olarak kültürel ve sosyal bütünlük içinde teşekkül ettirilmiştir. Bilindiği gibi Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Medine'ye hicretine kadar sıradan bir yerleşim yeri olan Yesrib'de farklı dinî gruplar bulunmaktaydı. Peygamber Efendimiz, farklı dinî ve etnik kökenden insanları bir araya getirmeyi başarmış ve bu yerleşim yerini medeniyete merkez olmuş bir beldeye dönüştürmüştür. Medine'de, hukuk ve ahlak temeline dayalı bir şehir kültürü inşa edilerek adaleti önceleyen ve bir arada yaşamayı kolaylaştıran ana unsurlar olarak hak ve sorumluluklar bir sözleşme ile garanti altına alınmıştır. Medine, Mescid-i Nebi'nin etrafında kurulmuş, şehir planlaması mescit merkeze alınarak yapılmıştır. Zaman içinde teşekkül eden İslam şehirleri de Medine örnek alınarak inşa edilmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Medine'ye hicreti ile başlattığı medeniyet yolculuğuna Müslümanlar, ulaştıkları şehirleri, beldeleri; camilerle, eğitim merkezleriyle, ticarethanelerle, kervansaraylarla donatarak devam etmişler, böylece İslam medeniyetinin şehir anlayışını cihanın dört bir yanına ulaştırmışlardır.

İslam düşünürlerinin şehir ve medeniyet ilişkisi üzerinde yoğunlaşması ise alanla ilgili ciddi bir ilmî müktesebat meydana getirmiştir. Özellikle Farabi'nin Medinetü'l-Fazıla ve İbn Haldun'un Mukaddime adlı eserleri, bu konuda olduk-

ça dikkat çekici yaklaşımlar sergilemektedir. Ümran filozofu İbn Haldun'un şehir, kültür ve medeniyet ilişkisini anlamlandırma düşünceleri, şehir ve medeniyet algısına önemli katkılar sağlamıştır. İbn Haldun, bir şehrin yaşanmaya değer bir beldeye dönüştürülebilmesini, sakinlerinin kendilerine bir misyon biçmelerine ve sahip oldukları değerler ile hayata müdahale etme iradesini göstermelerine bağlamaktadır. Şehri insan bedene benzeten Farabi'ye göre amacı mutlak saadet olan erdemli şehrin en önemli özelliği, birbirleriyle yardımlaşan insanların bir araya gelmesiyle teşekkül etmiş olmasıdır.

Muhakkak ki erdemli şehirlerin inşası, öncelikle insanın inşasını gerektirmektedir. İnsanın inşası demek geleceğin inşası demektir. Bununla birlikte şehirler, mahza fiziksel yapılardan ibaret de görülmemelidir. Zira şehirler sadece çelik, betonarme yapılarla, taş ile tuğla ile çimento ile inşa edilmezler. İslam tasavvurunda şehirlerin ruhu vardır ve şehir o ruh ile anlam kazanır. Şehirleri yığınlardan arındırarak insan hayatı ile birlikte güzelleştiren bu cevher; o şehrin tarihi, kültürü, mimarisi, edebiyatı, sanatı, folkloru, maddi manevi zenginliği ve yetiştirdiği seçkin insanlarıdır. Mühendisler, mimarlar kabiliyetlerini şehrin bünyesine aksettiren bu birikimlerle de o şehrin ruhu inşa edilmektedir. Bu sebeple şehirleri sadece fiziki özellikleriyle değil geçmişten bugüne mekânlarının taşıdığı manevi değerler ve sembollerinin ifade ettiği derin manalar aracılığıyla da anlayıp tanımlamak doğru olacaktır. ■

DİN VE MEDENİYET EKSENİNDE İSLAM ŞEHİRİ

Prof. Dr. Mustafa DEMİRCİ

Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

İslam ve şehir olgusu

Kur'an'ın ruhu temel olarak şehirli, anti-kabilevidir. Ayrıca İslam'ın beş şartının düzenli bir şekilde yerine getirilmesi göçebe değil yerleşik bir hayatı gerektirir. Kısaca şehir, inancın ve Müslümanca ideal yaşamın kalesi ve garantisidir. Bu zaviyeden bakıldığı zaman Kur'an-ı Kerim, İslam'ın bir toplum olarak ortaya çıktığı dönemde, Arabistan Yarımadası'nda yaşayan ve insanın ilk yerleşik hayata geçtiğinden beri çok az mesafe katetmiş, asgari düzeydeki temel ihtiyaçlarını karşılamakta olan; doğal olarak bu sert ve tabiatla iç içe süren yaşantının içinde birtakım insani hassasiyetlerin de az geliştiği bedeviler ile kendi arasına bir çizgi koyar. Onun terminolojisi açıkça şehir hayatını ve ortamını yansıtır. Bedevileri anlatmak için Kur'an, "el-'Arab" tabirini on üç farklı yerde kullanmakta, bunların sekizine olumsuz bir anlam yüklemektedir. Aynı şekilde Hz. Peygamber'in pek çok hadis-i şerifinde de sık sık bedeviliği yeren ve dışlayan, buna karşılık cemiyet yaşantısını ve yerleşik hayatı öven, hatta yerleşik hayatın daha ileri bir aşaması olan şehir hayatının İslami bir yaşam için daha uygun ve elverişli olduğuna dair bolca vurgu bulmak mümkündür. İslami şehir hayatının en önemli prensibi olan namaz, cami veya mescitte yapılan bir ibadettir; toplu olarak kılınması teşvik edilmiştir. Bir bütün olarak yerleşik hayat tarzını gerektirir. Namazın kı-

linabilmesi için gerekli olan bazı şartlar İslam şehirlerinin yapısını büyük ölçüde etkilemiştir. Dolayısıyla Kur'an ve hadis, genel olarak göçebeliliği değil vahdaniyet anlayışı içerisinde bir Müslüman cemaat organizasyonuna dayanan bir şehir dinini temsil etmektedir.

İslami bakış açısından şehirleşme süreci, sadece askerî ve siyasi konuma bağlı gelişen sosyolojik bir süreç değil fakat aynı zamanda İslam inancına dayalı bir ideadır. Çünkü İslamiyet esas yapısı, ibadet şekilleri ve öz değerleri itibarıyla bir şehir dinidir. Bundan dolayı İslam düşüncesinin değişik damarlarında da şehir hayatı ile ilgili, İslam ile şehirlilik arasında organik bir bağ kuran oldukça dikkat çekici teoriler geliştirilmiştir. Bu düşünürlerden en dikkat çekici fikirleri geliştirenlerin başında Farabi ve İbn Haldun gelmektedir. Farabi insan topluluklarını sınıflandırırken ihtiyaç, dayanışma ve ahlaki yetkinliği gerçekleştirebilme imkânını bir ölçüt olarak daima göz önünde bulundurur. Buna göre insan toplulukları tam gelişmiş ve az gelişmiş olmak üzere ikiye ayrılırlar. Tam gelişmiş olan topluluklar küçük (şehir), orta (devlet) ve büyük (birleşik devletler) diye üç gruba ayrılır. Az gelişmiş topluluklar da aile, sokak, mahalle ve köy olmak üzere dörde ayrılır. Farabi'ye göre en yüce iyiye ve en son yetkinliğe şehirden daha iyi bir toplumda ulaşamaz. Bu şehrin belli bir gayesi olmalıdır. Bu gaye de tanrının mak-

sadını taklit olmalıdır. Şehir düzeyinde bir toplum olmadan insanın yetileri ve aklı gelişmemekte, buna bağlı olarak da ahlaki olgunlaşmamaktadır.

İbn Haldun ise şehir ve medeniyet meselesini derinlemesine ilk analiz eden düşünürdür. Şehir hayatı "el-hadara" kavramı ile ifade edilir. İnsanlığın gelişim seyri içinde göçebelikten bedeviliğe, bedevilikten de "hadariliğe" yükselmişlerdir. Bu kavram ile göçebelikten yerleşik hayata geçen ve şehirde yaşayan, üretim, paylaşım ve iş bölümü içindeki insanları kasteder. Ancak İbn Haldun, ideal manada şehirlilik için bu kavramı yeterli görmez. Muhtemelen Farabi'nin felsefesinden etkilenerek bu şehirli yaşamın belli değerler ekseninde erdem, anlayış ve incelikte çoğaltılması, güç kazanması "ümranı" oluşturur. Hadarilik, şehirde yaşadığı hâlde ruhu, yaşantısı, alışkanlıkları vs. şehir ile hiç alakası olmayan ara bir durumu ifade ederken ümran herkes tarafından içselleştirilmiş değerlerin haricî bir zorlama olmadan hayata katılımını ifade eder. Yani şehirli olmak (hadari), daha geniş bir ifadeyle yerleşik olmak ümran için yeterli değildir. Yerleşik olanlar, göçebelikten ya da köylülükten gelenler, nispi bir zarafet ve incelik kazanabilir ama "ümran" seviyesine ulaşmada yetersiz kalabilirler. Şehirler nüfus ve maddi olarak büyürken insani ve ahlaki vasıflar itibarıyla aynı nispette gelişmeyebilir.

Dolayısıyla saf insan fitratının erdemlerle oluşturduğu hamule, toplumsal zaruretlerin düzenlediği örgütlenmeyi içselleştirmiş anlayış ve davranış biçimleri ve gönüllülük esasları ile kendiliğinden sürdürülebiliyorsa ileri bir medeniyet demek olan ümrana ulaşılmış olur. Onun gerçek anlamda şehirlilikten kastettiği kavram, ümrandır. Ümran, şehirde yaşarken aynı zamanda bilim ve sanatla uğraşan, şehrli bir yaşam tarzının gereklerini hakkıyla yaşayan kimseleri kasteder. Dolayısıyla ümran; gerçek anlamda rafine bir şehir kültürü geliştiren veya bu kültürü benimseyen durumu ifade eder. İbn Haldun bu kavram-

ları geliştirirken diğer düşüncelerinde olduğu gibi burada da özellikle İslami geleneği ve şehirleşme sürecini dikkatle gözlemleyerek insani değer üretmeyen bazı şehirleşme tipleri ile şehirlileşme arasındaki farka dikkat çeker.

İslam, eski dünyada yayılırken yayılışına bir dizi şehrin kurulup gelişmesi eşlik etti. Bir anlamda İslam ile şehir eş anlama geldi. Sasani ve Bizans dönemine göre İslami dönem, şehirlerin gerek sayısı gerekse hacmi bakımından daha ileri bir düzeyi gösterir. R. M. Adams, Irak coğrafyasındaki şehirlerin arkeolojik belgelere dayanarak büyüklüğünün İslam öncesi ile karşılaştırmasını yaptı. Ayrıca İslam öncesi başkentler arasında da bu karşılaştırmayı yaptı. Buna göre Selekoslar zamanında şehirlerin ortalama büyüklüğü 430 hektar iken Sasani-ler devrinde bu miktar 1834 hektardır. Sasanilerin efsane başkenti Medain (Ktesifon) 162 hektarlık bir alanda kuruludur. İslami dönemde kurulan şehirler ile İslam öncesi İran coğrafyasında kurulan şehirlerin topografik yayılımı ile ilgili yapılan bir karşılaştırmada, İslami dönem şehirlerinin İslam öncesi şehirlerine nispetle daha geniş alanlara yayılmış olduğu görülmüştür. Abbasilerin 760 yılında kurdukları Bağdat, İslami dönemde kurulan en büyük şehirlerin ortalamasından iki buçuk kat daha büyük bir hacme sahipti. Bağdat'tan sonra o dünyanın en büyük ikinci şehri

olan Bizans başkenti Kostantiniyye ile dokuzuncu yüzyılda karşılaştırıldığı zaman; Doğu Roma başkenti Kostantiniyye 1.500 hektar iken Bağdat 7.000 hektarlık alanı ve 800.000 nüfusu ile her bakımdan Kostantiniyye'nin beş katı büyüklüğündeydi.

Sahabe şehirleri ya da fatihlerin şehirleri

İslam 610 yılında Mekke'de doğdu, 632 yılında Medine'de siyasi ve toplumsal bir hüviyet kazandı, takriben bir asır içinde Atlas Okyanusu ile Amuderya arasındaki yerleşik medeni dünyayı (ekümen bölgeyi) fethetti. Fetihler sadece askerî bir hareket ile sınırlı kalmadı, aksine fetihleri bir şehirleşme dalgası takip etti. Hz. Peygamberin sahabeleri önderliğinde gerçekleştiren fetihlerde ilk Müslüman liderler, başta Hz. Ömer olmak üzere hâkimiyeti altına aldıkları bölgelerdeki şehirleri tahrip etmediler, aksine bir taraftan onları şenlendirirken aynı zamanda çölden fetihler için çıkarılmış olan bedevi kabileleri tekrar çöle ve bedeviliğe dönememesi için yeni kurdukları garnizon şehirleri iskân ederek medenileştirmeye çalıştılar. Her ne kadar Hz. Ömer zamanında kurulan Basra, Kufe, Fustat, Musul gibi şehirler askerî amaçlı olarak kurulmuş görünse de bu garnizon şehirlerin kurulmasındaki uzun vadeli hedefler, daha yeni Müslüman olmuş bedevi Arap kabilelerini tekrar çöle ve bedeviliğe döndürmemek, tam aksine İslam'ın ideal insan tasavvuruna uy-



İslam, eski dünyada yayılırken yayılışına bir dizi şehrin kurulup gelişmesi eşlik etti. Bir anlamda İslam ile şehir eş anlama geldi. Sasani ve Bizans dönemine göre İslami dönem, şehirlerin gerek sayısı gerekse hacmi bakımından daha ileri bir düzeyi gösterir.

gun olarak söz konusu be-
devileri medenileştirmek
maksadıyla kurulmuşlardı.
Başlangıçta yeni Müslüman
olmuş kabileler yerleştiril-
diğinden uzunca bir süre bu
şehirlerde ideal manada şe-
hirli bir hayat tarzının geliştii-
ğinden bahsedilemez. Baş-
langıç dönemlerinde en az
yarım asır şehirlerin havasına
bedevi-kabilevi karakter ağır
basmıştır. İbn Haldun'un bu
şehirlerin bedevi karakter-
li şehirler olduğunun ısrarla
altını çizmesi bu özelliğinden
dolayıdır. Hatta onların be-
devi özelliği, kabileliliğin ve
bunların üzerine oturan hi-
zipçiliğin gelişmesine de ze-
min hazırlamıştır. Bu yüzden
onların medenileşme süreci
çok sancılı geçmiştir. İlk dö-
nem İslam tarihindeki bütün
hizipleşmelerin, isyanların, iç
çatışmaların bu şehirlerden
çıkması bu büyük de-
ğişimin sancılarıdır.

Elbette İslam tarihinin bu
fetihler çağında toplumsal
düzeyde kurulan ilişkiler ek-
seninde başlayan şehirlerde-
ki kültürel mayalanma daha
sonra boy veren İslami kül-
türün özünü ve temelini teş-
kil etmiştir. Devam eden bu
süreç özellikle sekizinci asrın
ortalarında yeni bir aşamaya
gelmiştir. Dikkatlice incelen-
diği zaman sekizinci asrın
ikinci yarısında, Emevilerden
sonra ortaya çıkan Abbasiler,
Endülüs Emevileri ve İdrisi-
ler olmak üzere üç yeni dev-
let ortaya çıkmıştı. Tam da
bu dönemde Abbasiler 760
yılında Bağdat'ı kurarlarken
İslam dünyasının en batı-
sında Endülüs Emevileri ise



Kurtuba, İspanya



Semerkant , Özbekistan

asırlarca başkentlik yapacak
olan efsane şehirleri Kurtu-
ba'yı kurmaktadır. Aynı za-
man diliminde ise Mağrib'de
İdrisiler Rabat şehrini kur-
muşlardır.

Bağdat, Kurtuba ve Fas/
Fez'in kurulması ve kısa za-
manda büyük metropoller
olarak hızla gelişmesiyle
İslam medeniyeti yeni bir
evreye girdi. Bu dönem İsl-
am tarihinin "ümran çağı"
olarak tanımlanacak bir şe-
hirleşme dönemidir. Başta
Bağdat olmak üzere İslam
dünyasındaki kalabalık nü-
fusları barındıran bu şehirler,
bütün dünyanın kozmopolit

nüfus yapısını ve Antik ça-
ğın köklü entelektüel gele-
neklerini kendine çekmesi
neticesinde, İslam bilim, dü-
şünce, kültür ve medeniyeti-
nin bütün yönleriyle geliştiği
merkezler hâline geldi. Aynı
zamanda bu şehirler kana-
lizasyon sistemi, taş döşeli
caddeleri, sokak aydınlatma-
sına sahip ve hamamları olan
ilk şehirlerdi. Bir anlamda
İslam'ın hedeflediği ve İslam
medeniyetinin ana kalıplarını
teşkil eden "medeni ümran"
bu şehirlerde ortaya çıktı.
Özellikle Bağdat bu dönem-
de bütün antik çağın yaşa-
yan mirasını devralarak âde-
ta Perikler dönemi Atina'sı,



Bağdat, Irak

Selefkostlar İskenderiyesi, Sasaniler Cündişapur'u, İtalyan Rönesans'ı, XVII. yüzyıl Avrupa aydınlanmasına muadil büyüklükte, insanlık tarihinin en dikkat çekici entelektüel hareketlerinden birine şahit oldu. Bu bakımdan İslam Mekke'de indi, Medine'de siyasi bir düzen aldı, Basra ve Kûfe'de fetihler yaptı, Bağdat, Kurtuba ve Fas/Fez'de ise önce "ümrana", ardından da uygarlığa dönüştü diyebiliriz.

İslam şehirlerinin bazı karakteristik özellikleri

İslam, bu şehirlerde elbette Müslüman ideasını yansıtan kendine özgü bir mekân ortaya koydu. Bu mekânların karakteristik özelliklerine baktığımızda merkezde cami/mabet vardır. Yunan şehirlerindeki agoranın, sosyalist şehirlerdeki meydan, kapitalist şehirlerdeki iş merkezi ve pazarların yerini burada ulu cami almıştır.

Bu durum İslam şehirlerinin ana karakterinin tevhide dayandığını temsil eder. İslam şehri, bir bakıma Müslümanların, Allah'ın kendileri için öngördüğü ideallerine bağlı olarak biçimlenen mekândır.

İslam şehirlerini derinden belirleyen bir başka özellik "mahremiyet" meselesidir. Mahremiyet hem birey hem ailevi hem de bütün gündelik hayatı kuşatan bir etkiye sahiptir. Bu yüzden mahremiyet meselesi anlaşılmasından İslam şehri anlaşılmaz. Yüksek avlu duvarları, çıkmaz sokaklar, mesleklere göre ayrılmış bedestenler, dışarıya kapalı içe dönük evler, pencerelerin yönü ve şekli... Yüzlerce ince detaylar ile mahremiyet hassasiyeti İslam şehirlerini derinden ve âdeta görünmez bir el gibi dokur ve şekillendirir. Osmanlı binaları ve sokakları, İslam hukukunun kural ve düzenlemelerine sıkı sıkıya

bağlıydı ve buraların kontrolü şehrin kadısıyla birlikte ser mimar (baş mimar), şehir emini gibi memurlara aitti.

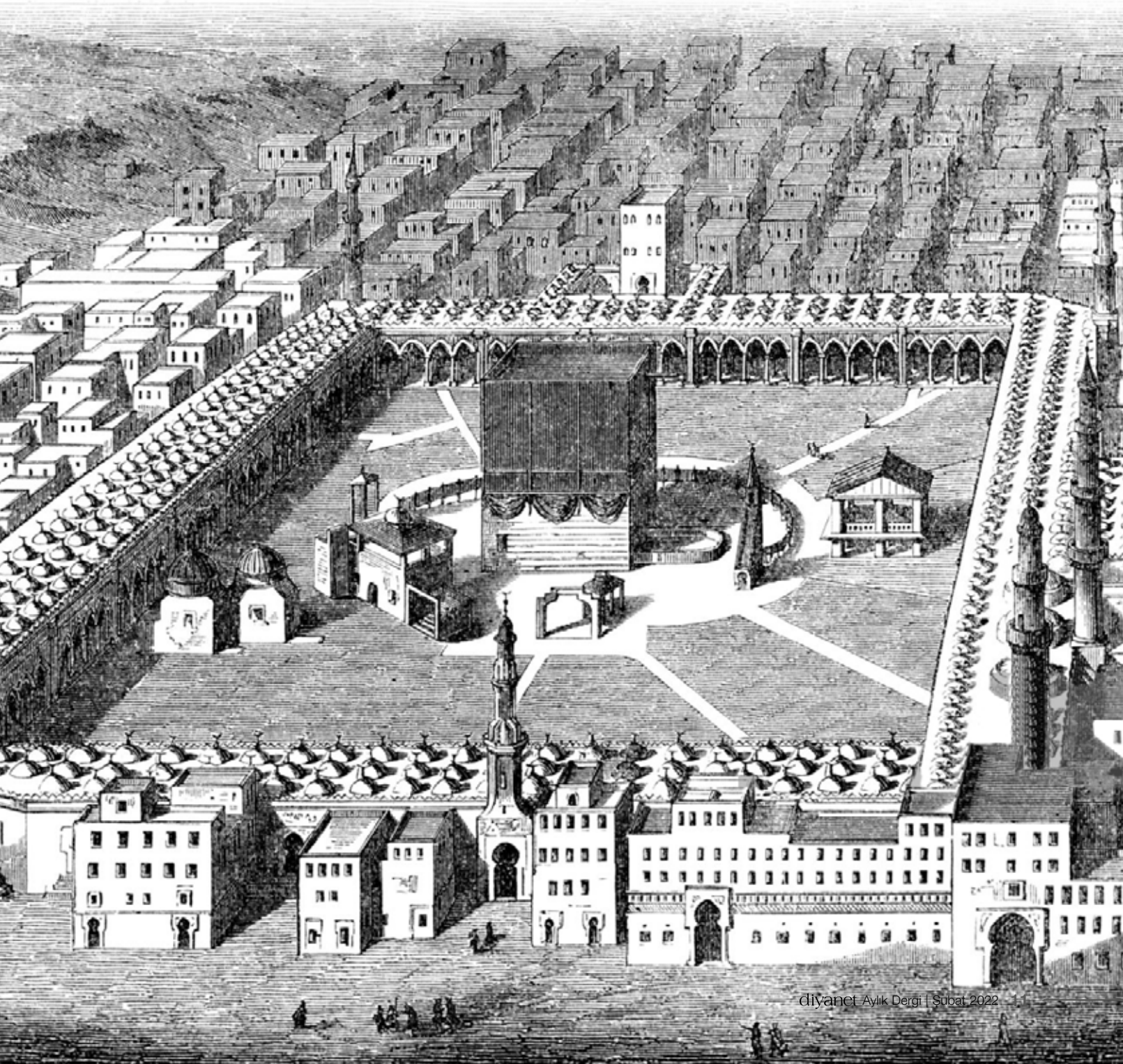
Avrupa şehirleri, kapitalizmi ve sermaye birikimini ortaya çıkaran, gösterişin, eşitsizliğin ve kibrin şehri iken buna karşın İslam şehri daima "tevazunun", eşitliğin ve kozmopolitliğin mekânı olarak işlev görmüştür. Bu yüzden İslam şehirlerinde mabetler son derece görkemli ve mimari bakımdan ne kadar ihtişamlı ise onu kuşatan mahallelerde yaşayan bireylerin mekânları da bir o kadar sade ve mütevazıdır. Dinî ve siyasi yapıların haricinde İslam şehirlerinde insan ölçeğini aşan ve karşısında insanın ezildiği ve küçüldüğü özel mimari yapıların gelişmemiş olması tesadüf değil bir dünya görüşünün gereğidir. Ayrıca bu şehirler modern ulus devletlerin ortaya çıkışına kadar her türlü mezhep, tarikat ve din mensubunu içinde barındırabilen ve uzun asırlar bir arada barış içinde yaşatabilen çok kültürlü şehirlerdir.

Sonuç olarak İslam şehri, Avrupa şehirlerini var eden tarihsel gelişmeler ve oynadığı roller üzerinde anlaşılabilir bir olgu değildir. Bu bakış açısı, kırık aynada kendi resmini görmeye alışmak kadar çarpıtıcı, olumsuz bir etki yapar. İslam şehri, ancak kendini belirleyen dinamikler, tarihî şartlar üzerinden anlaşılabilir ve yorumlanabilir bir olgudur. İslam medeniyetini anlamak ancak İslam şehriyle anlaşarak başlar. ■

ŞEHİRLERİN ANASI MEKKE İBRAHİM'İN ŞEHİRİ

Prof. Dr. Bayram Ali ÇETİNKAYA

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi



Bu (Kur'an), Ümmü'l-Kura (Mekke) ve çevresindekileri uyarman için sana indirdiğimiz, kendisinden öncekileri doğrulayıcı mübarek bir kitaptır. Ahirete inananlar buna da inanırlar ve onlar namazlarını kılmaya hakkıyla devam ederler.

(Enam, 6/92.)

Tevhidin elçisi Hz. İbrahim (a.s.), büyük imtihanların peygamberidir. Zorluklar ve meşakkatler, İbrahim'in duası, Yaradan'ın lütfu sayesinde hayırla neticelenmiştir.

Rahman'ın kendisine evlat vermesini arzulayan İbrahim'in yakarışı karşılık bulur. Önce Hacer'in İsmail'i, sonra da yaşı ilerlemiş Sâre'nin İshak'ı doğurması İbrahimî peygamber geleneğinin Hz. Muhammed'e (s.a.s.) kadar sürmesini sağlar.

Yaratan, ihtiyar hâlinde İbrahim'in yakarışını işitir ve karşılık verir. İbrahim, duasının karşılığını veren ve kabul eden âlemlerin Rabbine şükreder. İbrahim'in yakarışı devam eder. Namazını hakkıyla eda edenlerin safında bulunmak duası İbrahim için hayat veren bir iksirdir. Soyunu devam ettirenlerin kulluk, şükür ve ibadetle olması İbrahim'in Rabbinden en büyük dileğidir.

İbrahim'in imtihanları, yakarışlarının bir sınavıdır. Her dua ve yakarış, İbrahim'i yeni bir imtihan ve mücadeleyle karşı karşıya bırakır. Emin şehir Mekke'ye (Bekke) bırakılan Hacer ve İsmail'in koruyucusu Rahman'dan başkası değildir. "Ey Rabbimiz! Ben zür-

riyetimden bir kısmını, senin kutsal evinin (Kâbe) yanında tarıma elverişli olmayan bir vadiye yerleştirdim. Bunu yaptım ki Rabbim, namazı kılsınlar. İnsanların gönüllerini onlara meylettir ve çeşitli ürünlerden onlara rızık ver ki şükretsinsinler." (İbrahim, 14/37.) İbrahim'in duası, bu bölgenin güvenilir, huzurlu ve bereketli bir yer olmasıdır. Kurak ve çorak topraklarda her türlü meyvenin bulunması isteği tarih boyunca yaşanan bir mucizedir.

İbrahim'in oğlu İsmail ile ilgili verdiği söz, rüyayla kendisine hatırlatılır. Rahman'la yapılan akit üzerine, İbrahim, oğlu İsmail'i kurban etmekten çekinmez, uzaklardan gelen ilahi sese kulak verir, emri yerine getirmekte tereddüt etmez. İsmail ise emre karşı itaatkâr bir metanet gösterir. İlahi inayet, kurtuluş kurbanının gelmesiyle İsmail hayat bulur, insanlık kurtuluşu yaşar, Hz. Muhammed (s.a.s.) ümmeti tevhidin son halkası olur.

İki peygamberin inşa ettiği kutsal Kâbe

Mekke'nin bilinen kırk beş ismi bulunmaktadır. Bu isimlerden bazıları şöyledir: Mekke, Bekke, Beled, Üm-

mü'l-Kura, Belde, Beledü'l-Emin, Salâh, Bâsse, Besâse, Nâse, Nesâse, Hâtîme, Re'si, Kusâ, Arş, Arîş, Urş, Kâdis, Kâdisiye, Sübhûha, Haram, Beledü'l-Haram, Mescidü'l-Haram, Mu'taşe, Birre, Ritâc, Ümm, Rahm, Ümm-i Rahm, Ümmü'r-Rahme, Ümm-i Kûsi, Emîne, Ümmü's-Safâ, Merviyeye, el-Meşâ'ir, Methafe, Beledetü'l-Merzûka, Tihâme, Hicaz, Tayyibe, Medînetü'r-Rab, Âkır, Fârân. Ayrıca Mekke'nin Müşerreffe, Mükerrreme, Müfahhama, Mehâbe, Vâlide, Nâdire, Câmî'a ve Mübareke gibi sekiz adet güzel lakabı bulunmaktadır. (Eyüp Sabri Paşa, Kâbe ve Mekke Tarihi -Mir'ât-ı Mekke, sad. O. Erdem, İstanbul trz, 25.)

Mekke'deki ilahi kutsal eser, İbrahim'in yakarışının bir sonucu olarak inşa olur. Kâbe'nin mimarı İbrahim; yardımcısı, oğlu İsmail'dir. İki peygamberin inşa ettiği kutsal Kâbe, Allah'ın evi Beytullah olur.

Kadim zamanlarda Mekke'de Kâbe'den yüksek binanın yapılmasına izin verilmezdi. Bu mukaddes binaya, "dört köşeli olduğu" için Kâbe ismi verilmiştir. Kâbe'ye bir de insan oğlunun ziyareti için ilk tesis edilen kutsal bina olduğundan Beyt-i Atîk denilmiş-

tir. (Eyüp Sabri Paşa, Kâbe ve Mekke Tarihi -Mir'ât-ı Mekke, 58.) Kur'an-ı Kerim'de ise bu durum şöyle zikredilir: "Sonra kalan hac fiillerini tamamlayıp temizlen-sinler, adaklarını yerine getir-sinler ve o kadim evi (Kâbe) tavaf etsinler." (Hac, 22/29.)

Tevhid, Kâbe'den bütün âlem-lere yayılır. İbrahim'in yakarı-şı, kutlu neslinin peygamber-ler nesli olmasıyla sonuçlanır. Teslimiyet, İbrahim'in Hü-da'ya itaatinin tezahürüdür. İbadet ve kulluğun nasıl ve nerede yapılacağı sorusu, İb-rahim'in duasıyla cevap bulur. Tövbe ve bağışlanma kapısını gösteren, İbrahim'in yakarı-şıdır. O yakarış ki merhamet kapılarını açar.

Rahmeti taşıyan peygamber-ler zinciri, İbrahimî resul ve nebilerle insanlığa ilahi hik-meti ve tevhidi taşır. Kötülük, şer ve şeytan İbrahim'in attığı taşlarla yerle bir olur.

İbrahim'in yakarışları, zür-riyetini hikmet, hüküm ve hükümdarlık sahibi yapar. Soyundan gelen nebiler, re-suller, hükümdarlar, azizler, sultanlar ve vezirler, yakarış-ların meyveleridir.

Umut ve mücadele, İbrahim'in karakteridir. Hiçbir şeyin gizli kalmayacağı varlık âlemi, İb-rahim için tevhid dünyasıdır. O bilir ki yerde ve göklerde hiçbir şey gizli kalmaz. Gerçek hü-küm ve hükümdarlık, Hâkim-ler Hâkimi'nindir.

Ümitsizlik, İbrahim'in müca-dele dünyasında yoktur. O, putperest babası Âzer için bile yakarıştadır. O, sadece ai-lesi için dua makamında de-

ğildir. İnananlar ve tevhid ehli için İbrahim, her daim yakarı-şını sürdürür. Babası ve onun gibi sapanları, delaletten kur-tuluşa ulaştırması için Allah'a yalvarır.

Arınmış selim bir kalp sahibi İbrahim, babası Âzer için dua eder. Ancak inkarları kesin olanlar için af dilemek pey-gamberler ve inananlar için uygun görülme-yen bir hâldir. Babasına verdiği söz için İb-rahim dua eder. Ancak Allah'a düşman olduğu aşikâr olunca İbrahim, putperest babasın-dan uzaklaşır. İlahi hitap onu över: O "yumuşak huylu ve pek sabırlı"dır.

"İbrahim'de ve ona uyanlarda size güzel bir örneklik vardır; onlar kavimlerine şöyle de-mişlerdi: Bilin ki bizim sizinle ve Allah'ı bırakıp da taptıklarınızla bir ilişkimiz yoktur. Sizi (ve değerlerinizi) reddediyoruz. Sizinle bizim aramızda, siz bir tek Allah'a iman edin-ceye kadar sürüp gidecek bir düşmanlık ve nefret açıkça ortaya çıkmıştır. Ancak İbra-him'in, babasına 'Hiç şüphən olmasın bağışlanman için dua edeceğim ama Allah'tan sana geleceklere karşı yapabilece-ğim bir şey de yoktur.' deme-si başka. Rabbimiz! Sadece sana dayanıp güvendik, sana yöneldik; dönüş de ancak sa-nadır." (Mümtehine, 60/4.)

Mekke'ye hayatı ve insanla-rı taşıyan su

Su, hayatı ve insanları Mek-ke'ye taşır. İlk gelenler Cürhü-milerdir... Suyu kullanmak için ruhsat isterler, kimsesiz an-cak güçlü kadın Hacer'den...

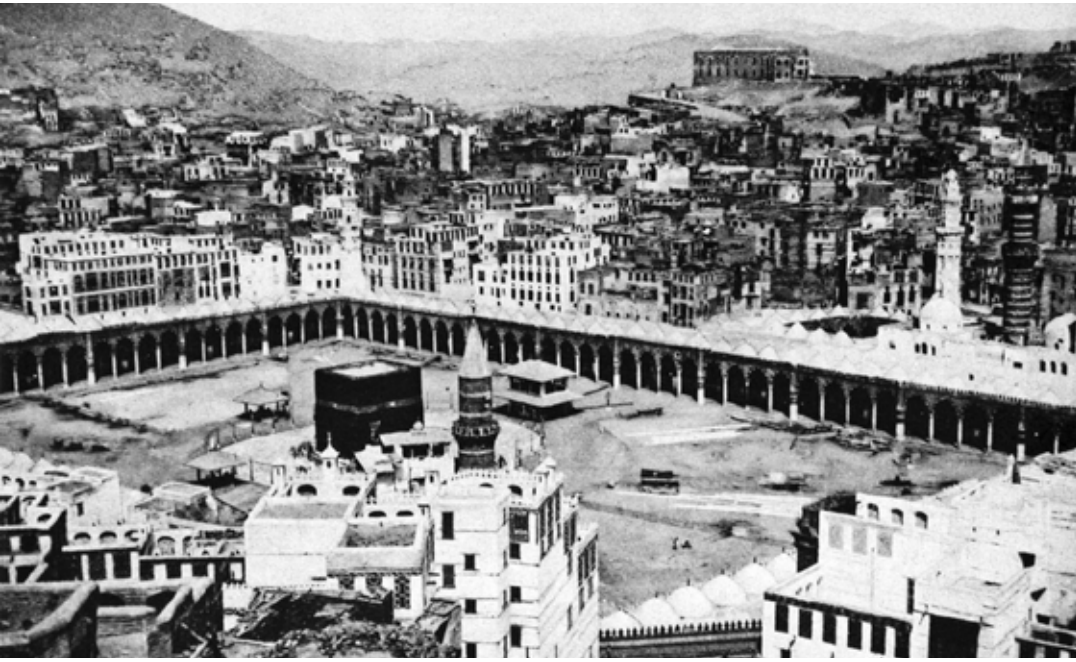
Cürhümilerin konaklamasına izin, yalnızlığın giderilmesini ve Medine'nin modeli, Mek-ke'nin inşasını getirecektir.

"Suda hak iddia etmemek şartıyla...." Hacer onlara izin verir. Böylece Mekke'nin ilk sakinleri Cürhümiler olur.

Yedi yaşındaki İsmail'in kur-ban edilme rüyasını, İbrahim görür. Şeytanın İbrahim ve İsmail'e vesvese vermesi, baba ve evladını yollarından ve istikametlerinden geri döndürmez. Tağut ve firavun-larla savaşanları, daha zor bir mücadele bekler, yani onlar nefis ve ruhlariyle çarpışır. Sonuç ve akıbet, inananların olur. Kurtuluş gerçekleşir...



Kadim zamanlarda Mekke'de Kâbe'den yüksek binanın yapılmasına izin verilmezdi. Bu mukaddes binaya, "dört köşeli olduğu" için Kâbe ismi verilmiştir. Kâbe'ye bir de insanoğlunun ziyareti için ilk tesis edilen kutsal bina olduğundan Beyt-i Atîk denilmiştir.



Nefis yenilir... İhtiraslar yenilir... Hakikat galip olur.

Mekke tevhidin şehri

Mekke'nin hikâyesi, bir anlamda Âdem, İbrahim, Hacer, İsmail ve kovulmuş İblis'in hikâyesidir. Önemli mekânlar, Harem ve Mescid-i Haram bölgesi, say alanı Sefa Merve arası, Arafat, Meş'âr ve Mina'dır. Semboller: Kâbe, Safa, Merve, gündüz ve gece, gün batımı ve gün doğumu, put, kurban. Elbise ve süs: İhram, tıraş ve saç kısaltma.

Mekke'de yapılan haccın anlamını kavramak isteyenlerin öncelikle İslam'ı anlamaları ve İslam'daki insanı tanımaları gerekir.

Haccı, sakinliği reddetmek olarak gören Ali Şeriatî, bu ilahi olguyu "Kararsız, tereddütlü ve döngüsel hayattan, tüketim ve üretim, üretim için tüketimden kurtuluş" olarak değerlendirir. Ona göre hac, insanın "Kendi evinden Al-

lah'ın evine, halkın evine hicret" etmesidir. (Ali Şeriatî, Hacc, Fecr Yayınları, çev: Ejder Okumuş, II. baskı, Ankara 2009, 26-31.)

Medeniyet yolu: Mekke'den Medine'ye

Hz. Muhammed (s.a.s.), sonsuz sevgi odağı ve kaynağıdır; çünkü o, "en sevgili" Peygamberdir. Ve ilahi buyrukla "şehirlerin anası Mekke"den, medeniyet inşa etmek için İslam'ın yeni şehri Medine'ye evrensel bir seyahati gerçekleştirebilir. Yeryüzünün ve tarihin en kadim medeniyeti olan İslam medeniyeti onun elinde şekillenir. O, son peygamberdir; insanlık için ideal evrensel bir liderdir.

Kureyş'in önde gelen müşrikleri, Allah'ın son resulünü tehdit eder, kendisiyle alay eder, onu hakir görür, sataşır, söver ve kısaca her türlü maddi ve manevi eziyetleri yaparlardı. Hatta işi o dereceye götürdüler ki Medine'ye hicret esna-

sında evini kuşatarak kendisini öldürmeye teşebbüs ettiler. Ayrıca O'na karşı savaştılar, kanını akıttılar, yaraladılar, arkadaşlarını şehit ettiler. Fakat bütün bunlara rağmen Hz. Peygamber, o günkü şartlara göre çok güçlü bir ordu ile Mekke'ye muzaffer olarak girdiğinde hiç kimseden intikam almadığı gibi azılı müşrikleri bile bağışladı. (Sadık Eraslan, Ekrem Keleş, Güzel Örnek Hz. Peygamber, Ankara 2003, 52.)

Hatta amcası Hamza'nın karını yarıp ciğerini çıkarıp burun ve kulaklarını koparmış olanlardan bile intikam almayan Hz. Peygamber, Araplar arasında bu tür cani uygulamalar âdet (müsl) olmasına rağmen bunu da kesin bir şekilde yasaklamıştır. (İbn İshâk, es-Sîre, tah: Muhammed Hamidullah, Konya 1981, 314-315.)

Mekke barışı

Arkasından bağışlayıcılığını ifade etmede sözlerin yoksun kaldığı Allah'ın habibi, yüce bir ruh ve asil bir tavırla onlara karşı ilk ve son sözlerini söyler: "Bugün artık hiçbir şeyden sorumlu değilsiniz. Gidiniz, hepiniz serbestsiniz." (İbn Hişâm, es-Siyretü'n-Nebeviyye, II, 412.) Tüm bu ifadeler, ister istemez okuyucuya "İnsanlık tarihinde düşmanlarına karşı böyle bir muamelede bulunan başka bir lider ve komutan var mıdır acaba?" sorusunu sorduracaktır.

İntikam yerine daima affı tercih eden yüce peygamber, Mekke'nin hâkimiyeti eline geçtiğinde, bu vasfını İslam askerlerine uygulamaları gerekenleri bildiren şu sözlerle

ortaya koymaktadır: “Yaralıyı öldürmeyiniz, kaçıyı takip etmeyiniz, esiri öldürmeyiniz. Kapısını kapatan emniyettedir.” (Belâzurî, Futûhu'l-Buldân, 55.)

“Mekke'nin savaşıyla mı yoksa barış yoluyla mı fethedildiği ve topraklarının ganimet gibi dağıtılıp dağıtılmayacağı konusunda farklı görüşler vardır. Bunlardan birincisine göre fetih barış yoluyla gerçekleşmiştir. Hz. Peygamber tarafından Mekkelilere verilen emân ve ilan edilen genel af aynı zamanda barış antlaşmasıdır. Kâbe'nin tazim göreceği ve yüceltileceği gün olarak açıklanan fetih gününde bu antlaşmaya dayanılarak Mekke evleri ve arazisi savaşan gaziler arasında dağıtılmayıp sahiplerinde bırakılmış, hatta muhacirlerin evleri bile onları yurtlarından çıkarılanların elinde kalmıştır.” (Nebi Bozkurt&Mustafa Sabri Küçükkaşçı, Mekke mad., TDV İslam Ansiklopedisi, c. 28, 2003 Ankara, 555-563.)

Allah Resulü'nün barış, sevgi ve insanlık dolu konuşmasıyla Mekke'nin havası birdenbire değişerek yerini huzur ve sükûnete bıraktı ve günün sonuna doğru Mekkeliler Müslümanlığı kabul ettiler. Hamidullah'ın ifadesiyle Mekkeliler “Başka hiçbir şeyi böylesine derin ve samimi bir şekilde kabul etmemişlerdi. Onlar şimdi mağlup edilmiş ve işgal edilmiş bir şehrin halkı değil haklar ve sorumluluklar konusunda zaferi kazananlarla eşit durumdaydılar.” (Muhammed Hamidullah, Hz. Peygamber'in Savaşları, çev: N. Erinç Yurter, İstanbul trz., 89.)

Resulüllah'ın Mekke'nin fethindeki hutbesi

Fetih günlerinde Hz. Muhammed (s.a.s.), Mekke'nin bir barış şehri olduğunu, irat ettiği şu hutbeyle tüm dünyaya ilan etmiştir:

“Huzâa kabilesi, öldürülen bir adamlarına karşılık Mekke'nin fethi yılında, Leys oğullarından bir adamı öldürdü. Bu durum, Resulüllah'a (s.a.s.) bildirildi. Bineği üstüne çıktı, şu hutbeyi okudu: ‘Allah, fili Mekke'ye girmekten alıkoymuştur. Elçisini (s.a.s.) ve müminleri de (Mekkelilere) üstün kılmıştır. Mekke benden önce hiç kimseye helal olmamıştır. Benden sonra kimse için helal olmayacaktır. O, günün yalnızca bir saatinde bana helal kılınmıştır. İşte o, şu saatimdir. Dikeni koparılmaz, ağacı kesilmez. Yitiğini, sahibini arayıp bulmak isteyen dışında kimse alamaz. Kim öldürülürse iki şeyden daha hayırlısını isteyebilir: Ya diyeti alır ya da öldürene kısas uygulanır.’” (Muhammed Hamidullah, el-Vesâiku's-Siyâsiyye (Hz. Peygamber Döneminin Siyasi-İdari Belgeleri, çev: Vecdi Akyüz, İstanbul 1997, 101-102.)

Kan dökülmeden ve bir çığlık bile atılmadan bir günde kalpler ve zihinler tamamen değişmişti ama zaman durmuştu, mekân ise zaten kutsalı. Ancak onlar hiçbir şeylerini kaybetmeden, esir olmadan hâkim konuma geçmişlerdi.

Fethin hemen sonrasında Bilal, Kâbe'nin üstüne çıkmış ve ezan okumuştur. Bunu gören Mekkeliler bir putperest olan

Attap İbn Esid, arkadaşlarından birinin kulağına eğildi ve dedi ki: “Tanrıya şükür ki babam şimdi hayatta değil; eğer o bir zencinin kutsal Kâbe'nin tepesine çıkıp bir eşek gibi anırdığını duysaydı bunu asla kabul etmezdi.” Biraz sonra genel affın ilan edildiğini duyan Attap, galeyana geldi ve ani olarak ileri fırladı ve Hz. Peygamber'e yaklaşıp şöyle dedi: “Ben Esid'in oğluyum ve Allah'tan başka Allah olmadığını ve de senin, O'nun elçisi olduğunu tasdik ederim.” Hz. Peygamber şöyle dedi: “Pekâlâ, seni Mekke valisi yaptım.” Biliyoruz ki Hz. Peygamber, askerden hiçbirini Mekke'de garnizon tesis etmek üzere bırakmadan, kısa bir zaman içinde Medine'ye geri dönmüş ve Mekke'nin yönetimini, İslam'ı yeni kabul etmiş bir Mekkelilere bırakmış ve sonra da bundan asla pişman olmamıştır. İşte bu, insanların kalbinin nasıl kazanılacağını göstermektedir. (Muhammed Hamidullah, Hz. Peygamber'in Savaşları, 89-90.)

Fetihten sonra Mekke'de değişim toplumsal olmaktan çıkıp bireylere kadar etkisini göstermeye başlamış, Hz. Peygamber'in amcası ve İslam'ın kılıcı Hz. Hamza'yı öldüren Vahşi, fethin akabinde gelerek Müslüman olmuştur. (İbn Hişâm, es-Siyretü'n-Nebeviyye, II, 69-72.)

Şehirlerin anası ve içinde Kâbe'nin bulunduğu Mekke, bütün İslam şehirlerinin atası olmuştur. Bundan dolayı yüzyıllardır Kâbe'den çıkan tevhidin sesi ve ezanın çağırısı insanlığı barışa ve güvene davet etmektedir. ■



İSLAM MEDENİYETİNDE ŞEHİR

Prof. Dr. Recep ŞENTÜRK

İbn Haldun Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

Neden şehir?

İslam din ve medeniyeti, neden kendi şehir anlayışını somutlaştırdığı Medine’de inşa edilmiştir? Çünkü şehir -tüm meydan okumalarına, iptila ve imtihanlarına rağmen- İslam’ın en iyi yaşandığı ortamdır. Öncelikle Hz. Peygamber (s.a.s.), ruhbanlığı ve manastır hayatını yasaklayarak takvaya yeni bir anlam yüklemiş ve dindarlığa yeni bir form kazandırmıştır. Önceki dinlerde, toplumdan uzakta ruhbanlık dindarlığın zirvesi kabul edilirken İslam’da toplum içinde ahlaklı bir hayat sürmek ve iyiliğin hâkim olması için mücadele etmek takvanın zirvesi kabul edilmiştir. Türkçemizdeki “Şehirdeki veli dağdaki veliden daha üstündür.” deyişi de bu yaklaşımı yansıtır.

İkinci olarak bazı ibadetler sadece şehirlerde yapılabilir. Bunların en önemlisi namazların en efdali olan cuma namazıdır. Cuma namazının sevabından mahrum kalmak istemeyen bir Müslüman, şehirde yaşamak zorundadır. Cuma namazının sadece şehirlerde kılınabilir olması, şehre Allah tarafından verilmiş bir imtiyazdır. Cuma namazı yerleşim mekânına âdeta ruh üfler, büyük bir manevi eşik atlatır, onu yüceltir ve Allah ile ilişkisinde başka bir seviyeye taşır. Cuma namazı ile mekân şehir olur, ruh ve kimlik kazanır. Cuma namazı, bütün şartlarıyla eda edildiğinde, şehirdeki toplumsal örgütlenme, yönetim ve hiyerarşi kemaline ermiş

olur. Cuma namazıyla sadece mekân şehir olmaz, aynı zamanda kalabalık topluma, yığın cemaate, kitle ümmete dönüşmüş olur. Böylece ümmet şehri, şehir de ümmeti inşa eder.

Üçüncü olarak Müslümanların beş vakit namazda yüzlerini döndükleri kible bir şehirdir: şehirlerin anası (ümmü’l-kura) olan Mekke. Mekke yeryüzündeki ilk şehirdir. Sadece Müslümanların kible merkezi değil, aynı zamanda hac için tüm dünyadan Müslümanların oluk oluk gittikleri bir şehirdir. Mekke’yi dünyanın kalbi ve kiblesi yapan oradaki mukaddes mabet: Kâbe.

Dördüncü olarak Allah Teâlâ’nın mukaddes kıldığı üç mekânın üçü de şehirdir: Mekke, Medine ve Kudüs. Üçünde de önemli bir mabet vardır: Mekke’de Kâbe veya Mescid-i Haram, Medine’de Mescid-i Nebevi ve Kudüs’te Mescid-i Aksa. Bu şehirleri önemli ve üstün kılan, oradaki kutsal mabetler ve o mabetlerde eda edilen ibadetlerdir. Bu yüzden sadece bu üç şehre ibadet için yolculuk yapılabilir.

Bu üç mukaddes şehir, bize İslam şehrinin -meşhur sosyolog Weber’in ifadesiyle-“ideal tipini” sunar. Bu üç şehri anlamadan “İslam şehri”nin ne olduğu anlaşılabilir. Ancak “İslam medeniyetinin kendine has bir şehir planı ve anlayışı yoktur.” diye iddia eden birçok Batılı oryantalist ve sosyolog gibi Weber’in

kendisi de bunu gözden kaçırmıştır. İslam şehri üzerine yapılan sosyolojik ve tarihî çalışmalar, bunu hesaba katmadıkları ve sadece maddi yapılanmaya odaklandıkları için satıhta kalmıştır. Bu kısır yaklaşım, metnin lafzına odaklanıp manayı göz ardı etmeye veya bedene odaklanıp ruhu görmezden gelmeye benzemektedir. Hâlbuki şehir bir metindir ve her metin gibi o da nazm (somut yapı) ve manadan (soyut anlam) oluşur. Şehrin İslam medeniyetindeki felsefe, fıkıh ve tasavvufteki anlamını ve ahkâmını bilmeden İslam şehrinin nazm ve manasını anlamak imkânsızdır.

Üç mukaddes şehir olan Mekke, Medine ve Kudüs yoluyla İslam din ve medeniyetinin insanlığa verdiği mesaj şudur: Mabetsiz şehir olmaz; ibadetsiz ve duasız bir mekân, şehir değildir. Şehir olmanın ön şartı Allah ile kurulan kuvvetli bir bağlantıdır; Allah’ın rızasına uygun ahlaklı ve adaletli sosyal ilişkiler ve toplum düzenidir. Bunun en somut ifadesi de oradaki mabet ve bir toplum ibadeti olan cuma namazıdır.

Bu yüzden İslam medeniyetinin yayılışı şehirleşmeye hız kazandırmıştır. Müslümanlar bir yandan eski şehirleri yeniden ihya ederken diğer taraftan da Bağdat ve Fustat gibi birçok yeni şehirler kurmuşlardır. Bu şehirlerin ortak özelliği abidevi mabetlere sahip olmalarıdır.

Şehir planları: organik ve geometrik şehirlere

Şehir planlamacılığında en önemli faktörler arasında ulaşım vardır. Ulaşımın nasıl gerçekleşeceği yolların nasıl planlanacağını belirler. İslam şehirlerinin planı, kökleri Yunan ve Roma dönemine dayanan antik Batı ve modern şehirlerinde olduğu gibi geometrik değil organiktir. Antikitede kurulan Batı şehirlerinde araba kullanıldığı için düz ve geniş yollara ihtiyaç hâsıl olmuştur. Ayrıca yolların düz bir çizgi hâlinde ilerlemesi tercih edilir. Eski Yunan ve Roma'da arabaya binmek büyük bir statü göstergesiydi. Krallar araba ile yolculuk ederlerdi. Mitolojide tanrıların arabalarının olduğuna inanılır.

Eski Yunan ve Roma'da yaygın olarak kullanılan tekerlekli ulaşım aracı olan araba, daha sonraki dönemlerde külfetli olduğu için yerini binek hayvanlarına bırakmıştır. (Richard W Bulliet. *The Camel and the Wheel*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1975; Recep Şentürk, "Deve ve Tekerlek: Organik ve Geometrik Şehir", *Yol Kültürü*, 1998 (2), pp. 60-78.) Ayrıca araba üzerindeki askerler, savaşlarda at üzerindekiyle nispetle daha çevik hareket edememişlerdir. Bu yüzden antikitenin sona ermesine paralel olarak arabadan at kullanımına doğru bir geçiş söz konusudur.

Araba kullanımı geometrik şekiller içeren şehir planla-

rının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu durum antikitedeki şehirlerde görüldüğü gibi ulaşımın arabayla yapıldığı modern şehirlerde de çok barizdir. Modern dönemde araba kullanımının yaygınlaşmasıyla antik mitolojideki tanrı kurgusu âdeta bu dünyada sıradan insanlar tarafından gerçekleştirilmiş gibi oldu.

Ancak İslam şehirlerinde, arabadan ziyade at ve deve gibi binek hayvanları kullanıldığı için geometrik yollara ihtiyaç olmamıştır. Müslümanlar ulaşım, taşıma ve savaşlarda genellikle araba değil, at ve deve gibi hayvanlar kullanmışlardır. Tekerleğin kullanımı düz yollara ihtiyaç doğurur. Klasik Arapçada araba anlamına gelen kelime bulmak zordur çünkü Araplar, genel olarak doğu toplumları araba kullanmıyorlardı; araba yerine kullanımı ve bakımı daha kolay ve daha az masraflı olan deveyi tercih ediyorlardı.

İslam şehirinde merkezde mabet vardır ve diğer dünyevi faaliyetler mabedin etrafını çevrelemiştir. Mabedin etrafında çarşı, medrese ve mezarlık vardır. Böylece din ve dünya, ibadet ve ticaret, ilim ve din, dünya ve ahiret birlikteliği sembolik olarak şehir planında ifade edilmiş olur.

Şehir felsefesi: Farabi ve Erdemli Şehir

Büyük filozof Farabi (870-950) ömrünün sonlarına doğru şehir felsefesi ve sos-

yolojisi konusunda müstakil bir kitap yazmıştır: *Erdemli Şehir* (el-Medinetü'l-Fazıla). Bu eserinde Farabi şehirleri sakinlerinin inanç ve ahlaklarına göre üç gruba ayırarak tasnif eder: Erdemli şehir, cahil şehir ve şaşkın şehir.

Erdemli şehir, sakinlerinin mutlak hak ve hakikatin bilgisine sahip olduğu, sadece ve sadece dünyada ve ahirette saadete erişmek maksadıyla yardımlaşmaları bir şehirdir. Zaten dünyevi ve uhrevi saadete erişmek maksadıyla bir araya gelen her topluluk erdemli bir topluluktur. Bu topluluğun yaşadığı şehir, erdemli şehirdir. Erdemli şehirlerin oluşturduğu millet, erdemli millettir ve erdemli milletlerin oluşturduğu dünya da erdemli dünyadır. Erdemli şehir sıhhatli bir vücuda benzer. Sağlıklı bir bedende bütün uzuvlar onu hayatının sonuna kadar muhafaza etmek hususunda yardımlaşırlar. Ancak Farabi'ye göre biyolojik canlıların organlarının işlevlerini yerine getirmeleri tabii iken şehrin organlarının işlevlerini yerine getirmeleri "iradi"dir. İradeyi yönlendiren de ideoloji veya dindir.

Erdemli şehrin mukabili olan şehirler şunlardır: Cahil şehir, fasık şehir, bozulmuş şehir ve şaşkın şehir. Farabi bu tasnifi yaparken ölçüt olarak şehir ehlinin hakikatin bilgisine, sahip bir ahlak ve ideale (dünya ve ahiret saadeti) sahip olup olmadıklarına bakar. Cahil şehir öyle bir şehirdir ki

halkı, saadeti ne tanır ne de düşünür. Kendilerine anlatıl-sa bile ne onu kabul ederler ne de ona inanırlar. Onlar ancak sıhhat, servet, şehvet, serazat olmak, saygı ve itibar kazanmak gibi dış görünüşe hayatın tek gayesi nazarıyla bakarlar. İşte, bu şeylerin her biri cahil şehir halkınca birer mutluluk kaynağı sayılır. Onların en büyük saadetleri de bütün bu şeylerin bir arada ellerinde toplanmasıdır. Onlara göre en büyük mutsuzluk bunlardan mahrum olmaktır.

Şehir sosyolojisi: İbn Haldun ve toplumun şehirle sınanı

İbn Haldun (1332-1406) ümran olarak isimlendirdiği medeniyeti toplum (ictimâ-ı beşeri veya ictimâ-ı insâni) olarak tanımlar ve göçebe (bedevi ümran) ile şehirli (hadari ümran) medeniyet diye ikiye ayırır. Mukaddime isimli meşhur eserinde, bir yandan göçebe toplulukları incelerken diğer yandan da şehirli toplulukları eleştiren bir gözle ele alır. Şehir hayatının sağladığı avantajlar yanında, alıp götürdüğü şeylere de dikkat çeker.

Şehir hayatı, birçok bakımdan göçebe hayatına göre üstündür. Ancak şehir aşırı ve lüks tüketimin, yeme içmede israfın, gösterişin, soysal ve bedenî hastalıkların ortaya çıktığı bir ortam oluşturur. Göçebe hayatı bırakıp şehirlileşen bir topluluk şehrin sunduğu sınavlar karşısında dirençli davranmazsa şehir

onların aralarındaki asabiyeti (birlik duygusunu) zayıflatır; dayanışma duygusu, bencilliğe; kanaat, açgözlülüğe ve hırsa mağlup düşer.

Şehir, bir sınavdır. Şehir hayatı göçebe hayattan gelen toplumu güç, refah ve zenginlik sınavlarına tabi tutar. Bu sınavları başarıyla geçen toplum hayatını sürdürür. Ama genellikle toplumlar bu sınavlarda başarısızlığa uğrar ve paradoksal bir şekilde siyasi, ekonomik ve kültürel ilerleme toplumun çözülmeye, ahlakın erozyona uğramasına ve toplumun yok olmasına sebep olur. Bu süreçte tek direnç noktası, Allah'ın kanunlarına ve Allah Resulü'nün (s.a.s.) sünnetine uymaktır.

İbn Haldun'a göre sadece ve sadece Allah'ın dinine sıkı sıkıya sarılan topluluklar şehir sınavında başarılı olabilirler; aksi takdirde onları bir araya getiren ve düşmanlarına karşı zafer kazanmalarına vesile olan asabiyeti kaybederek tarihe gömülürler. Yükselen refah, artan zenginlik ve güç "mütrefûn" olarak isimlendirilen birçok toplumun tarih boyunca helakine sebep olmuştur. Kur'an-ı Kerim, bunun birçok örneğinden bizi haberdar etmektedir.

Müslümanların, -yukarıda Farabi ve İbn Haldun örnekleriyle kısaca ortaya koyduğumuz gibi- yeniden şehir felsefesi ve sosyolojisine İslami bir bakış açısıyla yaklaşımlarının, Batı şehirlerini mimari ve sosyal hayat açıs-

sından taklit edip kopyalamak yerine "gelenekli yenilikçilik" yaklaşımıyla modern hayatın icaplarını da hesaba katacak şekilde İslam şehrini yeniden ihya ve inşa çabasına girmelerinin zamanı gelip geçmiştir. Medeniyetimizin ihyası, medinelerimizin yani şehirlerimizin ruh ve beden olarak yeniden ihyasına bağlıdır. ■



İslam şehrinde merkezde mabet vardır ve diğer dünyevi faaliyetler mabedin etrafını çevrelemiştir. Mabedin etrafında çarşı, medrese ve mezarlık vardır. Böylece din ve dünya, ibadet ve ticaret, ilim ve din, dünya ve ahiret birlikteliği sembolik olarak şehir planında ifade edilmiş olur.



Söyleşi
Mustafa BERK
Mustafa Mirza DEMİR

Diyamet İşleri Başkan Yardımcısı

Doç. Dr. Selim ARGUN

**“İslam şehirleri,
derûnunda metafizik referansları olan şehirlerdir.”**

Şehirler evleri, sokakları, çarşıları ve yollarıyla bir bütün hâlde ve gördüğümüzün ötesinde metafizik yönü olan mekânlardır. Maddi ve manevi unsurlar bir araya gelerek şehirleri inşa eder. İslam şehirleri özelinde konuşursak onları meydana getiren maddi ve manevi unsurlar nelerdir?

İslam şehirleri, tevhid inancını yansıtan ve çekirdeğini vakıfların finanse ettiği külliyelerin oluşturduğu yapılar etrafında şekillenmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Medine-i Münevvere'ye hicretinden sonra yaptığı gibi şehir hayatı cami eksenli olarak inşa edilmiş ve



Şehirle insan arasındaki ilişkiyi karşılıklı etkileşim ve dinamizm kavramlarıyla tarif edebiliriz. Şehir insanı, insan da şehri etkiler ve karşılıklı bir etkileşim meydana gelir. İçinde yaşanılan şehir, insanın psikolojisini, olaylara ve hayata bakışını, dünya görüşünü etkilerken insan da aynı şekilde ihtiyaçları doğrultusunda, bilgi birikimiyle o şehri etkiler, imar ve inşa eder, şekillendirir.

bu gelenek sonraki dönemlerde de muhafaza edilmeye çalışılmıştır. Daha iyi anlaşılması bakımından şöyle bir mukayese yapabiliriz: Batı medeniyetinde şehirler Agora Sentriktir (Agora Center) yani büyük boş meydanlar vardır ve hayat orda festivaler, kültürel aktiviteler, eğlenceler, hatta gösterilerle şekil alır. Buna karşın İslam şehirleri Teo Sentriktir (Teo Center) yani merkezinde din ve mabet vardır. Büyük meydanlar yerine hayatın merkezine cami konmuş ve şehir hayatı onun etrafında şekillenmiştir. İslam şehrinde bütün yollar şehrin kalbinde olan ve Kâbe'nin şubesi olan camilere çıkar. Zaten "medine" kelimesinin etimolojik kökenine baktığımızda ismi mekân olduğunu ve dinin mekânı anlamını taşıdığını görürüz. Kaldı ki beşer tari-

hinde sahne alan büyük medeniyetler genellikle mabetler etrafında inşa edilmiştir.

İslam medeniyet havzalarına mensup şehirlerde diğerkâmlık ve paylaşım esasına dayalı kültürün bir ürünü olan vakıf müessesinin merkezî bir öneme sahip olduğunu görürüz. Bu açıdan bakıldığında vakıflar, medeniyetimizin kurucu unsuru, değerlerimizin de taşıyıcısı olmuştur. Tabiiyle da şehirlerin imar ve iskanında vakıf kurumu başat bir rol oynamıştır. Önce bir cami-i kebir inşa edilmiş veya parası ödenerek bir kilise satın alınmış ve camiye çevrilmiştir. Bu nokta önemlidir, bir belde de fetih sonrası hiçbir kilise ya da havra, mensuplarının rızası olmaksızın ceben camiye çevrilmemiştir. Zamanla müdavimleri azaldığında rıza göstermeleri hâlinde ki-

liseler satın alınarak camiye çevrilmiştir. İnşa edilen cami etrafına vakıf eserlerinden olmak üzere medreseler yapılmış ve burada üretilen bilgi ve hikmet camiye gelen insanlar vasıtasıyla tüm şehre ulaştırılmıştır. Onun hemen yanında hamam, aşevi, şifahane ve yetimhane yer alır. Aşevleri, eski tabirle âyende ve revendenin yani gelen ve geçenin bedelsiz olarak karınlarını doyurabildiği mekânlardır. Günümüz modern şehir tarihçilerinin tespitlerine göre, bugün olduğu gibi geçmişte de şehirler sakinlerini doyurabildikleri ölçüde nüfusları kalabalıklaşmıştır. Dolayısıyla bir şehirde hayrat bir eser olarak aşevinin olması hem insanların temel ihtiyaçlarından birinin giderilmesi hem de gelir dağılımındaki eşitsizliğin önüne kısmen de olsa geçilmiş

olması anlamına geliyordu. Cami, medrese ve aşevinden sonra şehrin merkezinde yine vakıf kültürünün eseri olarak bedestenleri görürüz. Bedestende dükkanlardan gelen kiralar vakıfların esas gelir kaynaklarını oluşturur. Çünkü bu kaynak, vakıf hizmetlerinin sürekliliği için gerekli bir akardır. Şu hususun altını kalın çizgilerle çizmekte fayda var, vakıf ruhunda, vakfı kuran kişi tarafından mutlaka gelir getirici bir gayrimenkulün bağışlanması şarttır. Gelir getirici bir taşınmazın var olması, vakfın varlık sebebi olan hizmetlerin masraflarının karşılanması açısından elzemdir. Böyle bir mekanizma sayesinde hem halktan sürekli yardım toplamanın önüne geçilmiş olur hem de vakıf hizmetlerinde sürdürülebilirlik ve öngörülebilirlik sağlanmış olur. İşte bu yüzden vakıflar, mal topluluğu; dernekler ise insan topluluğu olarak kabul edilmiştir. İslam şehirlerini başka medeniyet havzalarındaki şehirlerden ayıran en önemli hususlardan bir tanesi şehrin ilmek ilmek, bir dantel gibi vakıf eserleriyle bezenmiş olmasıdır. Cami etrafında şekillenmiş olan bu yapı grubuna ek olarak dul hanımların iâşe ve ibatelerinin temin edildiği erâmilhaneleri de sayabiliriz. Ayrıca şehrin her bir köşesine serpiştirilmiş olan ve mimari açıdan her biri bir sanat eseri olan sebiller, çeşmeler ve kuş saraylarını da zikretmek gerekir. Bu şekilde inşa edilmiş şehirleri birbirine bağlayan ana ticaret yolları üzerine kurulan

olan kervansaraylar da Müslüman memleketlerine seyahat eden yolcuların din, dil ve etnik kökenine bakılmaksızın bilabedel misafir edildiği en insancıl yapılardır. Bu açıdan bakıldığında da İslam şehirlerinin önemli özelliklerinden bir tanesi çoğulculuktur ve her zaman farklı dine, mezhebe ve ırka mensup insanların huzur içinde birlikte yaşamalarına imkân tanımış olması bir diğeridir. Kısaca İslam şehirleri, derûnunda metafizik referansları olan bir bilgi ve düşünce sistemi ile kadim bir ontolojik geleneğe yaslanan şehirlerdir. Dört bir köşesinde, her canlıya karşılıksız hizmet şiarıyla kurulmuş ve incitmeden paylaşma zarafetini yansıtan yapılara rastlamak mümkündür.

Allah'ın emri üzerine Allah'a kulluk maksadıyla inşa edilen ilk mabet (Âl-i İmran, 3/96.) ve Müslümanların kiblesi olan Kâbe'nin bulunduğu Mekke, Kur'an'da "Ümmü'l-Kura" olarak nitelendirilmiştir. Peygamberimiz'in (s.a.s.) hicret etmesiyle birlikte Yesrib olan şehir de Medine-i Münevvere'ye dönüşmüştür. İki şehrin hikâyesinden ve dönüşümünden bahseder misiniz?

Birçok coğrafya tarihçisine göre Mekke, coğrafi konumu açısından dünyanın merkezi olarak kabul edilmiş bir şehirdir. Belki de bu yüzden Ümmü'l-Kura, yani şehirlerin anası olarak anılır. İnsanlık tarihinin başlangıcındaki ilk mabedin, Kâbetullah'ın inşa edildiği Mekke son hak din



Medeniyetler şehirlerindeki uzun ömürlü sanat eserleriyle meydan okur aslında. İslam şehirlerinde de Müslüman sanatkârlar ve zanaat ehli, eserlerinde estetik olarak en güzeli ortaya koymaya çalışmış, taşa ve ahşaba şekil verirken nakışlarında âdeta Allah'ı aramış ve taklitten sakınarak zamana meydan okuyan özgün eserler üretmişlerdir.

olan İslam'ın doğuşuna da ev sahipliği yapmıştır. İnsanlık tarihinin kadim ticaret yollarından biri olan Şam-Yemen ticaret yolunun üzerinde oluşu da ona ayrı bir önem kazandırmıştır. Kuzeyden güneye, güneyden de kuzeye giden kervanların mutlaka uğradığı bir şehir olması sebebiyle ticaret yönünden hep hareketli ve zengin olmuştur. Özellikle Hz. İbrahim'den (a.s.) itibaren insanların hacetmek için fevc fevc akın ettiği Mekke aynı zamanda kıyamete kadar devam edecek son vahyin, Kur'an'ın nazil olduğu bir şehirdir. Daha birçok özelliği ile sadece dinî açıdan değil siyasi, ekonomik ve ticari açıdan Hicaz bölgesinin kalbi niteliğinde olan Mekke tevhidin de merkezidir. Fahrettin Razi tefsirinde Ümmü'l-Kura ifadesi için "tüm dünyanın kıblesi" şeklinde bir açıklama yapmıştır. Nasıl ki hac esnasında tüm insanlar Kâbe'nin etrafında tavaf ediyorlarsa tüm şehirler de Mekke'ye göre kendini konumlandırmıştır. Yani Mekke bir ana şehir, diğer tüm şehirler ise onun etrafında oluşmuş şehirlerdir. Mekke'nin ayrı bir özelliği de zemzeme ev sahipliği yapıyor olmasıdır. Bir beldede bitmeyen bir su kaynağının olması orada bir medeniyetin varlığına işaret eder. Çünkü tarihe baktığımızda bütün medeniyetlerin suyun etrafında inşa edildiğini müşahade ederiz. Geçmişten bugüne siyasi ve ticari bir merkez oluşu, Kâbe'ye, zemzeme ve vahye ev sahipliği yapmasıyla ve tabii harem bölgesi olmasıyla

Mekke, medeniyet tarihimiz açısından hep merkezî bir konuma sahip olmuştur.

Adı Yesrib iken "aydınlanmış şehir" anlamına gelen ve Medine-i Münevvere olan şehir ise Mekke'ye göre daha düz bir coğrafyaya sahip olup Hz. Peygamber'le birlikte Mekke gibi o da harem bölgesi olmuştur. Tâbe, Taybe, Tayyibe gibi isimleri de olan Medine iyi şehir, güzel şehir anlamını taşır. Sevgili Peygamberimize (s.a.s.) ev sahipliği yapmasıyla daha da güzelleşen bu şehirde günümüze dek ulaşan köklü İslam medeniyetinin temelleri atılmıştır. Hicretiyle birlikte insanlığa yeni bir inanç ve düşünce sistemini aktaran Peygamberimiz (s.a.s.) Mescid-i Nebevi'yi inşa ederek İslam şehrine ve medeniyetine ömrünün son demine kadar şekil vermiştir. Bu sayede İslam'ın Medine gibi bir şehir devletinden büyük bir cihan mefkûresine dönüşmesinin temelleri burada atılmıştır. Dolayısıyla Medine, İslam şehirlerinin oluşmasına ilham kaynağı olan bir şehir olmuştur.

Şehirler insanların bir arada yaşadığı, ilişki içinde olduğu, ticaret yapıp ürettiği dinamik bir yapıya sahip mekânlardır. Peki, şehir ve insan arasında nasıl bir ilişki vardır?

Şehirle insan arasındaki ilişkiyi sanırım karşılıklı etkileşim ve dinamizm kavramlarıyla tarif edebiliriz. Şehir insanı, insan da şehri etkiler ve karşılıklı bir etkileşim meydana gelir. İçinde

yaşanılan şehir, insanın psikolojisini, olaylara ve hayata bakışını, dünya görüşünü etkilerken insan da aynı şekilde ihtiyaçları doğrultusunda, bilgi birikimiyle o şehri etkiler, imar ve inşa eder, şekillendirir. Şehir hayatı bâdiye dediğimiz kırsal hayata göre çok daha hızlı, aktif ve dinamiktir. Güneşin doğduğu her sabah bir yenilenmeyle başlar şehir hayata. İnsan da sabit kalan bir varlık değildir, o da şehrin değişimi ve gelişimine benzer şekilde hayatı boyunca değişim, gelişim ve yenilenme hâlinde olmuştur. Şehirler, belirli kurallar dâhilinde insanların birlikte yaşamak zorunda olduğu mekânlardır. Dünya hayatının doğrusuyla yanlışıyla, iyisiyle kötüsüyle sahnelendiği yerler olan şehirlerde iyilikler ve kötülükler bir arada yaşanır ve bu da aslında bir bakıma insanı hayata hazırlar, olgunlaştırır. Bu sürece katkı sunması açısından ise mezarlıkları örnek verebiliriz. Şöyle ki; medeniyetimizde mezarlıklar şehrin içinde yer almıştır. Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) Mescid-i Nebevi'yi inşa ettikten sonra hemen yanında Cennetü'l-Baki mezarlığını yaptırmıştır. Dört Halife dönemi, Abbasiler, Emeviler, Selçuklu, Osmanlı ve bütün Müslüman Türk devletlerinin bıraktığı eserlere baktığımızda bunun devam ettirildiğini görebiliyoruz. Mezarlıklar, şehrin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Bunun arka planında ise İslam'ın şehir sakinlerine dünya-ahiret dengesine dayalı bir hayat tarzını öğütlediğini görüyoruz. Kişi böy-

lelikle gündelik hayatın akışı ve karmaşası içinde mezarları da görerek birtakım şeyleri hatırlayacaktır. Söz gelimi bir esnaf, terazisini kaldırdığı zaman iki kefe arasından mezarı görecektir ki tartıda bir yanlışa düşmesin, ölümü hatırlasın. İşte İslam şehri bu gibi unsurlarıyla dengeli bir mümin inşa etmeyi hedefler. Kişinin Allah ile, tabiat ile, çevresi ile, dünya ve ahiret ile ilişkisi bir mizan, bir denge üzeredir.

Şehirler sakinlerinin inancı, kültürü ve sanatının şekillendirdiği toplumsal yapılarıdır. İslam şehirleri de kendi medeniyet değerleri ekseninde vücut bulmuştur. Buhara, Semerkant, Şam ve Kudüs gibi İslam şehirlerinden hareketle İslam şehri dediğimizde öne çıkan özellikler neler olmuştur?

Her medeniyetin ontolojik referansları ve estetik tasavvuru vardır. Bizim medeniyetimize de “Allah güzeldir, güzel olanı sever.” inancı yansımıştır. Dolayısıyla şehirlerimiz, İslam’ın estetik anlayışının belki de en güzel hâliyle yansıtıldığı yerlerdir. Yani şehirler, barınmanın ve temel ihtiyaçların karşılandığı yapıların yanında estetik anlayışın da icra edildiği yapıları bünyesinde barındırır. Âlimlerimiz insanoğlunun ihtiyaçlarını üç kategoride ele almıştır: Zarûriyyât, hâciyyât ve tahsîniyyât. Yeme içme gibi insanın yaşamını idame ettirebilmesi için zaruri olan ihtiyaçlar yanında evlilik gibi gerekli ama o olmadan da hayatın idamesi mümkün olan

hâciyyât cinsinden ihtiyaçlar vardır. Bunların ötesinde bir de tahsîniyyât dediğimiz estetik boyutun devreye girdiği ihtiyaç türü vardır. Mesela, insanın hayatta kalabilmesi için korunaklı bir barınağa, bir meskene ihtiyacı vardır. Bu kısım zarûriyyat ve hâciyyâttır. Ancak meskenin yapı malzemesi, konumu, tavan yüksekliği, işlemesi, süslemesi, tefrişatı, bahçe ve çevre düzeni, vb. teferruatlar artık işin tahsîniyyât boyutuna geçildiğine işaret eder ki sanat da burada başlar. Diğer taraftan insanoğlunun doyurulması en güç ihtiyaç kategorisi de bu üçüncü kısımdır. İslam şehirleri, sadece zarûriyyat ve hâciyyât dediğimiz pencereden bakılarak inşa edilen yapılardan müteşekkil değildir. Medeniyetler şehirlerindeki uzun ömürlü sanat eserleriyle meydan okur aslında. İslam şehirlerinde de Müslüman sanatkârlar ve zanaat ehli, eserlerinde estetik olarak en güzeli ortaya koymaya çalışmış, taşa ve ahşaba şekil verirken nakışlarında âdeta Allah’ı aramış ve taklitten sakınarak zamana meydan okuyan özgün eserler üretmişlerdir. Allah’ın ezeli ve ebedî sıfatlarını yansıtmaya çalışan süsleme sanatlarıyla bezenen yapılardan müteşekkil şehirlerdir İslam şehirleri. Buhara, Semerkant, İstanbul, Şam, Kudüs ve Kahire şehirleri bunun en güzel örnekleridir. Âdeta müze-şehir olarak tarif edilebilecek bu şehirlerde İslam medeniyetinin karakteristik özelliklerini en güzel hâliyle yansıtan mekânlar da yine cami merkezli külliyelerdir.

Konumlarıyla, süslemeleriyle, doğal ışıklandırmalarıyla, uzun ömürlü oluşlarıyla ve tabii ki geleneksel İslam sanatlarının icra edildiği yapılar olması hasebiyle yüzük taşı diye tabir edilen güzellikte mabetlerimiz vardır bizim. Ancak bütün bunlara ilaveten şu noktanın da altının çizilmesi gerekir; İslam şehir mimarisinde İslam sanatları en güzel şekliyle icra edilirken şaşaa, gösteriş ve debdeben uzak durmaya da gayret gösterilmiş, sadelik ve fonksiyonellik ön planda tutulmuştur. Son olarak geleneksel Osmanlı mimarisinde din ve devlete ait yapıların taştan, şahsi ikametgâhların ise ahşaptan yapılmış olmasını, din ve devletin kalıcılığına, şahısların da fâniliğine bir vurgu olarak kabul etmek mümkündür.

Şehirler yaşayan organizmalardır. Her şehir, içinde bulunduğu çağın ruhunu yansıtır. Bugün değişime uğramış şehirlerimizde geçmişin ruhunu hissedebilmek pek mümkün değil. Dünden bugüne şehirlerde ve şehir algımızda ne değişti, şimdinin şehri nasıl tanımlarsınız?

Bu soruyu hem gerçek anlamıyla hem de manevi anlamda bir çevre kirliliği düzleminde ele almak mümkündür. Şöyle ki çevre kirliliği aslında insanın duygu ve düşünce dünyasının kirlenmesinin bir sonucudur. İnsanın iç dünyası kirlendiğinde; yani bencilliği kişiliğini kuşatıp daha fazla kazanma hırsı gözünü bürüdüğünde

doğal kaynakları hızla ve düşüncesiz bir şekilde tüketir. Malumunuz, iktisat: “Sınırlı tabiat varlıkları ile sınırsız insan istekleri arasında denge sağlamayı amaçlayan ilim dalıdır.” Dolayısıyla tabiatın kaynakları sınırlı ve sonludur, nefis terbiyesinden yoksun insanların isteklerinin ise sonu yoktur. İşte modern şehirlerin aşırı kalabalık, nefes almakta güçlük çektiğimiz kaotik yapılarını da insanın iç dünyasının kirlenmesinin bir yansıması olarak okuyabiliriz. Nitekim daha çok satış, daha çok kâr amacıyla yapılan devasa binalar yüzünden medeniyetimizin önemli bir özelliği olan yatay mimariden dikey mimariye geçtik. Bunu da neredeyse hiçbir estetik kaygı gözetmeden yaptık. Şehirlerimizin âdeta silüeti değişti. Kubbelerle güzelleşen Müslüman şehirlerin mimarisine kuleler-gökdelenler galbe çalar hâle geldi. Şehrin alametifarikası olagelen camiyi merkezden çıkarıp yerine alışveriş merkezi koyduk. Bu durum bize, bir şeylerin yanlış gittiğini haber veriyor. Tevhid anlayışının bir yansıması olan cami merkezli şehirlerimizin, dünyevileşmenin etkisiyle insana kasvet veren yapılardan müteşekkil mekânlara dönüştüğünü, geleneksel şehir anlayışından hızla uzaklaştığımızı üzülerek müşahade ediyoruz. Bu durumun en büyük sıkıntısını belki de bizden daha çok gelecek nesiller yaşayacak. Bu açıdan bu ortak sorumluluk hepimize ait ve şehirlerimizin yeniden medeniyet değerlerimizi yansıtan yaşam

alanları hâline gelmesi için elzem olan tedbirleri ivedilikle almamız gerekiyor.

Başkanlığımız cami mimarisine yönelik son yıllarda birtakım yeni çalışmalar içerisine girmiş bulunmaktadır. Bize bu uygulamalardan bahsedebilir misiniz?

Diyanet İşleri Başkanlığı ve akademi ortaklığıyla yürütülen hummalı bir çalışmanın sonucunda cami mimarisine yönelik yeni bir yönetmelik hazırlandı. Ülkemizde cami inşası ile ilgili hususlara bir standart getirmeyi hedefleyen bu çalışma ile hangi bölgede ne büyüklükte bir camiye ihtiyaç olduğu ve bu caminin hangi fonksiyonel özellikleri taşıması gerektiği gibi konular artık belirli esaslara bağlanmış oldu. Camilerimizi gerek engelli vatandaşlarımızın gerekse hanımların kolaylıkla erişim sağladığı ve huzur içerisinde ibadetlerini yapabildiği mekânlar hâline getirmeyi amaçladık. Acil çıkışlar, yeterli kapasitede kapalı otoparklar, çocuklar için ferah oyun alanları bu çalışmada göz önünde bulunduruldu. Başkanlığımız bu çalışmaları sahada uygulamak suretiyle cami merkezli şehirlerimizin yeniden imar ve inşasına çok büyük katkı sunmuş olacaktır. Belki de bu noktada Başkanlığımızın yurt dışında klasik tarzda inşa etmiş olduğu modern külliyelerden bahsetmek yerinde olacaktır. Bunun en güzel örneklerinden birisi Amerika Birleşik Devletleri’ndeki en büyük merkezimiz olan “Diyanet Center

of America”dır. Washington yakınlarında yaklaşık 60 dönümlük arazi üzerinde inşa edilen, girişinde ve çıkışında kapısı olmaması hasebiyle âdeta iki kapılı han misali dünya hayatını simgeleyen bir külliye, bir medeniyet mühründen bahsediyoruz. İçerisinde camisi, Türk hamamı, Kur’an Kursu, spor merkezi ve restoranı mevcut olan bu külliye, ayrıca geleneksel Safranbolu evleri mimarisinin özelliklerini taşıyan 10 tane de konak bulunmaktadır. Yukarıda zikrettiğimiz karakteristik özelliklere sahip, görülmeye değer bu merkezle aslında medeniyetimizin ruhunu ete kemiğe bürünmüş hâliyle Kuzey Amerika’ya yansıtmış olduk. Bir Batı Afrika ülkesi olan Gana’nın başkenti Akra’daki “Furkan Camii” de bu anlamda çok önemli bir yapıdır. Bu külliye, içerisinde dünya hayatının başından sonuna kadar insanı ilgilendiren her alanda kurumların olduğu kompleks bir yapıdır. Okuluyla, mektebiyle, çarşısıyla, aşeviyle; doğumhanesinden morguna kadar aklınıza gelebilecek bütün müesseseler bir aradadır ve Batı Afrika’da âdeta mini bir İslam şehri inşa edilmiştir. Elbette Başkanlığımız yürütmekte olduğu bu tür imar ve inşaat faaliyetlerini hamiyetperver insanımızın özverili katkılarıyla gerçekleştirmektedir ve Allah’ın izniyle kadim medeniyet değerlerimizi dünyanın birçok bölgesine taşımaya ve yaşatmaya devam edecektir. ■

İSLAM'IN MEDENİYET TASAVVURUNDA KISA BİR GEZİNTİ



Prof. Dr. Soner GÜNDÜZÖZ

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

Medeniyet, şehrin silüetinde saklıdır. Elbette Arapçada “medine” diye karşılık bulan “şehir” ile “medeniyet” arasındaki tek bağ bir türeyiş bağlantısı değildir. Bu bağ, kolektif bilinç, dayanışma ruhu, iyilikte yarışma ümidi besler. İlim, ahlak ve sanat beraberce şehri imar eder. Aslında bir şehri şehir yapan bütün bunların hepsidir. Bunları çıkardığınızda geriye kalan ise beton duvarlar, çelik konstrüksiyonlar ve yalnızlık içerisinde bir koşuşturmadır. Ruhunu kaybeden şehirlerde, insanları egzoz dumanları, klakson sesleri, vurdumduymazlığın arsızlığı ve yalnızlık

hırpalar. Artık kaosun girdabında, martıların sesi, çocukların şen kahkahaları ve maveranın derin sesi ezanlar duyulmaz olur. Bir taraftan makinelerin, manivela kollarının, bocurgatların ve kocaman çarkların yuvalarında dönmesini sağlayan katran misali gres yağlarının ağırlaşmış kokusu, diğer kimyasalların kokusuyla birleşip genizleri yakar, öte yandan alev alev kızgın ocaklarda, hayatın maddi yanı, acımasızca ruhları dağlar... Ve gün gelir, mekanikleşmiş dünyada bir o kadar otomatikleşmiş bedenler, tatlı meltemlere kapılıp menekşe yapraklarında tüllenmiş keleş kanatlarındaki zarafeti

artık fark edemez olur. Oysaki medeniyetimizin şehir algısı böyle bir şey değildir.

Şehir tabiatla birleşmeli, Ilgaz Dağı'nda soğuk bir pınar başında yudumladığımız bir su gibi içimizi serinletmelidir. Şehir samimi ve içten olmalıdır ve sonra tıpkı Torosların eteğindeki bir köyün asude güzelliği gibi ruhumuzu sarmalıdır. Şehrin silüeti hayatı olduğu kadar ölümü de derin bir mana ile kucaklamalıdır. Mezar taşları “Hüvelbâkî” yazısıyla ölümsüz hayata işaret etmeli, Ravza, meşhed, kabristan, hazire şehrin dokusunda sonsuz hayatı fısıldamalıdır. Türbeler, kümbetler Fatihalarla önümüz-



den geçerken hayat ile ölüm arasına yerleştirilmiş anıtlar gibi bizimle konuşmalıdır. Evlerimizdeki çeşmelerdeki sular, III. Ahmet Çeşmesi'nden akan sulara, selatin camilerinin pirinç musluklarından ve şadırvanlardan çağlayan sulara karışmalı, nihayet bu suların şırıltısı, güvercinlerin kanat seslerine ve aminlere şahitlik etmelidir.

Dimağlarımız hayata uyanmalı, Süleyman Mabedi'nin kubbesinden havalanan Hüdhüd'ün kanat sesleri, Mekke'de Ebabel, Tih'te bıldırcın, Miraç'ta Burak olurken İstanbul'da martıların kanat seslerine karışmalıdır. Sonunda tüm arz, yatay ve dikey boyutlarla şehrin silüetinde birleşmelidir. Allah Resulü'nün sözlerindeki gibi insanlık şehir şehir

mağşere akmalıdır. Nebi'nin; "Allah'ım! Bize Şam'ımızı mübarek kıl, Bize Yemen'imizi mübarek kıl." (Tirmizi, Menâkıb, 74.) duası aminlerimizle karşılık bulmalıdır. Allah Resulü'nün çizdiği dairenin her bir noktasında Mekke, Bursa, Tâif, Medine, Kudüs, İstanbul ve (...) başka bir şehrin hikâyesi olduğu hatırlanmalıdır.

Medeniyete dair mazimiz, tefekkür ve tezekkürle bağ kurabileceğimiz ve ilerlemenin nirengi noktası olabilecek bir ruhu, daha derinden duyumsayabileceğimiz bir birikim oluşturmamızdır. Hatırlayalım bedestenleri... Onlar helal rızık kavramıyla yoğrulmuştu... Hatırlayalım kervansarayları... Onlar yorgunluğun, biraz istirahatle, biraz teheccüde atıldığı yerlerdi. Bazen Erzu-

rum'da bazen Bitlis'te bazen Bursa ve İstanbul'da bir imarethane ve bir medrese kocaman taç kapısına inat, rükû ile girilebilen küçük hücrelerle tevazuu talep ederdi. İtiraf etmelidir ki her biri kendi dilleriyle "Biz sadece taştan kütleler değiliz." der gibiydiler. Hakikaten bu yapılar Sedefkâr Mehmet Ağa, Koca Sinan gibi ustaların elinde, "Taş vardır ki Allah korkusuyla (yerinden kopup) düşer." (Bakara, 2/74.) ayetinin efsununa boyanmıştır. Sultanahmet, Selimiye ve diğerleri, Levnî'nin, Lâmiî'nin, Dede Efendi'nin ve İtri'nin boyaya, mısralara ve musikiye dokunuşlarıyla kucaklaşmıştır. Hammamizade'nin ferahfezası, Nigârî'nin, Nakşî'nin ve Şahkulu'nun minyatürleri, Mevlana'nın Mesnevi-i Şerif'i,

Ebü'l-Bekâ er-Rundî'nin Endülüs'e Ağıt'ı buna sessizce tanıklık eder. Elbette bütün bu eserlerde derin bir bilgi birikiminin, sağlam bir simetrik anlayışının, şaşmaz bir matematiğin ve ince bir ruh hâlinin yansması vardır. Bu, bilim ve hikmet olmadan medeniyetin olamayacağını söyler bize... Kuşkusuz bu satırları yazma amacımız, nostaljinin hüznü altında ezilmek değildir. Yazdıklarımız, medeniyetimizin, taşlarına varıncaya kadar sinmiş, bilgi ve ahlakla yoğrulmuş naif ruhunun ihyasına dair sadece bir derkenardır.

Şehir, imece ruhunu modern hayata aktarmadan kolektif ruhunu nasıl bulabilir? Şehrin mihneti ve sıkıntısı, bu ruh hatırlanmadan nasıl aşılabılır? Nitekim çatık kaşların, mütebessim suretlere ricati – gelecekte kopmamak kaydıyla- ancak maziye anlamlı bir dokunuşla mümkün olabilir. Allah Resulü'nün (s.a.s.) ailesi, Medine'ye geldikten onun vefatına kadar, üç gece arka arkaya buğday ve arpa ekmeğinden doya doya yemişken (Buhari, Etime, 23.) nasıl mutlu olabilmişlerdi? Kuşkusuz onlar olanı paylaşmışlar, mutlu olmayı bilmişlerdi. Allah Resulü'nün kızı Fatıma evlendiğinde çeyizinde sadece bir yaygı, içi hurma lifiyle doldurulmuş bir yastık, bir su kırıbası, bir elek, bir havlu ve bir su bardağı varken (İbn Hanbel, I,104.) nasıl da iki güzide evlat yetiştirebilmişti? Ehlibeyte göre mutluluk, maddiyatın ötesinde bir şeydir. Günümüz şartlarında ihtiyaçlar elbette artmıştır. Hayatın gereklerine tabii ki uyulmalıdır. Bunun

için mücadele etmelidir. Fakat sıkıntıların, mutsuzluk ve ümitsizlik olarak karşımıza çıkmasına izin vermeden... Sıkıntılarda Allah, inayeti ile bir rahmet kapısı açar. Hatırlanmalıdır Ebu Basîr... O, özgürlüğü dâhil görünürde her şeyini kaybetmişti. Ama kısa sürede onun için Hudeybiye'de akan gözyaşları Zülhuleyfe'de umut olmuştu.

Günlük koşuşturmaların yorgunluğu bizleri zaman zaman zaman zaman kalbî güzelliklerin neşvesinden koparır. Bu yüzden hayatı hep "içinde bulunduğumuz kadar" sanırız. Hayat elbette içinde bulunduğumuz şeydir. Fakat ondan daha fazlası da var. Günde beş vakit kıldığımız namazlar bize hayatın o fazla yanını hatırlatır. Secdeler ve rükûlar bize ufuk çizgisinin ötesinde de bir dünya olduğunu söyler... Öteleri hatırlatan bir şeyler olmasa veya şuhûd âleminin ve kâinatın "bir olan"a tanıklığını fark edemesek hayatın yorgunluğu, gönül yorgunluğu olur bize... Öyleyse bir enerji gerek ruhlara... Ancak bu enerjiyle ruhlar güçlenecek, gönüller şenlenecektir. Bilgi ve hikmet ibadetle buluşmalı, nezaket ve nezahetle yoğrulmalıdır. Bilgi ve hikmetin kaynağı bir taraftan kâinat kitabı, diğer taraftan Kur'an'dır. İkisi de birbirini doğrular. Kur'an'ın, kâinatın ve insanın kendi öz benliğinden yükselen hakikat aynı yolda ilerler. Tefekkürü sayesinde insan, tedbir-i ilahinin her yönden kâinatı çepeçevre kuşatmış olduğunu fark eder. Tefekkür sonucunda elde ettiği yakini bilgi sayesinde insanın, metafizik

ve gaybi varlığı genişler... Din ancak metafizik değerlerin, bu dünyaya aktarılmasının gerçekleştiği bir yoldur. Müslümanların tefekkür bilinçleri, bu şehadete bağlıdır. (Taha Abdurrahman, Ruhü'd-Dîn, Beyrut, 2013, s. 490.) Şehir, bu şehadetin inşa edildiği yerdir.

Hikmet ve bilgi, asırlar boyu, Birunilere, İbn Sinalara, Farabilere ilham olmuş, istiryedeki bir inci gibi bilgelik denizinin derinliklerinden çıkarılmayı beklemektedir. Şehir bize ilim meclisleri, okullar ve üniversiteleriyle bilgiyi vadeder. Her türlü kimlik krizinin aşılmasında yegâne çare bu engin bilgi hazinesidir. Kolektif hafıza olgusal bir birikim olmayıp tarihsel bir birikimdir. Her asrın kültürünü ve anlayışını yansıtan gelenek, tarihsel bir ürün olarak işlenmeye muhtaçtır. Bizlerin tasavvuru nasıl ki çağımızın ve kültürel seviyemizin bir göstergesi ise geçmişin mirası da kendi çağlarının bulunduğu, ilmî ve kültürel seviyenin bir göstergesidir. Şu kadar var ki her büyük ilerleme geçmişin deneyimine ve birikimine dayanarak bilginin kesintisiz bir zincirin halkaları gibi devam ettiğini kabul etmek suretiyle gerçekleşebilmektedir. Zira kır çiçekleri ve pıtrakların ömrü kısadır. Fakat çınarlar birer anıt gibi her daim dimdik ayakta dururlar. Sünnet-i nebevîyenin, kökünü teşkil ettiği ve dalları vahye uzanan bilgi ve kültürle yoğrulmuş medeniyetimizin birikiminden uzak duramayız.

Popüler kültürü besleyecek bir derinliğe, onu maddi kalıpların ötesine geçirecek

bir duyarlılığa ihtiyaç vardır. Kent kültürünün doğal bir sonucu olan popüler kültürü, sıradanlığı, yıkıcı ve zararlı alışkanlıkları yaygınlaştıran bir mekanizma olmaktan çıkarak, hikmet ve vahyin bilgisiyle boyanmış, dünya ve ahiret mutluluğunu dengeli şekilde ifade eden ve insanları hazların ve saplantıların tahakkümünden kurtaran bir mekanizma hâline dönüştürmek gerekmektedir. Bu ise başta bilim, sanat, edebiyat, müzik ve spor olmak üzere, bu mekanizmaya şekil veren alanların duyarlılığıyla mümkün olacaktır. Popüler kültürün daha çok eğlenceye dönük olduğu dikkate alındığında, şehirde insan tabiatına uygun meşru eğlence vasıtalarının oluşturulmasının yanı sıra fastfood veya ayaküstü yemek mantığıyla her şeyi bir anda tüketmeye programlanmış bir tüketim mekanizması yerine, her alanda bilgi, hikmet, estetik, merhamet ve ahlak kavramlarıyla hemhâl olmuş bir vizyona olan duyarlılık geliştirilmelidir.

Pek çok defa medyada yer alan haber kirliliği vicdanları örselemekte, bazen her şey reyting uğruna ölçüsüz bir eğlence aracına dönüşebilmektedir. İzleyiciler ellerinde patlamış mısırlarıyla rahat koltuklarında televizyon seyredirken feci bir kazanın ardından çekilmiş flaş görüntüleri büyük bir serinkanlıkla izleyebilmektedirler. “Merhamet etmeyene merhamet edilmez.” (Müslim, Fadail, 65.) diyen manevi miras, yağlı parmakların arasından akıp giderken muhteşem cemalinin

bu çılgın popcorn kültürüne feda edilmesini gözü yaşlı izlemektedir. Nihayet kültürel mirasımızdaki inanç, ağırbaşlılık, merhamet, nezaket erdemlerinden yansıyan ışıltı, Afrika’da, bir akbabanın gölgesinde, açlıktan ölmek üzere olan bir çocuğun başında nöbet tutan gazetecinin, -en uygun an (!)- geldiğinde bastığı deklanşörün ışığıyla paramparça olmaktadır.

Bazen her şey metalaşmakta, gelenekte “bereket”, “helalinden kazanç” ve “kanaat” ekseninde insanileştirilmiş ticaret, “ne pahasına olursa olsun daha fazla tüketelim” söylemi içinde, optimal kâr marjının bir promosyonuna dönüşebilmektedir.

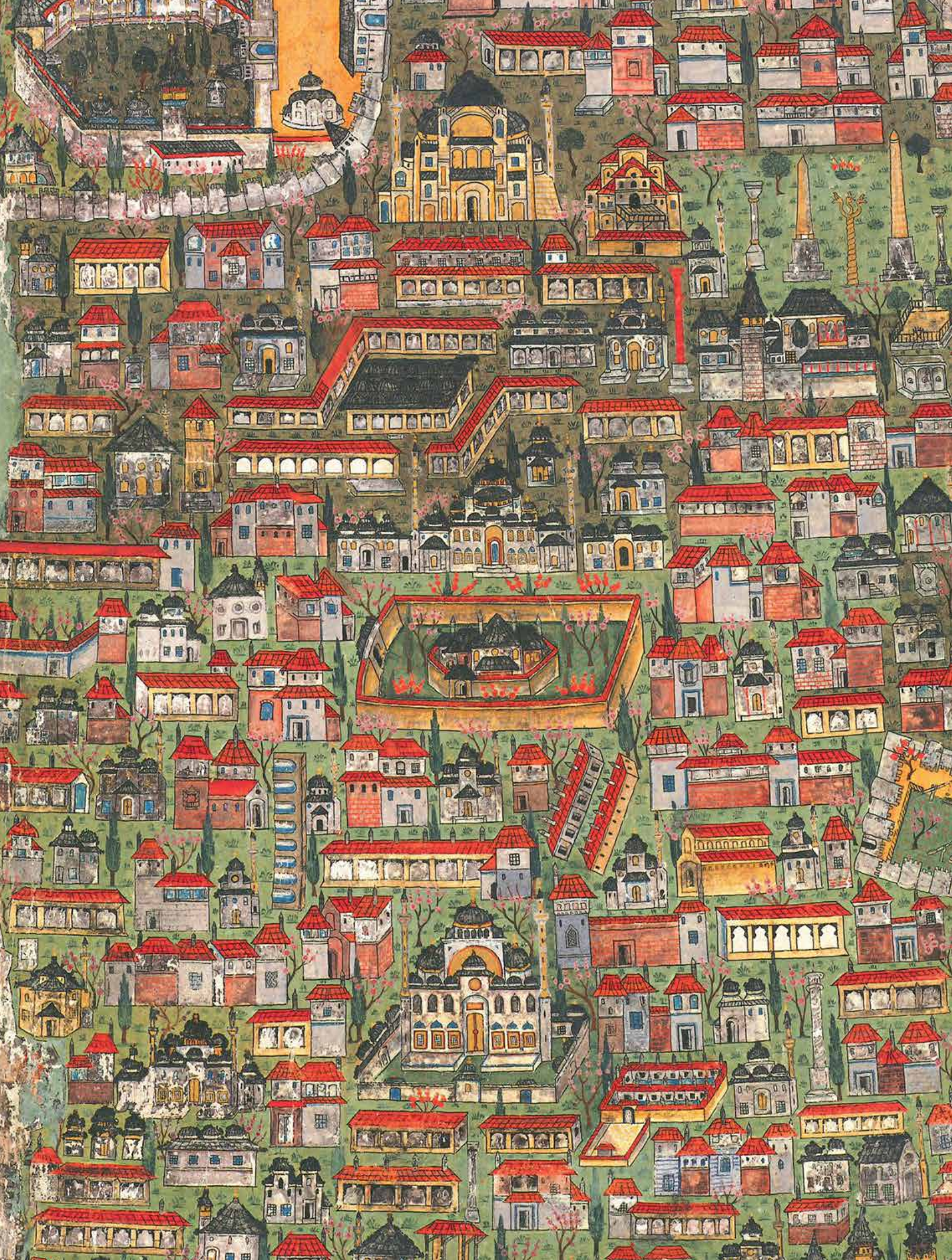
Popüler kültürün vadettiği yapay mutluluğun, süfli ve aleladelikten deruni bir boyuta aktarılması ile dünyevi oluş ve şeylerin uhrevi boyutta harmanlanması, gerçek bir zenginlik olarak insanlığın kendi dinamiklerini ve gönül dünyasını yeniden keşfetmesiyle mümkün olacaktır. Maddede bile ince bir ruh ve derin bir mana arayan, etrafındaki her nesnede estetik yönü ön plana çıkaran bu geniş bakış açısı, ebedî mutluluk bilincinin inşasına yönelik güçlü bir adımdır. Bu adım, fastfood hamburgeri olarak soframıza gelen tavuk ya da ineğin sadece kızarmış bir piliç ve et değil; bunun, Allah’ın yarattığı kâinatta bir vazifesi olan ve belli bir gayeye matuf daha büyük bir idrak ve şuurun tecellisi olarak varoluşa katılan bir varlık olduğunu bize hatırlatacaktır.

Öte yandan şehir, anlamlı sembollerle şehirdir. Dünyanın neresinde olursa olsun bir mescidin, etrafındaki hanelere sekine ve esenlik verdiğini, onun sayesinde insanların vahyin bilgi, inanç ve kardeşlik mesajından ilham aldıklarını söyleyebiliriz. Bir caminin tek başına varlığı dahi huzurun teminatı olmakta, cami, çevresindeki olası suç ve kötülüklerin dizginlenmesine olumlu katkılar sağlamaktadır. Cami itikâf, tefekkür ve ibadetlerimizle kendi benliğimize yaptığımız enfüsi seyrüseferimizi, ümmet olmanın neşvesine boyayarak bizi farklı ufuklara taşımakta ve kesret içinde vahdeti kulaklarımıza fısıldamaktadır. Şehir, kesretten vahdete dönüşün bir ifadesidir. ■



Şehir, anlamlı sembollerle şehirdir. Dünyanın neresinde olursa olsun bir mescidin, etrafındaki hanelere sekine ve esenlik verdiğini, onun sayesinde insanların vahyin bilgi, inanç ve kardeşlik mesajından ilham aldıklarını söyleyebiliriz.





HAYRIN EFDALİ VE KEMALİN ÂLÂSİ MEDİNE'DE/ ŞEHİRDEDİR

| Kâmil BÜYÜKER

Şehirler canlı birer organizma gibidir. Medeniyeti/şehirleri insanlar kurar ama mekânlar da insanları dönüştürücü, inşa edici rolüyle özne konumuna yükselir. Bu manada Braudel'in ifadesiyle "Her şehir, ait olduğu medeniyetin eseridir." Ve şehirler ait oldukları medeniyetin yüz ve ruh hatlarını taşırlar. (Mustafa Özel, İstikbal Köklerde, İz Yay. İst. 1996, s. 119.)

Gelen gider, konan göçer ama gerideilmek ilmek izler bırakırlar, medeniyetin nişaneleridir onlar; unutmamalı, unutturmamalı diye... Nasıl unutabiliriz ki gidenleri ve peşi sıra bıraktıkları nişaneleri! Her şey silinmemiş bir hatıra kadar taze iken... Daha dün gibi deriz ya. Sanki daha dün gördümdü Akşemsettin'i, Fatih'i, Hacı Bayram Veli'yi, Somuncu Baba'yı, Molla Gürani'yi, Mimar Sinan'ı ve daha nicelerini... Kudretli elleriyle bir tarihi yazdılar,

sahnelediler ve bir şehri/medeniyeti yücelttiler... Şehirlere ruhlarından üflediler, ete kemiğe büründü bir medeniyet...

Daha nice konup göçenler için bu dünyada ne ilk ne son durak olacak bu şehirde taşı işleyen nakkaş, şehadet parmağı gibi göğe doğru yükselen minareler, yağmurun değdiği ve deldiği asırlık mermer, sözün, hikmetin aksinin yankılandığı taş medreseler hep bir şeyin şahidesidirler: Biz bir şehir/medeniyet kurduk, şehir de bizi boyasına büründürdü.

Kemalin de zevalin de zirvesi şehirde yaşanır

Şehir, aynı zamanda kemalin ifadesidir. Şehirde kemalin zirvesi yaşanır. Kemalin zirvesinin yaşandığı şehir, aynı zamanda zevalin de nihayet bulduğu yerdir. Erdemli şehrin ve aynı zamanda erdemli olmayan şehirlerin haritasını Medinetü'l-Fazıla adlı eserinde çizen Farabi; "Hayrın eftali ve kemalin âlâsı me-

dineden/şehirden daha küçük olan merkezlerde değil, medine/şehirlerin sınırları içinde elde edilir." dedikten sonra şöyle devam eder "Sakinlerin birbirleriyle yardımlaşmışları bir Medine/şehir, fazıl bir Medine/şehir olur... Onun içinde bulunan ve sadete erişmek maksadıyla el ele vererek çalışan bir millet de fazıl bir millettir." (Farabi, El - Medinetü'l Fazıla, Çev. Nafiz Danışman, MEB Yay., 1956, s.65.) Faziletin, kemalin, erdemlin doğruluğu, harmanlandığı bir şehirde âlim, fazıl, kemal ehli insanlar hüküm sürerler. Bu ise içinde yaşayanlar adına serapa bir güzelliştir.

Şehirlerde siyasa, beledi işler düzene kavuşurken din de kendini şehirde bulur ve şehirde bir ahenge bürünür. Bu ahenk sebebiyledir ki şehirde doğmuş, şehirle bütünleşmiş, yola yordama bürünmüş kişiye şehirlî anlamında "medeni" denilmektedir. Dolayısıyla medine/şehir, aslında medeni olarak hayatını



Şehir, aynı zamanda kemalin ifadesidir.

Şehirde kemalin zirvesi yaşanır.

Kemalin zirvesinin yaşandığı şehir, aynı zamanda zevalin de nihayet bulduğu yerdir.

sürdürmesi gereken insanın kendi varlığını gerçekleştirdiği alandır. Medine'ye bağlı bir şekilde hayatını idame ettirmeyen kişiye İbn Haldun'un ifadesiyle "bedevi" denilir. Bedevi, medenin olduğu kadar "hadari"nin de zıddıdır. Müslümanlar Medine'ye sadece kişinin kendisini gerçekleştirdiği alan olarak da bakmamışlardır. Onlara göre İslam dini de ancak böylesi mekânlarda tam olarak yaşanabilmektedir. İslam dini medinede/şehirdede doğmuş, ibadetlerinin büyük bir kısmı toplumsal nitelikli olup yerleşik olmayı (mukim) ve cemaat hâlinde ifa edilme-yi gerektirmektedir. (Farabi, El - Medinetü'l Fazıla, Çev. Nafiz Danışman, MEB Yay., 1956, s.65.) Faziletli şehir de ancak içinde yaşayan sakinlerinin aynı hissiyatla yoğrulduğu demlerde hayat bulur, değerlerin ika-

mesinin yitirildiği durumda da durum tersi bir vaziyet alır.

Farabi'nin "Medine/şehir" tasavvuru ile Antik Yunan'ın "Polis/şehir" farkı

Şehirlerin bu manada doğumu ve yitimi söz konusudur. İnsanlar gibi tarihin bağrına doğan şehirler/medeniyetler gün gelir doğarlar, büyürler ve ölürlür. Farabi "el-Medinetü'l Fazıla" isimli eserinde siyaset felsefesi, erdemli şehirler, erdemli şehirlerin insanlarının ve yöneticilerinin vasıfları ve bunun tam tersi olan toplumları konu edinir. Ve bu hususu son on iki faslında incelenmektedir. Farabi'nin buradaki amacı ahlaki ve fikrî erdemlere dayalı ideal bir devlet düzeninin projesini sunmaktır. Dolayısıyla bu eserlerde Farabi'nin kullandığı "medine"yi (şehir), antik Yunan'daki "polis" kelimesinin karşılığı saymak doğru olmaz. Zira medeni toplulukları aileden başlayarak mahalle, köy, şehir, devlet ve birleşik devletler şeklinde inceleyip en büyük mutluluğun ihtiyaçların en üst düzeyde (birleşik devlet düzeninde) karşılanacağını savunan filozofun prototip olarak "polis"i düşünmüş olması tarihe ve sosyal realiteye aykırı olur. (Mahmut Kaya, "el-Medinetü'l-Fazıla", DİA, 28. Cilt, s.319.)

"Erdemli şehirler tam ve sağlıklı bedene benzer"

Farabi eserine varlık felsefesi ile başlamakla aslında özün/hakikatin insanın kendisini, yaratıcısını tanımakla mümkün olduğu gerçeği ile

bizleri yüzleştirmiştir. Ardından erdemli şehri, bütün organları canlı varlığın hayatını tam kılmak ve onu bu canlı durumda tutmak için birbirleriyle yardımlaşan tam ve sağlıklı bir bedene benzetir. Bedende nasıl amir bir organ (kalp) ve mertebe bakımından bu amir organa yakın ve onu destekleyen organlar varsa erdemli şehrin imar edicisi olan insanlar için de aynı durum söz konusudur. Zira Farabi şunu da ifade eder: "Ancak şu noktayı da belirtmek gerekir ki beden organları tabiidir ve onların sahip oldukları istidatlar, tabii kuvvetlerdir. Buna karşılık şehrin kısımları tabii olmakla birlikte bu kısımların, şehirde fiillerini meydana getirirken başvurdukları istidat ve melekeler tabii değil iradi şeylerdir." (Farabi, İdeal Devlet, Çev. Ahmet Arslan, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 11. Bas. 2020, s. 99.)

İnsanların tabiatlarına ve taleplerine göre şekillenen şehirler

Bir sonraki safhada şehrin kısımları gündeme gelir ki burada şehrin kısımları, tabiatları bakımından, insanların birbirleri için şunu değil de bunu yapmalarının kendilerine daha uygun olacağı noktasında birbirinden farklı özelliklere sahiptir. Farabi, erdemli, mükemmel şehre zıt olan şehirleri şu şehirler olarak tasnif eder: "Cahil şehir, bozuk (fasık) şehir, karakteri değişmiş (mubadala) şehir, doğru yolu bulamamış şehir, yanlışlık içinde olan (dâlla) şehir." Burada zikredilen şehirlerin halkı da

erdemli şehre zittir. İnsanların taleplerinin, tabiatlarının ve fitratlarının şekillendirdiği bu şehirleri tek tek tanımlar Farabi.

Farabi'ye göre cahil şehir, halkı mutluluğu bilmeyen, onu hatırına bile getirmeyen şehirdir. Onlar mutluluk konusunda aydınlatılsalar bile onu ne anlayacak ne de inacaklardır. Onların bildiği tek iyi şey, görünüşte iyi oldukları zannedilen bazı şeylerdir ki bunlar beden sağlığı, zenginlik, şehvi zevkler, insanın kendi arzularının peşinden koşma serbestliği, saygı ve itibar görme gibi hayatta gaye oldukları düşünülen şeylerdir.

Cahil şehri kendi içinde birçok şehre ayırır: Onlardan biri zaruret şehridir. Bu, halkının bedenlerinin varlığının devamı için zaruri olan yiyecek, içecek, giyecek ve cinsel ilişki miktarı ile yetindiği ve bu amaca ulaşmak için birbirleriyle yardımlaştığı şehirdir. Bir diğeri ticaret (beddâle) şehridir. Bu, halkının servet ve zenginlik elde etmek için birbirleriyle yardımlaştığı şehirdir. Bir başkası bayağılık (hassa) ve düşüklük (sukût) şehridir. Bu, halkının amacı yiyecek, içecek, cinsel ilişki özellikle duyular ve tahayyülle ilgili şeylerden zevk almak ve her biçimde, her yolla eğlence ve oyun peşinde koşmak olan şehirdir. Bir başkası şeref (karâma) şehridir. Bu, halkının milletler arasında ün kazanmak, övülmek, söz ve yazı ile yüceltilmek, itibar görmek ve hem başka insanların gözünde hem de kendi

aralarında şeref ve saygınlık kazanmak için birbirleriyle yardımlaşma amacı içinde olduğu şehirdir. Bir başkası güç, kuvvet (tagallub) şehridir. Bu şehir halkının gayesi başkalarına hükmetmek, başkalarının kendisine hükmetmesine engel olmaktır. Bir başkası demokratik (cima'iyya) şehridir. Bu şehir halkının amacı, hiçbir şeyde arzularına gem vurmaksızın kendi istediğini serbestçe yapan insanlar olmaktır.

Farabi'nin erdemli şehir dışında tanımladığı ikinci şehir ise bozuk (fasık) şehirdir. Bu şehir, fikirleri erdemli şehrin fikirlerinin aynısı olan bir şehirdir. O, mutluluğu, aziz ve yüce Tanrı'yı ikinci dereceden kutsal varlıkları, faal aklı ve erdemli şehrin halkı tarafından bilinmesi ve inanılması mümkün olan her şeyi bilir. Ancak bu şehrin insanların fiilleri, cahil şehrin insanların fiillerinin aynısıdır.

Erdemli şehrin karşısında duran üçüncü şehir ise Karakteri değişmiş (mubaddala) şehirdir. Bu şehir, fikirleri ve fiilleri eskiden erdemli şehrin fikirleri ve fiillerinin aynısı olan, ancak artık değişmiş bulunan ve yerini fiikirlere, fiilleri de yerini farklı fiillere bırakmış olan şehirdir.

Farabi'nin son olarak erdemli şehrin karşısında zikrettiği şehir ise doğru yolu bulamamış, yanlış görüş içinde (dâlla) olan şehirdir. Bu dünyadaki hayattan sonraki mutluluğu amaçlayan, ancak aziz ve yüce Tanrı, ikinci dereceden yüce varlıklar, faal

akıl hakkında, gerçek mutluluğun temsilleri (tamassulât) ve tahayyülleri (tahayyulât) olarak ele alınsalar bile yanlış ve yararsız görüşlere sahip olan şehirdir. (Farabi, İdeal Devlet, Çev. Ahmet Arslan, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 11. Bas. 2020, s.111-113.)

Hülasa

Bir şehri faziletli yahut cahil şehir kılan elbette insandır. Yani insanın talepleri, arzu ve istekleridir. Fitrat elbette bu noktada öne çıkacaktır ama fitratta olan iyi güzel hasletleri besleyecek, kötü duyguları dizginleyecek olan da şehri imar eden ve şehri yaşanabilir bir yer hâline getirenlerin oluşturduğu iklimdir. Hülasa, şehre istikamet veren, ona ruhundan üfleyen de insandır. İster bedevi, ister hadari olsun, İnsanların nefesi şehre siner ve bu hayat veren bir nefes ise şehri dingin ve sakin bir şehir kılar. Farabi'nin de ifade ettiği gibi "hayrın efdali, kemalin âlâsı", işte o vakit yerini bulur. ■



KUR'AN ALLAH KELAMIDIR VE ONDA HIÇBİR ÇELİŞKİ YOKTUR

Dr. Bayram KÖSEÖĞLU

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْفُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا

“Kur’an’ı gereğince inceleyip düşünmüyorlar mı?
Eğer Allah’tan başka birinden gelmiş olsaydı onda birçok tutarsızlık ve çelişki bulurlardı!”

(Nisa, 4/82.)

Yüce Allah, insanı yoktan var etmiş, akıl ve irade gibi özelliklerle donatarak sorumluluğu bir varlık kılmıştır. Bu sorumluluğun üstesinden gelebilmesi için ise peygamberler göndermiş, peygamberlere bildirdiği vahiyle insanlara doğruyu öğretip yanlış göstermiştir. Vahiy silsilesinin son halkası olarak ise Hz. Muhammed’e (s.a.s.) Kur’an-ı Kerim indirilmiştir. Tarih boyunca peygamberlerin toplumlarından inananlar olduğu gibi onlara karşı çıkan, onların Allah’tan aldıkları vahiyi inkâr eden bir topluluk da her zaman var olagelmıştır. Hz. Nuh’tan Hz. İbrahim’e, Hz. Hud’dan Hz. Lut’a varıncaya kadar karşılaşılan bu hakikat Hz. Muhammed’in (s.a.s.) toplumu için de geçerli olmuştur. On-

lar da benzer tutumla onun peygamberliğini inkâr yolunu tutmuşlar, ona indirilen Kur’an’ın Allah kelamı olduğu gerçeğini kabule yanaşmamışlardır. Hz. Peygamber’e (s.a.s.) ve yeni bir dine karşı çıkan müşriklerin ileri sürdükleri temel iddialardan biri; Kur’an’ın Allah kelamı olmadığı, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) uydurduğu bir beşer sözü olduğu yönünde olmuştur. Müşriklerin bu iddiaları karşısında Allah (c.c.) onlara açıkça meydan okumuş ve bu iddialarını reddetmiştir. Öyle ki Allah (c.c.), Kur’an’ın nazil olduğu dönemin en güçlü edip ve şairlerine onun benzerini getirme hususunda aşamalı bir yöntemle meydan okumakta, (Osman Keskiöğlü, Nüzulünden Günümüze Kur’an-ı Kerim Bilgileri, TDV Yayın-

ları, s. 185.) “De ki: Andolsun, bu Kur’an’ın bir benzerini ortaya koymak üzere insanlar ve cinler bir araya gelseler, birbirlerine destek de olsalar onun benzerini ortaya getiremezler.” (İsra, 17/88.) buyurarak önce inkârcıların Kur’an’ın bir benzerini getiremeyecekleri gerçeğini beyan etmiştir.

Kur’an’ın benzeri bir kitap getirme noktasında müşriklerin acziyeti böylece ortaya konduktan sonra en azından Kur’an benzeri on sure getirme talebiyle onlara meydan okunmaya devam edilmiştir: “Yoksa ‘Onu (Kur’an’ı) kendisi uydurdu.’ mu diyorlar? De ki: ‘Eğer doğru iseniz Allah’tan başka çağırabildiklerinizi (yardıma) çağırın da siz de onun gibi uydurulmuş on sure getirin.’ Eğer (onlar)

size cevap veremiyorlarsa bilin ki o ancak Allah'ın ilmiyle indirilmiştir ve O'ndan başka tanrı yoktur. Artık siz Müslüman oluyor musunuz?" (Hud, 11/13-14.)

Allah (c.c.), Kur'an benzeri on sure getirme konusunda bu meydan okumadan sonra sadece bir sure getirmelerini muhataplarından istemiş ancak onların bunu da yapamayacaklarını belirtmek suretiyle Kur'an'ın Allah kelamı olduğu gerçeğini onların idrakine sunmuştur: "Eğer kulumuza indirdiklerimizden herhangi bir şüpheye düşüyorsanız haydi onun benzeri bir sure getirin, eğer iddianızda doğru iseniz Allah'tan gayri şahitlerinizi (yardımcılarınızı) de çağırın. Bunu yapamazsanız -ki elbette yapamayacaksınız- yakıtı, insan ve taş olan cehennem ateşinden sakının. Çünkü o ateş kâfirler için hazırlanmıştır." (Bakara, 2/23-24.) Yüce Allah'ın, müşriklere meydan okumak suretiyle yaptığı bu delillendirme karşısında şiir ve edebiyatın zirvede olduğu bir dönemde Arap edip ve şairleri susmuş, böylece Kur'an'ın Allah kelamı olmadığı şeklindeki iddialarında muaraza kapısı kapanmıştır. (İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Usulü, TDV Yayınları, s. 164.)

Yüce Allah'ın açıkça ifade ettiği bir hakikattir ki O, Kur'an'ı sağlam ve kusursuz bir kitap olarak indirmiş ve onda hiçbir bozukluğa yer vermemiştir. (Kehf, 18/1-2.) İnsanları karanlıklardan aydınlığa, dalaletten hidayete kavuşturan, iman ve İslam'ı öğreten, dünya ve ahiret mutluluğu için gerekli olan Allah'ın emir ve yasaklarını, dinin hüküm-

lerini, sevap ve cezayı bildiren; eğrisi, yanlışı ve çelişkisi bulunmayan dosdoğru bir kitabın indirilmesi hiç kuşkusuz bütün insanlık için en büyük nimettir. (Kur'an Yolu, c. 3 s. 536.) Bu gerçeği anlayabilmeleri için Yüce Allah insanların Kur'an'ı inceleyip üzerinde düşünmelerini istemekte, şayet Kur'an Allah tarafından indirilmemiş bir kitap olsaydı onda birçok tutarsızlık ve çelişkinin bulunacağını (Nisa, 4/82.) belirtmektedir. Birtakım ön yargılı ve mesnetsiz iddialar dışında tarih boyunca onda herhangi bir hata, kusur, eksiklik veya çelişki olduğuna dair kabul edilebilir, gerçekçi ve bilimsel bir delil ortaya koyulamamıştır. Kur'an-ı Kerim yaklaşık yirmi üç yıl içinde, farklı zaman ve mekânlarda parça parça indirilmiştir. Muhtevasında insanın ve canlı cansız varlıkların yaratılışından kâinatla ilgili bilimsel hakikatlere, ahlaki erdemlerden fert ve toplumla ilgili kurallara, tarihte yaşamış olan toplumların ve peygamberlerin kıssalarından kıyamet ve ahiret hayatına değin pek çok konu yer almaktadır. Buna rağmen ne üslubunda ve eşsiz ifade gücünde ne de temas ettiği konular, getirdiği hükümler ve verdiği bilgiler arasında bir tutarsızlık, bir çelişki ve farklılık vardır. İnsafla düşünen herkesin Kur'an'ı inceleyerek ulaşabileceği bu sonuç, onun Allah'tan geldiğinin reddedilemez bir delilidir. Şu hâlde onun Allah kelamı olduğunu inkâr eden, onda kusur ve hata arayanların bu tutumları bir delil ve bilgiden ziyade kökleşmiş peşin hükümlere ve beşerî zaafılara dayanmak-

tadır. (Kur'an Yolu, c. 2 s. 102-103.) Zira Kur'an üzerinde gereğince düşünüp tefekkür edenler için onda herhangi bir kusur ve çelişki söz konusu değildir. (Zemahşeri, Keşşaf, 1/540.)

O hâlde, geçmişte olduğu gibi günümüzde de var olan Kur'an'da hata, eksik veya çelişki olduğu şeklindeki iddiaların ilmî bir değeri ve gerçekliği olmadığı aşikârdır. Zira Kur'an, her şeyi bilen Allah'ın katından indirilmiştir. (Mümin, 40/2.) O Allah ki asla unutmaz, asla yanılmaz. (Taha, 20/52.) Bu hakikati bırakıp da birtakım yanlıştır akımların, moda söylemlerin peşine düşmek suretiyle Kur'an'da eksikler, hatalar, çelişkiler arayarak ömrümüzü heba etmek yerine rahmet ve şifa kaynağı olan Kur'an'ın hidayetinden ve rehberliğinden istifade edebilme gayretinde olmak Müslümanca bir duruşun gereğidir. Zira Kur'an, kendisinde asla şüphe olmayan bir kitaptır ve müttakiler için bir rehberdir. (Bakara, 2/2.) ■

İnsanları karanlıklardan aydınlığa, dalaletten hidayete kavuşturan, iman ve İslam'ı öğreten, dünya ve ahiret mutluluğu için gerekli olan Allah'ın emir ve yasaklarını, dinin hükümlerini, sevap ve cezayı bildiren; eğrisi, yanlışı ve çelişkisi bulunmayan dosdoğru bir kitabın indirilmesi hiç kuşkusuz bütün insanlık için en büyük nimettir.



TİCARETTE DE “EMROLUNDUĞUN GİBİ DOSDOĞRU OL!”

Halil KILIÇ

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

النَّاجِرُ الصَّدُوقُ الْأَمِينُ مَعَ النَّبِيِّينَ وَالصَّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ

“Doğru sözlü ve güvenilir/dürüst tüccar, (kıyamet gününde) peygamberler, siddıklar ve şehitlerle beraber olacaktır.”

(Tirmizi, Büyü’, 4.)

Uzun mesafeleri katedip gelmiş, üstü başı toz toprak içinde kalmış, saçı başı dağılmış bir adam ellerini semaya açmış ve “Ya Rabbi! Ya Rabbi!” diye yalvarıp yakarmaktadır. Ancak kulluğun sadece namaz ve niyazla olamayacağını; hatta namaz ve niyazın bile makbul olması için helalinden kazanıp helalinden tüketmenin ne kadar mühim olduğunu Hz. Peygamber’in (s.a.s.) bu adam hakkında söylediği şu sözlerden anlamak mümkündür: “Onun yediği haram, içtiği haram, giydiği haramdı. Haram ile beslenirdi. Peki, böyle birisi-

nin duası nasıl kabul edilsin?” (Müslim, Zekât, 65.) Bu sözler, dinin toplumsal yönünün olduğunu göstermesi bakımından son derece önemlidir. Zira din, belli konularla sınırlı olmadığı gibi kulluk da sadece namaz ve oruçtan ibaret değildir. Din, hayatın bütün yönleriyle ilgili olup ilahi murakibeden bağımsız hiçbir alanı içinde barındırmamaktadır. Kulluk ise atılan her bir adımın hesabını verebilecek bilinçle yaşamaktır. Dolayısıyla kimileri hırsızlık, gasp, kumar gibi yollara tevessül ederken helal kazancın derdinde olmak da kulluk vazifesinin bir

gereğidir. Bu noktada ticaret, kişinin dinî yaşantısına ve kulluğunun kalitesine ayna tuttuğu için hassas bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ticaret, Yüce Allah’ın Kur’an-ı Kerim’de “Ey insanlar, mallarınızı aranızda haksız yollarla yemeyin.” (Nisa, 4/29.) dedikten sonra helal kazanç için sunduğu ilahi bir reçetedir. Ticaret, emeksiz köşeyi dönmenin hesabını yapanların ve daha çok servet edinme adına her şeyi mübah sayanların aksine emek ve alın teriyle yoğrulmuş kıymetli bir meşgaledir. Ticaret, kimi zaman Hz. Davud (a.s.) gibi demire şekil vermek kimi zaman Hz. İdris (a.s.) gibi bir kumaş parçasını kıyafete dönüştürmek kimi zaman da Peygamber Efendimiz (s.a.s.) gibi mal alıp satmak suretiyle rızkın arandığı nebevi bir uğraştır. Bu yönlerinin yanı sıra ticaret, ahirette peygamberler, şehitler ve siddıklarla yani özü sözü bir, dosdoğru müminlerle beraber olmaya da vesile olacak bir helal kazanç vasıtasıdır. Ne var ki böylesine büyük bir mükâfat ticaret yapan herkese değil sadece “sadûk” ve “emîn” olan tüccarlara nasip olacaktır.

Peki, bir tüccarın “sadûk” ve “emîn” olabilmesi için ticaretinde gözetmesi gereken ilkeler nelerdir?

1. Müslüman bir tüccarın en temel özelliği; inandığı gibi dosdoğru yaşamasıdır. “Müslümanım elhamdulillah.” diyen bir tüccar; dürüst ve güvenilir, kimseyi aldatmaz ve dünyevi menfaatler uğruna doğruluktan

taviz vermez. Allah'ın her an kendisini gördüğü ve ahirette O'na hesap vereceği bilinciyle yaşar. "Kusurlu bir malı, ayıbını söylemeden satmak Müslümana helal olmaz." (Müslim, İman, 43.) nebevi mesajını kulağına küpe edinir ve daha çok kazanma maksadıyla ayıplı bir malı satmak gibi bir davranışın bile helal ticaretine haram karıştırmak olacağını, bunun da uhrevi cezayı gerektireceğini çok iyi bilir.

2. Müslüman bir tüccar, eşya-ya teslim olmayan bir ahlaka sahiptir ve daha çok kazanma hirsından uzaktır. Onun nezdinde ticaret, kendisinin ve ailesinin rızkını helalinden temin edebileceği bir meşgale olmasının yanı sıra Allah'ın rızasını da kazanma vesilesidir.

3. Her daim mümin tüccarın terazisinin bir kefesinde iman, diğer kefesinde ise vicdan bulunur. Ticaretinde bu iki unsur göz ardı eden bir tüccar hem üreticiden malı satın alırken hem de tüketiciye malı satarken çift taraflı bir mağduriyete sebep olabilecektir. Zira üretici ürettiğinin karşılığını alamamış, tüketici ise aynı malı çok daha pahalıya satın almış olacaktır. İslam'da her ne kadar serbest ekonomi modeli olduğu için ticarete kâr haddi konulmamış olsa da bir ürünü maliyetinin çok üzerinde fiyatlara satarak elde edilecek aşırı kâr(!), ahiret sermayesinin tükenmesine neden olabilecektir. Dolayısıyla akıllı bir tüccarın hüsrana/ıflaşa sonuçlanacak böylesi bir ticaretle işi olmamalıdır.

4. Müslüman bir tüccarın ülkesinin ve yurttaşlarının menfaatlerine zarar verici herhangi bir tasarrufta bulunması düşünülemez. Bundan dolayıdır ki dinimizde fiyatların aşırı yükselmesine sebep olduğu için karborsacılık yasaklanmıştır. Zira böyle bir faaliyet hem karborsaya konu olan ürünün piyasada yeteri miktarda bulunmamasına ya da daha pahalı alınmasına hem de enflasyon oranlarının artmasına sebep olarak ülkeye ve o ülkede yaşayan bireylere zarar vermiş olacaktır.

5. Hz. Peygamber (s.a.s.) "Sizden biriniz kendisi için sevip istediğini kardeşi için de sevip istemedikçe iman etmiş olamaz." (Buhari, İman, 6.) buyurmuştur. Bu nebevi mesajın gereği olarak Müslüman bir birey, hayatın her alanında empati yapabilmeyi bilmelidir. Müslüman tacirler de bu güzel hasletle do-

nanmış olmalıdır. Çünkü bu tutumu hem alırken hem satarken sergileyen bir tüccar, kendisini karşıdaki kişinin yerine koyacağı için hiç şüphesiz daha insafli bir alışveriş yapacaktır.

İşte bu hususları göz önünde bulunduran bir tüccar, kıyamet günü hadiste ifade edilen o ulvi mertebeye erişecektir. Ancak bu vasıflardan uzaklaştıkça ticari piyasada her türlü hile, sahtekârlık ve zulüm başta olmak üzere dinen yasaklanan davranışlar artacak ve nihayet "Kişinin, malı helal bir yolla mı haram bir yolla mı kazandığına aldirış etmeyeceği bir zaman gelecektir." (Darimi, Büyü', 5.) hadisinde ifade edilen endişe pek çok alanda tezahür etmiş olacaktır.

Öyleyse Müslümanlar olarak bizlere düşen; her daim, her yerde ve her durumda olduğu gibi alırken ve satarken de inancımızın gereği üzere dosdoğru olmak ve geçici dünyevi menfaatler için ahiretimizi feda etmemektir.

Hadisten öğrendiklerimiz

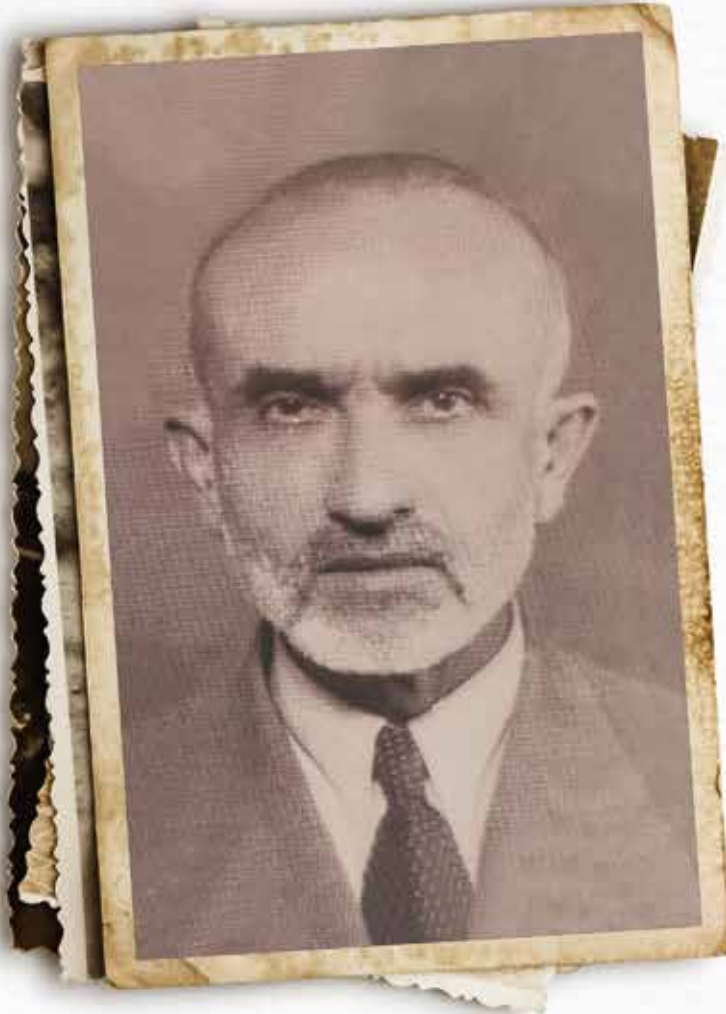
1. Müslüman bir tüccar "Daha çok kâr olsun da nasıl olursa olsun." gibi bir anlayışı elinin tersiyle iter ve hesabını verebileceği bir kazancın peşinde koşturur.

2. "Ahiret senin için dünyadan daha hayırlıdır." (Duha, 93/4.) ayetini kendisine düstur edinen ve geçici dünyevi menfaatler için ahiretini satmayan bir tüccar, gerçekten kârlı bir alışveriş yapmış olacaktır. ■

Din, hayatın bütün yönleriyle ilgili olup ilahi murakebeden bağımsız hiçbir alanı içinde barındırmamaktadır. Kulluk ise atılan her bir adımın hesabını verebilecek bilinçle yaşamaktır.

CEP İLMİHALİ YAZARI VE ISPARTA MÜFTÜSÜ MEHMET SOYMEN

Dr. Mehmet BULUT
DİB Emekli Başkanlık Müşaviri



Bir önceki yazımda, Başkanlığımızın yarım yüzyıldan fazla bir sürede milyonlarca adet basıp toplumun istifadesine sunduğu Cep İlmihâli'nden söz etmiştim. Bu yazıda da söz konusu eserin yazarı ve aynı zamanda "İsparta Müftüsü" olarak da bilinen Mehmet Soyman Hoca'yı tanıtmaya çalışacağım.

Mehmet Soyman, Isparta H.1317 (1901) doğumlu. Babasının adı Ahmet. Diyanet İşleri Başkanlığına yazdığı 1 Mart 1950 tarihli dilekçede öz geçmişiyle ilgili verdiği bilgilere göre Mehmet Soyman, ilk mektepten ve hafızlık eğitiminden sonra Şer'iyye ve Evkaf Vekâletinin 1921'de Isparta'da açtığı İlmiye medresesinin üçüncü sınıfından dördüncü sınıfına geçmiştir. Bu medresenin kapatılmasıyla yine aynı vekâletçe 1922'de açılan Darü'l-Hilafeti'l-Aliyye Medresesinin ibtida-i dâhil birinci sınıfına nakli uygun görülmüşse de bu kısımda başka öğrenci bulunmadığından ibtida-i hariç kısmının ikinci sınıfına kaydedilmiş. Darü'l-Hilafeti'l-Aliyye, medreselerin ıslahı çerçevesinde Osmanlı'nın son dönemlerinde okul sisteminde açılmış bir eğitim kurumuydu ve idaresi Büyük Millet Meclisi hükümetlerinde Şer'iyye ve Evkaf Vekâletinde idi. Millî Mücadele'nin devam ettiği yıllarda Büyük Millet Meclisi, ülkede yaygın bir şekilde bulunan İlmiye medreselerine göre daha ileri düzeyde bir tedrisatın yapıldığı bu gözde eğitim yuvalarının sayılarının çoğaltılması için çaba sarf et-

mişti. Bu süreçte Darü'l-Hilafede medreselerinin açıldığı yerlerden biri de Isparta idi.

Mehmet Soyman, 1923'te sözü edilen medresenin ibtida-i dâhil birinci sınıfına pekiyi derecesiyle geçmiştir. Bu sınıfı da tamamlamak üzereyken 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu'yla bu medresenin imam ve hatip mektebine dönüşmesiyle bu mektebin son sınıfına nakledilmiş. Nihayet, 1925'te Isparta imam ve hatip mektebinden pekiyi derece ile mezun olmuş. Buna göre Tevhid-i Tedrisat'la açılan imam ve hatip mekteplerinden ilk mezun olanlardan biri de Mehmet Soyman'dır. Soyman ayrıca 1928'de İzmir'de Muallim Kursu'nu tamamlamış. Bir eğitim sayılabilirse 1958'de katıldığı sağlık eğitim kursunu da bu bağlamda zikredebiliriz. Hemen belirtelim ki Mehmet Soyman'ın özetlenen bu eğitim süreci bile tek başına dönemde din eğitimi alanında yaşanan çalkantıları da ortaya koyar.

Bitirdiği muallim kursunun verdiği imkânla olmalı, Soyman, 1 Kasım 1927'de Isparta Cumhuriyet Okulunda "muallim vekili" olur, bir yıl sonra yerine asil tayin edilince bu görevi sona erer. 1 Kasım 1929 - 30 Nisan 1930 arasında yedek subay olarak birinci askerlik görevini yerine getirir. Askerlik sonrası 31 Ekim 1930'da Muğla Milas ilçesi Karacahisar köyü başmuallimliğine getirilir ve bu görevi 1937 yılının son aylarına kadar devam eder. Bu tarihten 1941 yılına kadar

Isparta İlegüp Pansiyonlu Okulu öğretmenliği ve Isparta Keçiborlu Kılıç Okulu başöğretmenliği görevlerini yürütür. 14 Mart 1941'de ikinci kez askere (yedek yarsubaylık) alınır ve 6 Haziran 1942'de terhis olur. Terhisini müteakip 1950'ye kadar Isparta Keçiborlu Kılıç Okulu başöğretmenliği ve Isparta Merkez İsmetpaşa Okulu öğretmenliği/başöğretmenliği görevine devam eder. Kısaca belirtmek gerekirse Soyman Hoca, müftülük görevi öncesinde yaklaşık 21 yıl boyunca ilkokul öğretmenliği yapmıştır.

1950'ye gelindiğinde Mehmet Soyman 50 yaşındadır ve dönemin mevzuatı çerçevesinde müftülüğe talip olur. Bu talebinde etkili olan gelişmeleri tam olarak öğrenemiyoruz. 5 Nisan 1950 tarihli bir resmî yazıdan öğrendiğimize göre açık bulunan Isparta Müftülüğüne dersiamlardan Hasan Fehmi Başoğlu talip olmuş, yapılan imtihana müftülüğe tayini uygun görülmüştür. Ancak Başoğlu, bu sırada Başkanlık'ta Müşavere Kurulu üyeliğine seçildiği için Isparta Müftülüğü yine münhal kalmıştır. Öte yandan o yıllarda Isparta Merkez İsmetpaşa Okulu başöğretmeni olan Mehmet Soyman de başlangıçta sözünü ettiğim 1 Mart 1950 tarihli dilekçesiyle müftülüğe talip olduğunu, dolayısıyla imtihana alınmasını, yapılacak imtihanda ehliyetini ibraz etmesi hâlinde müftülüğe tayinini talep eder. Bu talebe binaen, Başkanlık merkezinde Müşavere Heyeti huzurunda 8 Mart 1950 günü yapılan imtihanda Soyman



**Mehmet Soymen,
müftülüğü sırasında
da öğretmenlikle
irtibatını devam
ettirdi. 1951-1952
eğitim öğretim
yılında tedrisata
başlayan Isparta
İmam Hatip
Okulunun -ki açılan
ilk yedi imam hatip
okulundan biridir-
açılışında, okul bina
ve araç gereçlerinin
temininde öncülük
etti.**

50 üzerinden 46 puan alarak başarılı olur (Karar No: 73). Heyetin, Soymen'in yüksek puanla imtihanında başarılı olduğu yönündeki kararında ayrıca adı geçen in "vazifeye alınmasının muvafık-ı maslahat olacağı" mütalaasına yer verilmesi dikkat çekici bir husustur. Bu çerçevede Isparta Valiliğinden Diyanet

İşleri Başkanlığına yazılan 5 Nisan 1950 tarihli yazıda Soymen hakkında, "Kendisi, İslami ilimlere vâkif olduğu gibi Isparta muhitinde iyi huylu ve fazilet sahibi olarak tanınmış ve halkın sevgi ve saygısını kazanmış bir zattır. Hâlen 35 lira kadrolu Isparta İsmetpaşa İlkokulu başöğretmenidir ve 40 lira aylık almaktadır. 1 Haziran 1950 tarihinde maaşı 50 liraya yükselecektir. Memuriyetine ait bütün evrak-ı müsbitesi Millî Eğitim Bakanlığında sicil dosyasındadır." şeklindeki beyanlar da dikkat çekicidir. Yazının sonunda, uygun görüldüğü takdirde, hâlen almakta olduğu 40 lira asli maaşa tekabül eden müftülük kadrosunun -çünkü müftülükler farklı maaşlara göre gruplandırılmaktaydı- gönderilmesi arz edilmiştir. Nitekim özlük dosyasından Soymen'in başlangıçta 50 lira maaşlı müftülük kadrosuna tayin edildiği anlaşılmaktadır.

Mehmet Soymen, imtihanın akabinde 1 Eylül 1950'de Isparta Müftülüğüne tayin edilir. Müftülükteki görevi 2 Mayıs 1961 tarihine kadar yani 11 yıla yakın devam edecektir. Başkan Ömer Nasuhi Bilmen imzasını taşıyan 5 Nisan 1961 tarihli Başkanlık onayıyla Mehmet Soymen, mevcut kadro ve maaşıyla Bolvadin Müftülüğüne naklen tayin edilir. Soymen, bu tarihten birkaç gün sonra Ömer Nasuhi Bilmen yerine Diyanet İşleri Başkanlığına getirilen Hasan Hüsnü Erdem'e hitaben kaleme aldığı 13 Nisan 1961 tarihli mektu-

bunda, naklen tayin talebinin kendisine ulaştığını ancak hastalığı ve ailevi sebeplerle emekli olma kararında olduğunu belirtir. Başkanlık'tan, emekli maaşının avantajlı olması açısından kendi isteğiyle değil de Başkanlıkça resen emekli edilmesini talep eder. Sonuçta 2 Mayıs 1961 tarihi itibarıyla Soymen emekliye sevk edilir.

Mehmet Soymen, 3 Şubat 1990 tarihinde 89 yaşında Isparta'da vefat etti. Müftülük talebinde bulunurken Soymen'in 50 yaşında olması ve imtihan tarzı, kısaca müftülüğe getiriliş süreci dönemin mevzuatına uygundur. Zira 1950 öncesi uygulamasında müftülük de dâhil din hizmetlerine tayinde kişinin elindeki tahsil belgesi değil yapılan imtihanla ehliyetini/yeterliliğini ortaya koyması esas idi. İmtihanlar da ferdî talepler üzerine kişiye özgü açılmaktaydı. Elbette kişinin sahip olduğu dinî tahsil belgesi, mesela icazetnamesi değerlendirmekte ve bu, tercih sebebi olabilmekteydi. Nitekim Soymen, sözü edilen dilekçesinde Darü'l-Hilafe Medresesi ve dört yıl süreli imam ve hatip mektebinden edindiği "müktesebat"la müftülükte aranan ilmî kudreti haiz olduğunu ileri sürmüştü. Süreçte imtihanı dinî bir hizmete kabul, sadece vaizlikte Darülfünun İlahiyat Fakültesi mezunlarına tanınmıştı.

Başkanlık teşkilat kanununda 1950'de yapılan değişiklikte, ihtiyaç hâlinde müftülerin naklen tayinine imkân

verilmişti; bu tarihten önce bir müftünün bulunduğu yerden başka bir yere nakli pek rastlanan bir durum değildi. Nitekim basit bir araştırmayla, Reisliğin kuruluşundan bu yıllara kadar müftülerin bazen 20-30 yıl süreyle aynı şehirde görev yaptığı görülebilir. Bu zevatın çoğu, vefatlarına kadar aynı yerde görevlerini sürdürebilmiştir.

Mehmet Soymen, müftülüğü sırasında da öğretmenlikle irtibatını devam ettirdi. 1951-1952 eğitim öğretim yılında tedrisata başlayan Isparta İmam Hatip Okulunun -ki açılan ilk yedi imam hatip okulundan biridir- açılışında, okul bina ve araç gereçlerinin temininde öncülük etti. İlk yıllarında bu okulda bazı dersleri vererek bu okuldaki eğitime önemli katkılarda bulundu. İlkokul öğretmenliğinden gelen tecrübesi ile verdiği derslerle öğrenciler arasında çok sevildi, sayıldı. Mehmet Soymen'in 1951'de haftada 15 saat meslek dersleri okutması Millî Eğitimce uygun görülmüş, izin için konu Başkanlığa intikal ettiğinde Müşavere Heyetinin 23 Şubat 1951 tarihinde aldığı kararla da (Karar No: 74) onun, asli görevini aksatmaması şartıyla öğretmenlik yapmasında sakınca görülmemiştir. Ancak Reislikten Millî Eğitim'e yazılan bir yazı ile memur konumundaki müftünün, mevzuat gereği haftada en fazla dört saat derse girebileceği belirtilmiştir.

Görüldüğü gibi Soymen'in eğitim süreci ve hizmet sirüküleri günümüz itibarıyla

ilginçlikler ortaya koymaktadır. Ancak verdiğim kısa malumattan da anlaşılacağı gibi, dönemin şartlarında bunda şaşılacak fazla bir husus bulunmamaktadır. Hoca, yaşadığı ara dönem itibarıyla klasik medrese eğitimi almamış ancak 1924'te ilk defa açılan imam ve hatip mektebini bitirebilmiştir. Az veya çok dinî tahsil görmüş insanların bu süreçte ilkokul öğretmenliği gibi aldığı eğitimle doğrudan ilgili olmayan görevleri icra etmeleri daha çok zaruretlerin bir sonucudur; çünkü uygun görev alma imkânı son derece kısıtlıdır. İlave etmem gerekir ki hocaların öğretmenlik yapması keyfiyeti sadece Soymen Hoca ile sınırlı da değildir. Mesela Ömer Nasuhi Bilmen Hoca da İstanbul Darüşşafaka Lisesinde yirmi yıla yakın siyer ve ahlak dersleri yanında yurttaşlık bilgisi dersi okutmuştu. Eseri neredeyse girmemiş hane kalmayan Mehmet Soymen, kamuoyunda fazla tanınmayan, ilmî kişiliği hakkında da fazla malumat bulunmayan bir şahsiyet. Vefatı üzerine Orhan Balcı imzasıyla Diyanet Gazetesi'nin Mart 1990 tarihli 373. sayısında yazılan bir yazı dışında hakkında detaylı bir makaleye; kendisi ve eseri üzerine yapılmış bir mülakata, bir görüşmeye rastlamadım. Hâlbuki vefat ettiği 1990 yılında bile Cep İlmihâli'nin baskı sayısı 24'e ulaşmıştı.

Döneminde, Ömer Nasuhi Bilmen ve emsali, telifatıyla temayüz etmiş ilim erbabı varken, fıkıh ve ilmihâl bilgisi

daha güçlü hocalar bulunurken ihtiyacı duyulan bir cep ilmihalini, hayatının büyük bir kısmını ilkokul öğretmeni olarak geçiren Mehmet Soymen Hoca'nın kaleme almış olması, başka bir ifadeyle onun yazdığı kitapçığın tercih edilmesi, ayrıca hazırladığı eserin geniş rağbet görmesi gıpta edilmeye ve üzerinde düşünölmeye değer bir husustur. Öğretmenliğinin, onun kalemine bir akıcılık kazandırdığı, meramını arı duru ifade etmesine önemli katkı sağladığı düşünölebilir. Ne ki hocanın Cep İlmihâli dışında başka bir eseri olmadığı gibi yayımlanmış bir makalesinin dahi bulunmadığı anlaşılmaktadır. Orhan Balcı'nın verdiği bilgiye göre Soymen Hoca, kişilik sahibi, yüksek karakterli, ağırbaşlı, güven telkin eden, münevver bir insandı. Bizim verdiğimiz bilgilerin de onun mütevazı bir hayat yaşadığını ortaya koyması açısından yeterli olduğunu söyleyebiliriz. Yine Balcı'nın verdiği bilgiye göre Mehmet Soymen, milyonlarca basılan Cep İlmihâli adlı kitabından sadece yarışma için vadedilen ücreti (260 lira) almış, bunun ötesinde kitabın bütün telif haklarını Isparta noterliğinde düzenlenen bir temlikname ile Diyanet İşleri Başkanlığına devretmiştir. Kitabın yeni baskılarında kendisine gönderilen bir miktar kitabı da ilgi duyanlara dağıtmıştır.

Cep İlmihâli'nin, herkes için nasip olmayacak bir sadaka-i cariyeye olduğunu düşünüyor, hocamıza rahmetler diliyoruz. ■

GERÇEK İLE ARTTIRILMIŞ GERÇEKLİK ARASINDA: METAVERSE EVRENİ VE DİNÎ HAYAT

Dr. Mustafa Derviş DERELİ
Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Bilim kurgu romanları geçmişten bugüne teknoloji dünyasındaki yeni kavramsal- laştırmalara ilham kaynağı olmaktadır. “Metaverse” de Amerikalı yazar Neal Stephenson’ın 1992 yılında kaleme aldığı Snow Crash isimli bilim kurgu romanından hareketle yeni bir dönemin habercisi olarak konumlandırılmaktadır. Son birkaç aydır

hemen herkesin bir şekilde karşılaştığı bu kavram, yeni medyaya geçişin en görünür platformu olarak yeni bin yılın başında Facebook’u kuran Mark Zuckerberg ve ekibinin yakın tarihte sosyal ağlarının marka ismini Meta olarak değiştireceklerini açıklamalarıyla birlikte çok daha fazla ön plana çıkmaya başladı. Radyo yayınlarından televizyon programlarına, tekno-

loji haber platformlarından sosyal medya ortamlarına, akademik metinlerden kitap isimlerine kadar Metaverse gündemdeki yerini korumaya devam ediyor.

Peki, Metaverse’ü nasıl tanımlamak gerekmektedir? Kısaca ifade etmek gerekirse şimdiye kadar gelişimine ve sofistike hâl almasına aşama aşama şahit olduğumuz diji-



tal evrenin çok daha ileri bir seviyeye ulaşması olarak görülebiliriz. Metaverse evreniyle, bugüne dek pek çok insanın 3D-4D filmlerle de olsa bir şekilde tecrübe ettiği “sanal gerçeklik” (virtual reality) teknolojisindeki arttırılmış gerçeklik düzeyinin daha da ötesine geçileceği görülmektedir. Sanal gerçeklik; akıllı saat, akıllı bileklik, akıllı gözlük, elektronik giyim eşyaları,

vücut sensörleri, kişisel video kayıt cihazları gibi giyilebilir teknoloji ürünleriyle kısa bir süreliğine de olsa bambaşka bir dijital evrende vakit geçirmeyi simgelemektedir. Bu teknoloji, bireylerin daha çok eğlence amaçlı olarak yer aldıkları ve çoğunlukla gündelik hayat gerçekliklerinden bağımsız bir dünyaya katıldıklarının son derece farkında oldukları bir dijital düzleme

karşılık gelmekteydi. Söz gelimi bir asansör genişliğindeki sanal gerçeklik odasına akıllı gözlük takarak girdiklerinde, her ne kadar içerisinde buldukları süre boyunca hayret ettikleri bir dünyayla karşı karşıya kalsalar da o odadan çıktıklarında fiziki dünyaya döneceklerini biliyorlardı. Fakat Metaverse evreninin hiç de bu şekilde olmayacağı ve insanların sıradan etkileşim



Dindarlık veya dinî kimlik, insanla ve toplumla somutlaştığı için tarihin her döneminde değişimler yaşar. Fakat teknolojinin değişime hız kazandırdığı dikkate alınacak olursa yeni medyayla birlikte bu hususlar özelinde yaşanan tartışmaların Metaverse düzleminde çok daha farklı bir boyut elde etmesi kaçınılmaz görünüyor.

örüntülerinin bir sonucu olarak daha kalıcı biçimde eylemde bulunacakları yeni bir dijital düzleme ev sahipliği yapacağı anlaşılmaktadır.

Adlandırılması elbette ilerleyen dönemlerde değişebilir; farklı bir kavram üzerinde uzlaşma mümkün olabilir. Fakat Metaverse evreninin -bir nevi meydan okurcasına- insan olmaktan kaynaklanan niteliklerimizde değişiklikler yapma teşebbüsünde bulunacağı net biçimde gözük-

mektedir. Gündelik hayatın farklı bir yaşam formunda yeniden formatlanmasına yönelik imalar ya da en azından beklentiler barındıran bu yeni teknolojik düzlemde bireysel, sosyal, kültürel, ekonomik ya da hukuki, hemen her alanda tartışmalar nasıl yoğunlaşacaksa benzerinin, hatta daha fazlasının dinî alanda da yaşanması beklenmektedir. Dijitalleşmenin bu yeni evresinde dinî alanın, diğer alanlara kıyasla çok daha somut sonuçları beraberinde getireceği; bireysel, toplumsal veya kurumsal düzeyde alabildiğine çeşitlenmiş farklı perspektifleri gündeme taşıyacağı ve bu bakış açılarından hareketle farklı arayışların peşinden gidileceği bir fotoğrafı karşımıza çıkaracak gibi görünmektedir.

Doktora çalışmamızın ürünü olarak ortaya çıkan Sanala Veda: Sosyal Medya ve Dönüşen Dindarlık (Nobel Yayınları, 2020) isimli kitapta gündelik gerçeklik düzleminde kopuk sanal ortamların yerini, çevrim dışı ve çevrim içi uzamlar arasında yoğun etkileşimlerin görüldüğü akışkan dijital ortamların aldığını öne sürmüştük. Bilhassa genç kuşak üzerinde yaptığımız gözlem ve saha araştırmasından hareketle ulaştığımız bu sonuç, bir yandan yaşadığımız çağda artık fiziki etkileşimlerimiz ve eylemde bulunuşumuzla çevrim içi etkileşimlerimizin birbirinden keskin şekilde ayırt edilemeyecek kadar iç içe hâle geldiğine dikkat çekerken diğer taraftan bu konuda kuşaklar arasında önemli

bir farklılığın ortaya çıktığına işaret etmekteydi. Örnek vermek gerekirse dijital dünyayla sonradan tanıştıkları için “dijital göçmen” şeklinde adlandırılan kuşağa mensup bireyler, zihinlerindeki fiziki – çevrim içi dünya ayrımından dolayı, bir bilgiye söz gelimi kitap okuyarak mı yoksa internet aracılığıyla mı ulaştıklarına ya da kiminle yüz yüze ortamda veya sosyal medyada tanıştıklarına dair bir farkındalıkları vardır. Fakat dijital dünyanın içerisine doğan ve bu teknolojiyle neredeyse doğumlarıyla birlikte tanışan “dijital yerliler”, zihinlerinde fiziki ve dijital ortamlar şeklinde kategorik ve dikotomik bir ayrım söz konusu olmadığı için hangi eylemlerini hangi ortamda gerçekleştirdiklerine dair özel bir dikkatleri de bulunmamaktadır. Burada konumuzu teşkil eden Metaverse evreninin, bahsini ettiğimiz bu iç içeliği, yani çevrim içi – çevrim dışı uzam bütünlüğünü çok daha yüksek seviyelere çıkartacağını ve hatta bu yüzden de (belki de çok büyük oranda) insan varoluşu açısından korkutucu bir hâl alabileceğini söyleyebiliriz. Kimliklerimiz açısından kaçınılmaz bir son gibi gözükken bu durumun hayatın diğer alanlarından farklı olarak din alanında çok daha girift bir mahiyete bürüneceğini ve gerek fıkhi gerekse akidevi anlamda önemli tartışmalara kapı aralayacağını ifade etmek mümkündür.

Bilgisayar teknolojilerinin gelişmeye başladığı 1970’lerin sonlarından günümüze dek

her dönemde görünür olan dijitalleşme ve din ilişkisi, akıllı telefon teknolojisiyle birlikte hayatımızın doğrudan merkezine taşınarak “dijital din” olgusunu karşımıza çıkardı. Dijitalleşmenin dinî alanda meydana getirdiği değişim ve dönüşümler; dinî bilgilere, fetvalara ulaşma veya dinî pratikleri çok daha kolay şekilde yerine getirme gibi birtakım avantajlarının yanında dinî içeriklerin otantikliği, dinî otoritenin muğlaklaşması, din dilinin magazinleşmesi ve bayağılaşması, dinî kavram ve temaların içlerinin boşaltılması gibi yeni problemler de doğurdu. Fakat burada bahsini ettiğimiz Metaverse evreninde söz konusu sorunlu alanlar arasında en ciddi tar-

tışmalar, kanaatimizce çevrim içi (dinî) ritüel konusunda yaşanacaktır. İki yılı aşkın bir süredir yaşamakta olduğumuz pandemi dönemi öncesinde dijital bir cihaz / ortam vasıtasıyla söz gelimi bir imama uyarak namaz kılma konusuna çok daha ironik ve mizahi bir dille yaklaşırken tam kapanmayı yaşadığımız süreçte bu hususun ciddi şekilde tartışıldığı ve hatta Diyanet İşleri Başkanlığına konuyla ilgili yoğun şekilde sorular sorulduğu hatırlanacak olursa çevrim içi dinî ritüel hususunun niçin bu kadar kritik bir konumda yer alacağı çok daha iyi anlaşılacaktır.

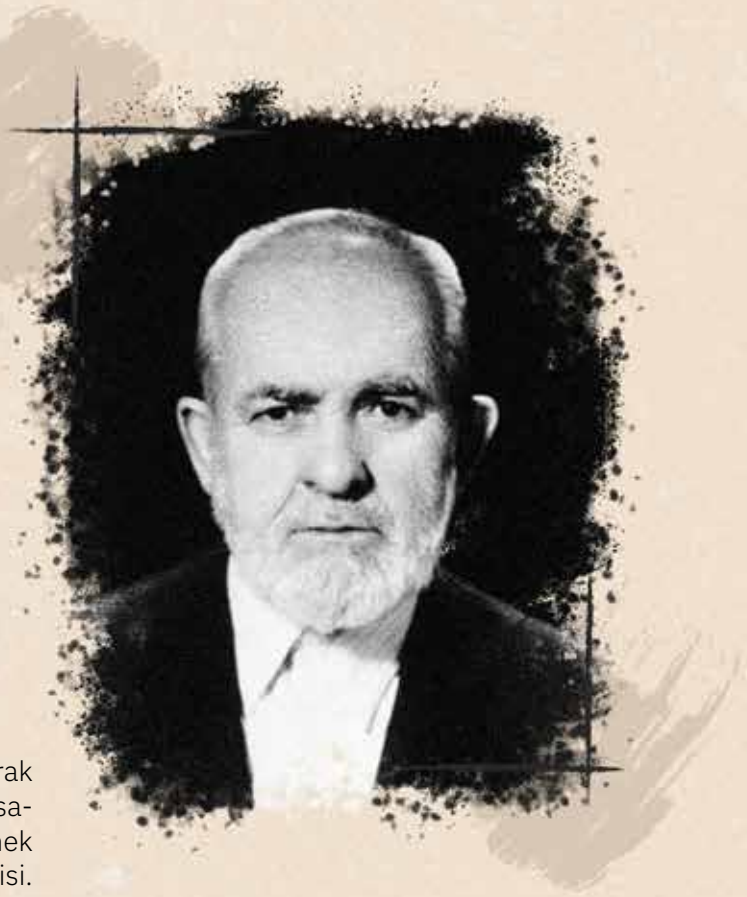
Dindarlık veya dinî kimlik, insanla ve toplumla somut-

laştığı için tarihin her döneminde değişimler yaşar. Fakat teknolojinin değişime hız kazandırdığı dikkate alınacak olursa yeni medyayla birlikte bu hususlar özelinde yaşanan tartışmaların Metaverse düzleminde çok daha farklı bir boyut elde etmesi kaçınılmaz görünüyor. Dinî hayat elbette bütünüyle dijital evrende yaşanmayacak, dinî gruplar ya da cemaatler bütünüyle bu evrende oluşmayacak, ibadetler bu ortamlar aracılığıyla gerçekleştirilmeyecektir. Fakat Metaverse evreni, insanlığı, dinî konularda bugüne kadar hiç merak etmediği veya öğrenme ihtiyacını hissetmediği yeni meselelerle karşı karşıya getirecektir. ■



İLİM YOLUNDA BİR ÖMÜR: ALİ YAKUP CENKÇİLER

Bünyamin ALBAYRAK
Ahmet ÜNAL



Balkan topraklarında tohum olarak ekilen, Anadolu topraklarına kök salıp meyveye duran, nadide ve örnek kişiliğiyle müstesna bir din görevlisi. Milletine, tarihine, kültürüne, millî ve manevî değerlerine sıkı sıkıya bağlı, sorumluluk duygusu yüksek, iyi bir düşünür, münevver bir aydın, öncü bir âlim, Ali Yakup Cenkçiler.

Ali Yakup Cenkçiler, 1913'te Kosova eyaletinin Priştine sancağına bağlı Gilan kasabasında dünyaya gelir. Babası Hafız Hüseyin Efendi, annesi ise Hurişah Hanım'dır. Ali Yakup Cenkçiler'in sülalesi Arnavut asıllı İşkodra katoliklerindedir. Bu yüzdendir ki ailesi "İşkodralılar" adıyla anılagelmiştir. Ataları, Osmanlılar Balkanlara geldikten sonra Müslüman olan Ali Yakup Hocamız bu hususa şöyle işaret etmiştir: "Bugün eğer biz Müslüman olarak kültürümüze bağlı bireyler oluysak bu Osmanlı'nın sayesinde. Rabbim Osmanlı'dan razı olsun. Topraklarımıza geldiler, bize kendimizi hatırlattılar, Müslüman olmamıza, böylelikle dünyamızı iyiliğe ve ahiretimizi cennete çevirmemize vesile oldular. Şayet Osmanlı gelmemiş ve İslam'ı bizimle tanıştırmamış olsaydı bizlerin hâli nice olurdu? Unutmayın ki bu sadece benim sözüm değil, bütün Balkanların görüşüdür. Osmanlı'yı çok sevdiğimden ve savunduğumdan dolayı bana hayret edenler var. Ben de onlara diyorum ki 'Azizim! Osmanlı nasıl sevilmez!

Onların sadece Balkanlara değil bütün İslam âlemine, hatta tüm dünyaya büyük hizmetleri olmuştur. Bu aziz millet, hak ve hakikat yolunda nice şehitler verdi, tertemiz kanlarını akıttılar, çok büyük fedakârlıklara katlandılar. Bu sebeptendir ki kim bu yüce millete ihanet ederse asla iflah olmaz! Tarih boyunca iflah olmamıştır, iflah da olmayacaktır."

Dindar bir ailede büyümeye başlayan Ali Yakup, kendisinden büyük iki ablasının hafızlık yaptıklarına şahit olur. Kendisi de tıpkı babası ve ablaları gibi hafız olmayı çok arzular. Ancak buna muvafık olmaz. Hafız olamamanın üzüntüsünü ise hayatı boyunca içinde taşıyacaktır. Nitekim gün gelecek, Mısır'a gittiğinde orada merhum Ali Ulvi Kurucu ile tanışacaktır. Ali Ulvi Kurucu, kendisinin yedi dil bildiğini öğrenince takdir edecek, bunun üzerine Ali Yakup Hoca hafızlığın ilim yolculuğunda ne kadar değerli bir hazine olduğunu ifade eden şu cevabı verecektir: "Azizim! Keşke yedi dil bilmeseydim de sizin gibi bir hafız olsaydım."

Ali Yakup, ilkokulu bitirir bitirmez Gilan Medresesine gider. Üç yıl sonra eğitimini tamamlayarak genç yaşta icazet alır. Ali Yakup Hoca, ilim yolunu seçtikten sonra medrese eğitimi ni daha ileri seviyeye götürme yollarını arar.

Bu arayış, onu 1927'de Üsküp Meddah Medresesine götürür. Bu medresede Ataullah Efendi'den İslami ilimleri öğrenirken Seyfeddin Efendi'den de belagat ve Türk edebiyatı dersleri alır.

Ali Yakup Hoca için ilim yolunda durmak yoktur. Araştırmaları ve yaptığı istişareleri neticesinde düşüncelerini gerçekleştirmenin yolunu Mısır'a, Ezher Üniversitesine gitmekte bulur. 1936 yılında Mısır'a gider ve zorlu bir süreçten sonra Ezher Üniversitesine kayıt yaptırır. Sonra da Mısır'a gelip yerleşen son Osmanlı ulemasını aramaya başlar. Nihayetinde Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi ile tanışır. İki arasında daha ilk görüşmede sıkı bir dostluk başlar ve bu dostluk 1954 yılında Mustafa Sabri Efendi'nin vefatına kadar artarak devam eder.

Yirmi yıldan fazla kaldığı Mısır'da eğitimini tamamladıktan sonra önünde pek çok seçenek beliren Ali Yakup Hoca'nın küçük yaşlardan beri hayali Türkiye'ye gitmektir. Kahire Üniversitesi kütüphanesinde görevli iken Mısır'ın Ankara Büyükelçiliğine bir tercüman arandığı haberini alır. Aradığı fırsat kapısına gelmiştir. Sınava girer ve üstün bir başarıyla kazanır. 1957 yılında canından aziz bildiği Anadolu'ya doğru yola çıkar. Ali Yakup Hoca, Ankara'ya gelir gelmez bir yandan büyükelçilikteki görevini sürdürüp diğer yandan da hizmet edebileceği eğitim kurumları, ihlaslı ve kabiliyetli talebeleri aramaya başlar. Ancak ne böyle bir eğitim yuvası ne de talebe bulabilir. Bu sebeptendir ki görevinden istifa eder ve nasibini İstanbul'da aramaya karar verir. Ali Yakup Hoca İstanbul'a geldiğinde başını sokabileceği bir yeri yoktur. İstişare yapmak üzere yıllar önce Mısır'da tanıştığı, kendisiyle hacca gittiği ve çok sevdiği arkadaşı Beyazıt Camii başımamı merhum Abdurrahman Gürses'in yanına gider. Gürses Hoca, onu evinde kalmaya zorla ikna eder ve bir yıl bu ilim yuvası evde misafir olarak kalır. Bir yıl sonra bir fabrikada muhasebecilik işi bulan Ali Yakup Hoca, Abdurrahman Gürses ve eşinin delaletiyle 1961 yılında cefakâr, vefakâr, dindar ve tam bir Osmanlı hanımefendisi olan Muhammer Hanım ile evlenir. Ali Yakup Hoca, İstanbul'da çalışmaya başladığı bu iş yerinden

emekli oluncaya kadar bir yandan işini hakkıyla yapmış diğer yandan da ilim yolunda önüne çıkan en küçük fırsatları değerlendirerek ilim taliplerine İslami ilimleri öğretmeye gayret etmiştir.

Ali Yakup Hoca emekli olduktan sonra tüm öncü âlimlerin yaptığı gibi ilim öğrenmek ve öğretmekten bir an olsun geri durmaz. Öncelikle medreseye çevirdiği evinde orta ve yükseköğrenim gençliğinden isteyenlere özel dersler vererek birçok talebe yetiştirir. Nihayet yıllardır hayalini kurduğu ve hasretiyle yanıp tutuştuğu bir ilim ortamına kavuşur. İstanbul Haseki Eğitim Merkezinde 1976-1980 yılları arasında tefsir, kelim ve belagat dersleri verir. Aynı zamanda Tuğba Kız Kur'an Kursu öğrencilerine Arapça okutur. Emir Buhari, Mihrimah Sultan, Mesih Paşa ve Atıkali Paşa camilerinde programlı bir şekilde İhya-u ulumi'd-din, Edebü'd-dünya ve'd-din, Medarikü't-tenzil ve Divanü'l-mütenebbi gibi eserleri takip ederek vaaz / irşat faaliyetlerinde bulunur.

Ali Yakup Cenkçiler Hoca Mayıs 1983'te felç olur, beş yıl bu hastalığa sabreder. 22 Mayıs 1988'de İstanbul'da vefat eder. Başta yetiştirdiği talebeleri olmak üzere binlerce seveninin duaları ile Fatih Camiinde kılınan cenaze namazının ardından Edirnekapı Sakızağacı Mezarlığı'na defnedilir. Sözlerimizi Ali Yakup Cenkçiler'in, hayatını iki cilt hâlinde kaleme alan Mustafa Atalar Bey'in şu sözleriyle sonlandıralım: "Ali Yakup Hoca'nın hayatta en çok sevdiği, en çok değer ve önem verdiği şey ilim ve irfan yolunda olmak, okumak, okutmak ve adam yetiştirmektir. O, hiçbir karşılık beklemeden, seve seve ilim öğretmeye ve insan yetiştirmeye kendisini adanmış gönüllü bir hizmet eriydi. Kendisine gelen hiçbir insanı geri çevirdiği vaki değildir."

Bu vesileyle ömrünü ilme, talebe yetiştirmeye adayan Ali Yakup Cenkçiler Hocamız olmak üzere, hak ve hakikati insanlığa ulaştıran tüm öncü âlimlere Yüce Rabbimizden rahmet diliyoruz. Cenab-ı Hak, bizlere de hocamızın yolundan gidebilmeyi, onun gibi canla başla tüm insanlığa hizmet edebilmeyi nasip eylesin. ■

KULU İNCİTME GÖNÜL

Dr. Lamia LEVENT ABUL
DİB Süreli Yayınlar ve
Kütüphaneler Daire Başkanı



Hz. Süleyman, insanlardan, cinlerden ve kuşlardan müteşekkil muhteşem ordusunu bölükler hâlinde sevk ediyordu. Ordu tüm debdebesiyle karınca vadisine gelince karıncalar telaşlandılar. Karıncaların reisi, Süleyman'ın ordusunun onlara bilmeden zarar verebileceğini ve yuvalarına girmelerini söyledi. Rivayete göre karıncaların kendi aralarındaki konuşmalarını duyan Hz. Süleyman karıncaların reisini çağırdı. Ona bir peygamber olduğu hâlde kendilerini ezeceğini nasıl düşünebildiğini sordu. Karınca, elbette kendilerine zarar vermeyeceğini bildiğini, bu yüzden bilmeden kaydını eklediğini söyledi ve kaçışlarının esas nedenini açıkladı: “Karıncalar senin debdebene dalıp da tesbihlerini unuturlar diye söyledim.” Devamını Neml suresinden öğreniyoruz: “Süleyman, onun bu sözüne tebessüm ile gülerek dedi ki: ‘Ey Rabbim! Beni; bana ve ana babama verdiğin nimetlere şükretmeye ve razı olacağın salih ameller işlemeye sevk et ve beni rahmetinle salih kullarının arasına kat!’” (Neml, 27/19.) Onun bu duası kendisi ile beraber ailesinin de karınca dahi olsa hiç kimseyi kırmamasının, incitmemesinin ifadesiydi. Büyük saltanat ve taht sahibi olan Hz. Süleyman, mahlûkata gösterdiği şefkati ve rikkati ile gönüllerin de sultanı olarak dilden dile anılır oldu:

*Kimseyi dil-teng-i âzâr etme sultanlık budur
Kalb-i mûrı taht-gâh eyle Süleymanlık budur
(Yahya Nazim Efendi)*

Hz. Süleyman gibi sultan olmak ne taht ne mal mülk sahibi olmaklardır. Hakiki manada sultanlık kimseyi dil ile incitmemek, kırmamak, karınca gibi zayıf ve yoksul olanların kalbine girebilmektir. Süleyman olmak bunu gerektirir. Yetimin, kimsesizin, yoksulun gönülünde taht kuranlar Süleyman misali sultanlığa layık olanlardır. Gönüllerini Hakk'a duydukları aşkla ve O'nun yarattıklarına gösterdikleri şefkat ve merhametle tezyin edenler gönüllerin sultanlığına nail olurlar. Onların nezdinde zinhar kalpler kırılmaz ancak gönüller yapılır. Yaratılan sevilir Yaradan'dan ötürü. Hakk'ın yarattıklarını incitmek en başta “gay-retullah”a dokunur:

*Dokunur gayretine,
Karışma hikmetine.
Sahibi hürmetine
Kulu incitme gönül.
(Bestami Yazgan)*

İrfan ehlinin gönül terbiyesinde ilk ders incitmemektir. Çünkü insan eşref-i mahlûkattır. Hakk'ın en güzel surette yarattığı, halife kıldığı ve kendi ruhundan üflediği varlıktır insan. Hak Teâlâ (c.c.) tüm yaratılmışlardan üstün tuttuğu kulunu kimsenin incitmesine razı gelmez. Çünkü insanın kalbi arş-ı rahmandır, nazargâh-i ilahidir. Bizim Yunus, "Gönül Çalab'ın tahtı/ Çalab gönüle baktı/ İki cihan bedbahtı/ Kim gönül yıkar ise." dizelerinde Hakk'ın nazar ettiği kalbi kıran ve incitenlerin bedbahtlıklarını ne güzel dile getirmiş. O kalbi kıranlar ve incitenler Hakk'ı incitmiş sayılırlar. Hz. Mevlana, "İnsanı inciten kişinin, Allah'ı incittiğinden haberi yoktur. O bilmiyor ki bu küpün suyu, Hakk ırmağının suyu ile birleşmiştir." (Mevlana Celaleddin Rumi, Mesnevi, c. I, s. 223.) sözleriyle tüm yaratılmışların aynı özden geldiklerini ifade eder. Bu ilahi özdür insanı üstün kılan ve Hakk'ın katında aziz eyleyen. O özün hatırına:

*Sabır kıl her belaya hâne-yi
Rahman'ı incitme
Felekde hâsılı insan isen bir
canı incitme
(Alvarlı Efe Hazretleri)*

Yüce dinimiz, insanın insanla münasebetinin güzelleşmesi için çok temel bir ilke getirmiştir. Kendine yapılmasını istemediğin şeyi başkasına

da yapmamak şeklinde Allah Resulü (s.a.s.) tarafından vazedilen bu ilkede zarar vermemek esastır. (Müslim, İmare, 46.) Eğer bir zarar varsa bu zararın daha ziyade dil ve el ile olabileceğini yine Efendimiz haber veriyor: "(İyi) Müslüman, dilinden ve elinden Müslümanların emin olduğu kişidir. (Asıl) muhacir de hata ve günahları terk edendir." (Buhari, İman, 4.) Bu hadis-i şerifinde Sevgili Peygamberimiz, Müslüman kardeşini ne elyle ne de diliyle incitmeyi öğütlüyor. Yalan, gıybet, alay, iftira, sövmek gibi dil ile yapılan; çalmak, vurmak, öldürmek gibi el ile yapılan kötülüklerden de Müslümanı sakındırıyor hadis-i şerif. Devamında gelen ibareden ise hata ve günahları terk etme konusunda gösterdiği gayretin hicret sevabına denk olduğunu anlıyoruz. Çünkü Allah Teâlâ'nın yasaklarından kaçınmak ve kötülükleri terk etmek de hicret sayılmıştır. Hele Hak Teâlâ'nın kullarını incitmemek hususunda bu gayreti göstermek de Hakk'ın hoşnutluğunu nasıl da celbettirir!

Müslümanın kötü davranışlarla Müslüman kardeşini incitmemesi yanında iyi ve güzel amellerde bulunurken de incitici olmamaya dikkat etmesini emrediyor Yüce Rabbimiz. Bakara suresinde sadaka verirken bunu başa kakmak suretiyle yani yoksulu rencide edecek, incitecek şekilde vermek suretiyle, yapılmış olan hayırları boşa çıkarmamayı emrediyor Hak Teâlâ. Bu şekilde davranan-

ların durumu üzerinde biraz toprak bulunan kayaya benzer. Sağanak yağın bir yağmur, üzerindeki toprağı da silip götürdüğünde kaya çıplak bir hâlde kalverir. (Bakara, 2/264.) Yağın rahmet-i ilahiden nasıpdar olmak için vermeyi de bir edep içinde yapmak, önce gönülleri marmur etmeye çalışmayı şiar edinmek gerekiyor.

Gönül terbiyesinde son ders de incinmemektir. Kişinin başkasını incitmemesi daha kolay olsa gerek. Ama hiç kimseden incinmeyecek bir gönle sahip olmak elbette daha zor gelir insanoğluna. Hz. Mevlana'nın tabiriyle eğer kişi kendisindeki bir kusuru görüp de pişman oluyorsa bunu Hakk'ın yardımı olarak görüp düzeltmeli hâlini. Ama eğer kendindeki kusuru ve hatayı görmeyip başkasındaki hata ve kusuru görüyorsa bu kusurun kendisine ait olduğunu bilmesi gerekir. Çünkü mümin müminin aynasıdır. "Onun aynasında kendini görüyorsun esasında. Ondan incinmeye devam ettiğin sürece kendinden inciniyorsun manası nadır. O vakit kendine bak ve o gördüğün yanlışı ve kusuru kendinden defetmeye bak." Dolayısıyla incitmemek için kendi kusurlarını görüp arınman gerektiği gibi incinmemek için de kendi kusurlarını mümin kardeşinin aynasında görmeyi gerekir. Hz. Mevlana'nın dediği gibi kendini temizledikçe baktığın her aynada temiz ve sevimli bir yüz görürsün. ■

Üsküdar Büyük Çamlıca Camii İmam Hatibi

Yunus BALCIOĞLU

“Camiyi sadece bir ibadet mekânı değil ibadetin ilimle teçhiz edildiği bir mekân hâline getirme çabası içerisindeyim.”

Söyleşi: Mahir KILINÇ



Türk tasavvuf musikisinin içerisinde hem beste hem icra çalışmaları yapıyorsunuz. Dinî musikiye ilginiz ne zaman ve nasıl başladı? Bu süreci okuyucularımıza kısaca anlatabilir misiniz?

İlkokul, hafızlık, ortaokul ve lise tahsilimi tamamladığım Kastamonu’da, gerek çevremizdeki insanlar gerek hocalarımız tarafından sesim beğenilirdi. Hatta hocalarım sesimin eğitilmesi konusunda da bana telkinlerde bulunurdu. Bu telkin ve tavsiyeler doğrultusunda birçok Kur’an-ı Kerim programı, mevlit ve hafızlık cemiyetinde bana görev tevdi edilirdi. Ama bulunduğumuz ortam, tabiatıyla ses eğitimi alabileceğimiz ve bu alanda kendimizi geliştirebileceğimiz imkânlar konusunda oldukça kısıtlıydı. Dolayısıyla yaptığımız okuma ve icralar belki kulağa hoş geliyor ancak müzikal anlamda pek bir anlam ifade etmiyordu.

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ile başlayan üniversite öğrenimim ile birlikte aynı zamanda musiki hocamız olan Nuri Özcan riyasetindeki M.Ü.İ.F. Musiki Korosuna da dâhil oldum ve fakülte hayatım boyunca da bu koroya devam ettim. Ayrıca başka birçok koroda ve bir müddet Üsküdar Musiki Cemiyetinde musiki çalışmalarımı sürdürdüm. Merhum Kani Karaca’dan ve yine Merhum Kemal Tezergil’den çok istifade ettim. Dünyaca ünlü ney ve musiki ustası Kudsi Erguner’in ekibinde yurt içinde ve yurt dışında birçok konsere, albüm çalışmasına ve etkinliklere katıldım. Hâlihazırda da musiki ile iştiğalim devam etmektedir. Bütün ilimlerde olduğu gibi musikide de talebeliğimiz devam etmekte olup son nefese kadar da devam edecektir inşallah.

Gerek ulusal gerek uluslararası alanda tanınmış bir kariyer olarak Kur’an-ı Kerim’i güzel okuma eğitiminde musikininkatkılarından bahsedebilir misiniz?

Bütün kâinat, Cenab-ı Hakk’ın “Bedî” , “Cemîl” ve daha nice isimlerinden eserler taşımaktadır hiç şüphesiz. Sevgili Peygamberimiz de hadis-i şeriflerinde, “Allah güzeldir, güzeli ve güzelliği sever.” buyurarak İslam’ın

estetik anlayışına vurgu yapmıştır. Ayrıca “Kur’an-ı Kerim’i sesinizle süsleyiniz.” (İbn Mace, İkame, 176; Ebu Davud, Vitr, 20.) hadisiyle de Kur’an-ı Kerim’in güzel okunmasına yönelik tavsiyede bulunmuştur. Biz musikiyi, “Ses melodilerini, düzenli ve estetik bir şekilde kullanmak” olarak tanımlayabiliriz. Yani musiki, estetik ve sesin sanata dönüşmüş hâlidir. Bu sanatın hizmet edebileceği en kıymetli söz de hiç şüphesiz Allah kelamıdır yani Kur’an-ı Kerim’dir. Kur’an’ı tilavet ederken uymak zorunda olduğumuz birçok kural vardır. Bu kuralların zahirî olanlarına “tecvit” diyoruz. Tilavet esnasında manayı düşünerek manaya göre gösterdiğimiz tavır ile ilgili (Hafdussavt-Raf’ussavt) ise temsilî kıraat tabirini kullanıyoruz. Tabii ki bütün bunlar, ses maharetiyle gerçekleştirileceği için musiki âdeta bizim olmazsa olmazımız hâlini almaktadır.

Hafız, musikişinas, şair olmak üzere pek çok vasfı üzerinde barındıran bir kişisiniz. Sizin böyle bir donanımına ulaşmanızda unuttuğunuz hocalarınız kimlerdi ve hayatınıza ne şekilde dokundular?

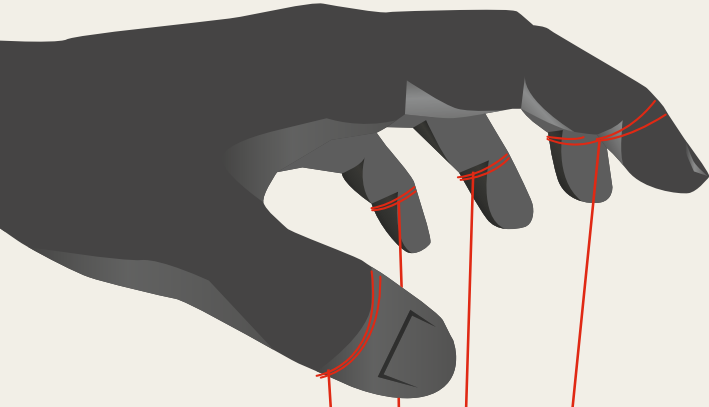
Naçizane şahsıma uygun görülen unvanlar içerisinde beni “hafız” unvanı kadar hiçbirisi bahtiyar kılmamıştır. Sonuçta Kelam-ı İlahi’nin mahfazası olmak gibi bir şerefi taşıyorsunuz. Öncelikle

hafızlığımı, başta anne babama ve en az babam kadar üzerimde emeği bulunan çok kıymetli hafızlık hocam Hüseyin Sezal’a borçluyum. Tabii aslında sahip olduğum diğer birçok vasfı da hafız oluşuma bağlı olarak gelişti. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ile devam eden İstanbul’daki eğitim hayatımda, imam hatip lisesi yıllarından beri merhum İsmail Biçer’e duyduğum hayranlığın büyük etkisi vardır. Yine o yıllarda musikiye ilgimde -Allah selamet versin- Amir Ateş ve merhum Kani Karaca’nın büyük tesiri vardır. Nitekim Merhum Kani Karaca ile Beyazıt Camii ramazan mukabeleleriyle başlayıp sekiz yıl gibi uzun bir süre devam eden beraberliğimiz, bendenize çok şeyler kazandırmıştır. Yine Yüce Rabbimin büyük lütfu olarak büyük mevlit üstatlarından Aziz Bahriyeli, Fevzi Mısır, Nihat Ulu ve İbrahim Peker gibi değerlerimizle bir arada olma ve onlardan istifade etme bahtiyarlığını da yaşamak nasip oldu.

Şiir meselesine gelince de kendimi bir şair olarak görmüyorum. Sadece naçizane, birtakım duyguları nazmen ifade etmeye çalışıyorum. Bu bağlamda da ünlü şairlerin şiirlerini okuyup kendimce gönlüme düşenleri kaleme alıyorum. Belli bir sayıya da ulaştı bu yazdıklarım. Kismet olursa bunları bir kitap hâline getirmeyi de planlıyorum.

Cumhuriyet tarihinin en büyük camisi olan Çamlıca Camii’nde imam olmak size nasıl bir misyon yüklemektedir?

Şu an görev yapmakta olduğum Büyük Çamlıca Camii, belki de Türk tarihi açısından cemaat kapasitesi yönüyle en büyük eser. Tabii ki burada görev yapmak büyük bir onur ve gurur. Ama bir o kadar da büyük mesuliyet gerektirdiğini ve hesabının da ağır olduğunu düşünmekteyim. Hatta konuyla ilgili diyebilirim ki en büyük derdim bana emanet edilen bu görevin hesabını yüce Rabbime lâyıkiyle verebilmektir. Bunun için kendimce bir gayretin içindeyim. Mesela sabah namazlarını ve cehri namazları hatim takibiyle kıldırıyorum. Kendi görev günlerimde bir vakit Şifa-i Şerif; bir vakit de Riyazüsalihin sohbetleri gerçekleştirmeye çalışıyorum. Tabii bu derslerin cemaatimiz tarafından teveccühle karşılandığını söyleyebilirim. Yani camiyi sadece bir ibadet mekânı değil ibadetin ilimle teçhiz edildiği bir mekân hâline getirme çabası içerisindeyim. Ayrıca görev hayatım süresince olduğu gibi burada da müstakbel meslektaşlarımızın yetiştirilmesine yönelik gerek talim ve tashih-i hurûf gerek cami musikisi noktasında genç kardeşlerime yardımcı olmaya çalışıyorum. Gün oluyor, öğle namazı sonrası başlayan derslerimiz, yatsıya kadar devam ediyor. Rabbim bizi bu yolda her daim memur kılsın inşallah... ■



KÜLTÜR ENDÜSTRİSİNİN SOSYO- PSİKOLOJİSİ: ETKİ Mİ İTAAT Mİ UYUM MU?

Doç. Dr. Ekmel GEÇER

Sağlık Bilimleri Üniversitesi Hamidiye Yaşam Bilimleri Fakültesi

1 923'lerde Almanya'da bir düşünce enstitüsü kuruluyor. Frankfurt Okulu olarak kayıtlara geçen bu kuruluş, II. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde Hitler'den gördükleri baskı üzerine uzun bir yolculuğa çıkıyor. Önce Cenova'ya sonra da New York'a taşıyorlar. Ancak gördükleri baskı ve yıldırımlar, onların, toplumların içine düştüğü karanlığı anlama ve oralarda yaşayanları aydınlatma çabasına hanel getiremiyor. Adorno, Herkheimer, Habermas ve Erich Fromm gibi düşünürler, gittikleri şehirlerde bireylerin karşı karşıya oldukları sosyo-kültürel, psikolojik ve ekonomik sorunları analiz ediyor ve bu analizler sonucunda ortaya çıkan sorulara cevap bulmaya çalışıyor. Böylece, henüz 1900'lü yılların ilk yarısından itibaren yaptıkları değerlendirmeler, bugün dahi düşünce dünyasının en temel tartışma alanlarından olmaya devam ediyor. İnsan-kültür etkileşimi, psikolojik ve sosyolojik gelişim, siyasal kutuplaşma ve ırkçılık gibi konularda yaptıkları tespitler yeni bakış açılarının oluşmasına katkı sağlıyor ve o dönemden beri bu alanlarda yapılan tartışmalara ışık oluyor.

Bahsettiğim okul Felix Weil'in (1898-1975) teşebbüsleri sayesinde kurulmuş. Kendisi zengin bir tahıl tüccarının oğlu ve şiddetli bir kapitalizm karşıtı. O günün Almanya'sında var olan toplumsal sorunların çözümü için hayli kafa yormuş ve sonunda bilim insanlarını toplayarak böyle bir enstitünün kurulmasına karar vermiş. Ailesinden aldığı maddi destekle; Adorno, Macuse, Benjamin ve Neumann gibi özellikle sosyal bilimlerle (psikoloji, sosyoloji, iletişim, siyaset) ilgilenen bilim insanlarını bu düşünce kuruluşunda çalışmaya ikna etmiş. İçtimai araştırmalara eğilen bu bilgeler; sınıfsız bir toplumun nasıl oluşturulacağı, toplumsal gruplar arasındaki ayrışma ve ayrıştırmanın nasıl giderileceği, özgürlüklerin hangi nedenlerle sınırlandırıldığı, politik ortamların insanda yarattığı bireysel ve kolektif travmaların kökenlerini ve insan-kültür etkileşiminin boyutlarını çok yönlü bir biçimde ele almıştır.

Bu bilgelerin çalışmalarının sosyal problemleri hemen çözdüğünü elbette iddia edemeyiz. Ancak gerçek şu ki geliştirdikleri teoriler ve sundukları yaklaşımlar; kültürel hegemonya, siyasal ayrımcılık ve diğer toplumsal çatışmalara dair değerlendirmelere ilham olmaya devam etmektedir. Burada vurgulanması gereken başka bir nokta daha var. Tam da Frankfurt Okulu'nda olduğu gibi farklı disiplinlerden düşünce insanları bir araya getirilmeli ve onlara gerekli olanaklar sağlanmalıdır. Bilimsel araştırmalar süreç ve destek ister. O nedenle kendilerine zaman tanınmalı ve istişareler, müzakereler ve etkileşimleri sonrasında çözüm üretmeleri konusunda onlara gerekli olan maddi ve manevi takviye verilmelidir. Belki böylece bizde de evrensel anlamda bilim dünyasına mal olacak bir İstanbul, Ankara, İzmir ve Konya okulu çıkabilir; olmaz mı?

Frankfurt Okulu'nun düşüncelerinin gelişmesine neden olan savaş, çatışma ve baskı gibi unsurlar; aynı bilim insanlarının sosyal meselelere daha derinlikli bakmasını sağlamıştır. Daha adil ve sınıfsal farklılıkların



Sanatsal faaliyetler ve kültürel motifler bir sanayi üretimi gibi hızlı ve değişkendir. Her bireye hitap eden renk ve heyecanı içinde barındırır. Böylece kültür ve sanat, bilinenin aksine sadece kişisel bir aydınlanma değil aynı zamanda bir benzeştirme yöntemi olarak da kullanılır.

büyük olmadığı bir dünya hayaliyle, sadece Almanya'da değil gittikleri Amerika'da da bireyleri pasifleştiren kültürel motifler ve etkileşimleri dikkatle gözlemlemişlerdir. Bu nedenle onlarla birlikte literatürde en çok anılan kelimeler arasında, eleştirel teori, kültür endüstrisi, sahte bireyselleşme, standartlaşma, sınırlı tatmin ve proto-faşizm göze çarpar ki her biri başlı başına detaylı makalelere konu olacak kadar derinliklidir.

Bunların en başında gelen kültür endüstrisi kavramı; kapitalist kültürlerde, birey ve toplumların, kendilerine empoze edilen yeni kültürel öğeleri herhangi bir analize tabi tutmadan benimsemeleri ve farkında olmadan bu öğelerin yaşam biçimlerini değiştirmesi anlamında kullanılır. Sanatsal faaliyetler ve kültürel motifler bir sanayi üretimi gibi hızlı

ve değişkindir. Her bireye hitap eden renk ve heyecanı içinde barındırır. Böylece kültür ve sanat, bilinenin aksine sadece kişisel bir aydınlanma değil aynı zamanda bir benzeştirme yöntemi olarak da kullanılır. Hem fertleri birbirlerine benzetmesi hem de tabiri caizse kültürün dürtüsel üretimi sanat ve modern yaşam biçimlerinin metalaşmasına ve tekdüze hâline gelmesine neden olur. Dolayısıyla, yoğunluklu standartlaşma sonucunda bir küresel köy hâline gelen dünyada yaşayanların algısı, bakış açısı ve tarzları bir farklılık olarak değil fakat aynılık olarak karşımıza çıkar. Söz gelimi yabancı memleketleri ziyaret ederek değişimi ve gelişimi hedefleyen kişi, gittiği yerlerde de alışkanlıklarına devam edecektir. Kendi ülkesinde gördüğü burgeri tümüyle aynı tarifile yiyecek, kotunu aynı kombinle giyecek ve kelimelerini aynı aksan ve aynı sıralamayla kullanacaktır. Bu da yeni kültürel öğrenmeler ve karşılaşmalar hedefiyle çıkılan yolculuğun gerekli etkiyi yaratmamasına neden olacak; zahmetli olan seyahat, bireyde “görme” haricinde bir anlayış ve mana oluşmasını sağlayamayacaktır.

Yok, aslında ben öyle sert bir popüler kültür karşıtı değilim. Aksine popüler kültürün popülerliği nedeniyle bireylerin, hepsine olmasa da neredeyse bütün kültürel öğelere aynı şekilde ulaşıyor olmasını, toplumsallaşma, kültürlenme ve demokratikleşme açısından anlamlı buluyorum. Dönemlik olsa da sürekli değişse de bir yönüyle halk kültürü anlamında kullanılan popüler kültür sayesinde toplumlar birbiri hakkında bilgi sahibi oluyor ve modernleşiyorlar. Konser, konferans gibi aktivitelere ve kitap, dergi ve diğer medya içeriklerine küçük farklılıklar olsa da aynı yöntemlerle kolayca ulaşabiliyorlar.

Ancak burada şöyle bir sorun ortaya çıkıyor. Popüler kültüre “halk kültürü” denilse de aslında bu kültür türü halkın kendisi tarafından oluşturulmuyor. Hegomanik olan iç ya da dış etmenler kültürün üretilmesinde ve geliştirilmesinde etkili oluyorlar. Böyle olunca da toplumlar kendileri tarafından üretilmeyen

ve değerleriyle ilişkili olmayan motif ve mesajlara muhatap oluyor. İçinde bulunduğu grup ve ortama uymak için söz konusu kültürel mesajlara maruz kalan bireyin durumu ilk etapta sosyal etkiyle açıklanabilir. Hatta bu adaptasyonun psikolojik doyum için bir gereklilik olduğu da ifade edebilir. Kişi, içinde olduğu toplumla ters düşmemek, onlardan biri gibi görünmek için baskın ya da yaygın kültürün istediği davranışlarda bulunur, onlar gibi giyinir ve ilerleyen boyutlarda neredeyse onlar gibi düşünmeye başlar.

Bireyselliğin gitgide silikleştiği bu aşamada artık sahte bireyselleşme ya da kültürel robotlaşma başlar. Kişi, farkında olarak ya da olmayarak egemenliği altında olduğu kültürün etkisinde kalır. Artık seçimlerini, tercihlerini ve beğenilerini belirli ve sınırlandırılmış çerçeveler içinde yapar. Popüler kültürün bu noktada aslında alternatifleri artırdığı düşünülse de bu seçenekler çoğu zaman bir illüzyon olarak ortaya çıkar ve bireye aslında kontrollü bir tatmin sunar. Söz gelimi reklamlarda bir ürünün başka başka tasarım ve renklerdeki şeklini gören birey, günün sonunda sadece tek bir ürün alır ve esasında sadece bir ihtiyacını karşılar. Ancak reklamlar; içerdikleri psikolojik ikna öğeleri, kullandıkları renkleri, cazibeleri ve aktardıkları enerjiyle gerçek anlamda ihtiyacı olmayan ürünleri alma konusunda önce izleyicinin rızasını üretir sonra da o ürünün satın alınmasını sağlarlar.

Aynı rıza imalatı, kültür endüstrisinin ürettiği sosyal ve ekonomik çevrede de belirgindir. Herkesin yaptığını yapmak, herkesin “çok kaliteli” dediğini almak ve herkesin “Sizden farklı ama daha iyilerle aynıyım.” mesajını verdiği bilgisayar, telefon, ayakkabı gibi eşyaları almak âdeta bir zorunluluk hâline gelir. Böylece standartlaşma başlar ve herkes birbirine benzer. Fakat bu benzerlik “daha alt seviyede olanlarla” değil aksine bireyin sosyal bir statü kazanabileceği “varlıklı ve gösterişli olanlarla”dır. Sahte bireyselleşme bu yönüyle kişiyi, “yaygın” olanın bir parçası

hâline getirir ve politik anlamda onu aynı zamanda “düzen” içinde yani kontrol edilebilir tutar. Ferdin temel hedeflerinden ve yine ona psikolojik doyumunu kazandıracak en belirgin öğelerden biri artık kendisini ait hissettiği bu elit sosyal grup içinde kalmak için mücadele etmektir. Toplumun içinde olduğu sosyal, kültürel ve siyasal meselelere kafa yormasına gerek kalmamıştır.

Üstelik reklamlar, izleyicinin satın almasını istediği ürünleri öyle bir ambalajla servis eder ki kişi o ürünü aldığı anda sadece bir eşyaya sahip olmayacaktır. Aynı zamanda söz konusu metanın etrafında etkileyici görsellerle sunulan hıza, kaliteye, uzun ömürlü-

lülüğe, arkadaşlığa ve yakınlığa da sahip olacaktır. Oysa bir ürün satın alındığında o ürün bağlamında gösterilen birliktelik, heyecan, aşk ve dostluk gibi duygulara da sahip olunacağı duygusu sadece bir yanılsamadan ibarettir. Bu yanılsamadan kaçınmak çoğu zaman zor gibi görünmektedir. Ancak, medya ve kültür okuryazarlığına dair az da olsa bir bilgiye sahip olanlar medya içeriklerine daha eleştirel bir gözle bakabilecek ve ürünleri, platformları ve saatlerce süren izlenmeleri fetişleştirmeyeceklerdir. Çünkü hayat bize aktarılanın haricinde bir yerlerde bütün biricikliğiyle hâlâ keşfedilmeyi beklemektedir. ■



Reklamlar, izleyicinin satın almasını istediği ürünleri öyle bir ambalajla servis eder ki kişi o ürünü aldığı anda sadece bir eşyaya sahip olmayacaktır. Aynı zamanda söz konusu metanın etrafında etkileyici görsellerle sunulan hıza, kaliteye, uzun ömürlülüğe, arkadaşlığa ve yakınlığa da sahip olacaktır.



ŞUHUR-U GUFRAN'IN GÖLGESİNDE

Ayşeli POLAT
Isparta Vaizi



Gözümüz aydın! Kullarını affetmek için vesileler yaratan Rabbimizin, mübarek gün ve geceleri içine dercettiği üç güzel ay geliyor! Dokuz aylık yakıcı hasretin ardından, susuzluktan çatlamış dudaklara ikram edilen abihayat misali vuslatın kana kana yudumlanacağı zaman geliyor! Bu fâni âlemdeki müstesna varlığıyla her lahza ümmetine hüsnü misal olan Peygamber Efendimiz'i (s.a.s.) salat ve selamlarla yâd etmeye imkân geliyor! Gelmiş geçmiş bütün günahları affedildiği hâlde unutup hataya düşünce tövbe etmeyi, af dileyip huzurda boyun bükmeyi talim eden Resulullah'a liyakat kesbedeceğimiz en müstesna an geliyor!

Gözümüz aydın! Gönül dünyamızın, fikriyatımızın derlenme toparlanma dönemi olan, içimizde çiçeklerin açtığı, rahmetin billur ırmağında yıkanıp pirüpak olduğumuz üç aylar geliyor! Duygularımızın coştukça coştduğu; öfke, kin, nefret, haset, kibir, gurur, riya gibi kötü duyguların saba rüzgârıyla savrulup gittiği; merhamet, şefkat, tatlı dil, güler yüz, müsamaha, cömertlik gibi güzel duyguların gönülde neşvünema bulduğu; aşkımızın, şevkimizin, heyecanımızın galeyana geldiği; reyhan geliyor! Gelip geçici lezzetlere aldanan, fâni pırıltılara kanan, hiç ölmeyecekmiş gibi dünyaya dalanları ikaz ve ihtar eden;

gafletten uyanmaya, silkinip toparlanmaya vesile olan mercan geliyor!

Kullarına rahmetiyle muamele edebilmek için vesileler yaratan, rahmeti gazabını geçmiş (Müslim, Tevbe, 14.) bir zatın, yapılan hatalardan dolayı kalplerin karardığı, “Rabbim, bir girdaba düştüm ki kurtulmak için çabaladıkça daha dibe batıyorum. Ya Fettah! Bana bu girdaptan kurtulmak için bir kapı aç!” diye yakarılan her dönemde tövbe ve istiğfar kapılarını sonuna kadar açtığına iman etmiyor muyuz? Bin defa tövbeimizi bozsak da nedametle O'nun kapısının tokmağına dokunduğumuzda “Buyur kulum!” nidasıyla merhametin sıcak ağuşunda yüreğimizi ısıtmadık mı? İnsanız, melek değil. Bazen nisyan ile kayıverir ayağımız bazen de unutuveririz elest bezminde verdiğimiz sözü. Lakin yönümüzü şaşırduğumuzda kime döneceğimizi biliyorsak ne gam! O vakit tutuverir elimizden Yaradan, hatırlatıverir bütün unuttuklarımızı. Ahi-rimiz abat olsun diye bazen ibadetlerimizi hatta bazen sadece niyetimizi (Buhari, Rikak, 31.) kurtuluşumuza vesile kıliverir. Hatta bu da yetmez. Ömür çizgimiz, belli vakitleri af kapısına anahtar kılar. “Büyük günahlardan kaçınıldığı sürece, beş vakit namaz ile iki cuma ve iki ramazan, aralarında geçen günahlara kefarete olur.” (Müslim, Taharet, 16.) hadis-i şerifinde buyrul-

duğu gibi gün içinde kılınan beş vakit namaza, haftada bir cuma gününe, senede iki bayram gecesine, aylardan muharrem, recep, şaban, ve ramazana dikkatlerimizi çekerek İslam'ı daha diri, daha canlı yaşama ve kulluk bilincine erme hususunda bize yardım eder.



**Gözümüz aydın!
Gönül dünyamızın,
fikriyatımızın
derlenme
toparlanma dönemi
olan, içimizde
çiçeklerin açtığı,
rahmetin billur
ırmağında yıkanıp
pirüpak olduğumuz
üç aylar geliyor!**

Kâinatın efendisi ise üç aylarda “Allahım! Receb ve şabanı hakkımızda mübarek kıl. Bizi ramazana ulaştır.” (Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/259.) diye dua ederek fırsat yağmuru hükmündeki üç aylara yetişme sevincini, rahmet ayı ramazana kavuşma iştiyakını gönlünde devamlı diri tutması için Rabbine yakarmıştır.

Gözümüz aydın! Günlük hayatımızda ikaz levhaları hükmünde olan, gönül ve ruh dünyamızı tenvir eden kandil geceleri geliyor! Hakk’a rağbetimizi ziyadeleştiren vakitlerden biri olarak ihya edeceğimiz, günahlardan ve tüm süfli duygulardan sıyrılarak Rabbin rızasını talep edeceğimiz, dua dua cenneti isteyeceğimiz Regaib kandili geliyor! Yeryüzünün iki kutlu mabedi olan, Mescid-i Harâm ve Mescid-i Aksa’dan Huzur-u Kibriya’ya uzanan mübarek yolculuğun tahattur edildiği Miraç Kandili geliyor! Ubudiyet ve takvasıyla en mualla mertebeye yükselen peygamberin şahsında bütün insanlığa Hakk’a yükselişin yöntemlerinin talim edildiği, Allah’ın kudretine ihtişamlı bir şahitliğin gerçekleştiği o müstesna buluşmanın hediyesi olarak bütün müminlere irsal edilen namazla, hayatı ihya etmeye imkân geliyor. Kur’an’ı Kerim’in levh-i mahfuzdan dünya semasına indirildiği, yıl içerisinde meydana gelecek olayların karara bağlandığı, sene içerisinde dünyaya gelecek çocukların ve aynı senede vefat edeceklerin özel deftere yazıldı-

ğı, her insanın rızkının tertip edildiği, günahlarla kararmış gönüllerimizde rahmet kandillerinin yandığı, hata ve kusurlarına tövbe edenler için affın sağanak sağanak yağdığı, cehennemden kurtuluş beratımızı alacağımız Berat Kandili geliyor! Kadrini bilenin kıymet bulunduğu, bin aydan hayırlı Kadir Gecesi geliyor!

Regaip Gecesi, hayatın başlangıcı; Resul’ün dünyayı şereflendirdiği günü yâd ettiğimiz Mevlit Gecesi hayata atılan ilk adım, Hak katında manevi beratların dağıtıldığı Berat Gecesi, affedilme vesilesi; huzur-u Kibriya’ya kabul edilmeyi ifade eden Miraç Gecesi, kemal noktası; Kelamullah’ın indiği Kadir Gecesi, âdemoğlu için son fırsat; bayram ise Rabbe kavuşma ve hitâmühü misktir.

Gözümüz aydın! Rahmetin tecessüm etmiş hâli ramazan geliyor! Cahiliye Dönemi’ni asr-ı saadete dönüştüren, bedeviden sahabe çıkaran Yüce Kelam’ın indirilişi rahmet değil mi? Bin aydan daha hayırlı bir günün bu ayın içine gizlenmesi, kadrini bilenlerin kıymet bulunduğu, istiğfar ile gelene af ile mukabelede bulunulan Kadir Gecesi’nin lütfedilmesi rahmet değil mi? Cennet kapılarının ardına kadar açılması, cehennem kapılarının tamamen kapatılması rahmet değil mi? Hasanelere giden yolların kolaylaştırılması, seyyielere giden yolların zorlaştırılması rahmet değil mi? Azgın şey-

tanlara zincir vurulup âdemoğluna yaklaştırılmaması rahmet değil mi? Kalkan gibi bizi koruyan oruçla uruç etmemiz, kıyam ile nefse meydan okuyup rükûlarla eğriliklerimizi düzeltmemiz, secde ile nefsin burnunu yere sürüp acziyetimizi iliklerimize kadar hissetmemiz rahmet değil mi? Rabbimizin her hayırlı amele yedi, yetmiş, yedi yüz ve hatta daha fazla sevap verirken, “Ramazan orucu benimdir, benim içindir. Ben onu dilediğim gibi mükâfatlandıracağım.” diyerek ramazan orucuna bir bedel koymaması rahmet değil mi? Oruçluyu iftar ettirene oruçlunun sevabı kadar sevap yazılması, oruçlunun ağız kokusunun Allah nezdinde misk kokusundan daha hoş olması rahmet değil mi? Teravih namazının geceyi nurlandırması, gençlerin ve çocukların camileri şenlendirmesi rahmet değil mi? Mukabelelerle Rabbimizle mükâleme imkânına kavuşmamız, zekât ve fitrelerle malımızı arındırıp bereketlendirmemiz rahmet değil mi? Velhasıl bize, “Ey iman edenler! Allah’a ve Resulüne iman edin!” emrine itaat ederek yeniden iman etme imkânını bahşeden bu mübarek ay, başından sonuna kadar rahmet değil midir?

Gelin bu rahmet yağmurlarıyla ıslanalım! Bu şuhur-u selase bizim miladımız olsun. Kaybettiğimiz her sınav bizi nasuh tövbesine taşısın. Bahane üretmeden, suçu şeytana atmadan babamız

Hız. Âdem (a.s.) gibi “Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka zıyan edenlerden oluruz.” (Araf, 7/23.) diye yakaralım. Vahyi rehber edinip arınmanın yollarını arayalım. Hız. İbrahim (a.s.) gibi tevhid anahtarını elimizden düşürmeyelim. Gördüğümüz her şey bizi Rabbimizin (c.c.) birliğine götürsün. Götürsün ki onun gibi halil ve hanif olalım. Ateşe atılmayı şirke bulaşmaya yeğ tutalım. En sevdiğimizle sınıandığımızda, feda etmenin ne demek olduğunu cümle âleme gösterelim. Hız. İsmail (a.s.) gibi vahye kurban olalım. Nefreti sevgiye, isyanı itaate, adaveti uhuvvete kurban edelim. Hız. Yusuf (a.s.) gibi arzularımıza rağmen iffetimizi korumayı, şeytanın tuzağına düşmemeyi; Hız. Eyyub (a.s.) gibi musibetleri sabırla karşılamayı bilelim. Ebubekirce (r.a.) sadakatimiz olsun. Hangi ahval ve şeraitte olursak olalım ayaklarımız bu dinde sabit kalsın. Siddıklar defterine adımızı yazdıralım. Ömer (r.a.) gibi adaleti hayatımıza ikame edelim. Ali (r.a.) gibi ilim denizinde yüzelim. Osman (r.a.) gibi hayâ perdesiyle anıalım. Öyle güzel yaşayalım ki son nefesimizi Rabbimizin kelamını kıraat ederken verelim. Ve Efendiler Efendisi gibi ahlakın zirvesinde olalım. Bizi öldürmeye gelen bizde dirilsin. Düşmanlarımız bile bizim emniyetimizden, sadakatimizden bahsetsin.



Güzel amelleri işleme hususunda acele edelim. Ahirette nasipsiz kalmamak için buranın bir pazar yeri olduğunu unutmadan çalışalım. Hesaba çekilmeden önce kendimizi hesaba çekelim ki nedametle boynumuz bükülmesin.

Onun (s.a.s.) gibi kul olmayı bütün payelere, unvanlara tercih edelim.

Güzel amelleri işleme hususunda acele edelim. Ahirette nasipsiz kalmamak için buranın bir pazar yeri olduğunu unutmadan çalışalım. Hesaba çekilmeden önce kendimizi hesaba çekelim ki nedametle boynumuz bükülmesin. En basit bir hata da olsa hemen tövbe edelim. Zira kulun tövbe etmesinden dolayı Allah Teâlâ'nın duyduğu memnuniyet, bir kişinin ıssız çölde kaybettiği devesini bulduğu zamanki sevincinden çok daha fazladır. (Müslim, Tevbe, 1.) Bu kazanç aylarını, kıymetinden indiği geceyi kadir kılan, kadrini bilene peçesini açan, sürekli hemhâl olanın etrafına nur saçan Kur'an'ı Kerim'i okuma, anlama, anlatma ve yaşama hususunda en büyük ganimet bilelim. Unutmayalım ki kıymet verenin kıymeti bilinir.

En mühimi de bu aylarda elde ettiğimiz kazanımları yılın diğer aylarında da devam ettirelim. Zira amellerin en sevimli olanı az da olsa devamlı yapılanıdır. (Buhari, Rikak, 18.) Nimet olarak ihsan edilen zaman, üç aylar veya ramazandan ibaret değildir. O hâlde ibadeti yalnız bu aylara tahsis etmek, yalnız bu ayları kulluğa hasretmek çok yanlıştır. Mümin her geceyi kadir, her geleni Hızır bilen ve bütün vakitleri değerlendiren kimsedir. ■

YÜREK FETHİNİN KAPILARINI AÇAN SURE “FETİH SURESİ”

Yahya KARATAŞ

Elazığ Harput Hafız Abdullah Nazırlı Eğitim Merkezi
Eğitim Görevlisi

Peygamber Efendimizin, “Bu gece bana, üzerine güneşin doğduğu her şeyden daha değerli ve güzel bir sure gönderildi.” (Buhari, Tefsir, 48/1.) buyurarak okuduğu Fetih suresi, Medine döneminde nazil olmuştur.

Mushaf'ta kırk sekizinci, nüzul sıralamasında yüz on birinci suredir. Yirmi dokuz ayettir. Cuma suresinden sonra, hicretin altıncı yılında indiği belirtilir. İsmi ilk ayette geçen fetih kelimesinden almıştır. Fetih kelimesinden maksat (çeşitli görüşler olmakla beraber), Mekke'nin fethi değil bu fethin yolunu açan Hudeybiye Antlaşması'dır.

Sureyi daha iyi anlamak için inşinden önceki hem tarihî arka planı hem de dönemin müminlerinin psikolojik durumlarını iyi okumak gerekmektedir. Hendek Savaşı

öncesi (esnası) ve sonrası oluşan güç dengeleri, civar kabilelerin kendilerini konumlandırmaları, Mekkeli müşriklerin müminleri ortadan kaldırmak için artırıarak devam ettirdikleri hırs ve garezleri gibi sebepler Medine'deki Müslümanların ruh dünyasını ciddi manada etkilemiştir. İşte böyle bir dönemde Hz. Peygamber (s.a.s.), rüyasında ihramlı ve yanlarında kurbanlıklar olduğu hâlde kendilerini Mekte yolunda görmüş ve umre yapmak üzere genel çağrı yapmıştır. Oluşan yeni güç dengelerinin neticesinde Mekkeli müşrikleri karşılına almayı gözüne kestiremeyen çeşitli kabileler bu çağrıya uymamış, nihayetinde Hz. Peygamber ve yaklaşık 1500 sahabe, hicri altıncı yılın Zilkade başında yanlarına tek bir kılıç dışında silah almadan yola çıkmışlardır.

Mekkelilerin, Müslümanların bu umre ziyaretini kabul etmemeleri ve haram aylar içinde olmalarına karşın yine de farklı günlerde süvari birlikleri çıkartmaları ortamı savaşın eşiğine getirmiştir. Hz. Peygamber ve ashabının yola çıkışının ana gayesi umre ziyareti olduğu için müşrik süvari gruplarıyla karşı karşıya gelmemek adına farklı (çok zahmetli/çetin) yolları kullanarak Hudeybiye'ye konuşlanması, etraf kabile temsilcilerinin arayış bulmak için elçilik yapmaları esnasında Müslümanların amaçlarını hep umre olarak ortaya koymaları yine de Mekke müşriklerini ikna için kâfi gelmemiştir. Hz. Peygamber'in Mekke'deki durumu gözletmek için gönderdiği ilk elçinin darp edilip gönderilmesi, arkasından Hz. Ömer'in affını isteyerek Hz. Osman'ı teklif ettiği elçilik vazifesi sonrasında

da Hz. Osman'ın bir zaman gecikip gelmemesi üzerine öldürüldüğü şayiasının ortaya çıkması sonucunda meşhur bey'atın gerçekleşmesi ile nihayet Mekke müşrikler gönderdikleri temsilcilerle görüşmeyi kabul etmişlerdir.

Müzakere maddeleri bütün sahabeyi ciddi bir biçimde germiş, Hz. Ömer başta olmak üzere bir kısım sahabi Hz. Peygamber'e (s.a.s.) itiraz etmişler, daha sonrasında Peygamberin onlara vermiş olduğu tıraş olup kurban kesme emrini de ilk etapta uygulayamamışlardı. Hususen yıllardır Müslüman olduğu için bizzat babasının işkenceleri altında olan Ebu Cendel isimli sahabinin o esnada Müslümanların safları arasına girerek yığılıp kalması ama işin sonunda anlaşma gereği müşriklere iadesi şekil itibarıyla neredeyse orada bulunan bütün sahabenin dayanamayacağı bir durum meydana getirmiştir. Tüm bu olan bitenden sonra o yıl umre yapmadan ve maddelerinin tamamı Müslümanların aleyhine görünen bir anlaşma ile oradan ayrılmaları, bir müddet sonra apaçık bir fetih müjdesi ile başlayan bu surenin inmesi dünya durdukça müminlerin ibretler çıkarmaya devam edecekleri büyük ders ve hakikatleri içermekteydi

Surenin başında ortaya konulan hakikat, fethin silaha, savaşa hapsedilemeyecek kadar geniş bir kavram olduğu gerçeğidir. Bazen sulhun kendisi fethin ta kendisidir. Hakikate aç/susuz gönüllerin

İslam ile buluşmasına kapı aralayan süreçler tartışmasız ve apaçık fetihtir.

Müslümanlar hac veya umre ibadetlerini ifa ederlerken nihai amaçlardan biri de affedilmektir. İşte burada müminler görünürde umre yapmadıkları hâlde affa mazhar olmuşlardır. Surenin bağışlama müjdesi ile başlayıp aynı müjde ile bitmesi şayanı dikkat başka bir durumdur. Rabbimizin bunun dışında henüz elde edilmeyen başka ganimetlerden bahsetmesi de müminlerin yüreğine inen sekinet hâlini ayrıca kuvvetlendirmiştir.

Müslümanlar sekinet hâlini Allah ve Allah Resulü'ne itaat ile içselleştirdiklerinde ve bunun sonunda da kendine hâkim olma, duygularını disipline ederek olgunlaşmayı başardıklarında asıl büyük zaferi elde ederler. Surenin verdiği en önemli mesajlardan biri de budur. Çünkü Hz. Peygamber'in de nihai zaferi bir yeri ele geçirmek değildir; zafer, yetiştirilen yıldız insanlardır. Bu zaviyeden bakıldığında dünyadaki zafer insanı kazanmak, ahiretteki zafer affa mazhar olmaktır, denilebilir.

Bugünün dünyasında belki de birçok insana göre hedef savaşmak, intikam almak olarak görülebilir. Hâlbuki sure bütününün verdiği ders bakılırsa mümin disiplin kazandığında, kendini sakin tutabildiğinde, Allah ve resulüne görünen şartlardaki aleyhte durumlar ne olursa olsun itaat edebildiğinde zafer gerçekleşir. Surenin iniş

atmosferinde anlaşma metni yazılırken Allah'ın "Rahman" isminin, Hz. Peygamber'in "Allah'ın elçisi" sıfatının silinmesi sineye çekilebilecek gibi durmamaktadır. İşte bu durumda bile kendisini dizginleyebilenlere Allah en yakın zamanda büyük zaferler bahsetmiştir.

Çeşitli çıkar hesapları yaparak peygamberin davetine katılmayıp ardından da samimiyetsizce bağışlanma talep edenler nifak gibi en aşağı bir tanımlama ile tanımlanmışlardır. Bu da nifak hastalığının şirk hâlinden daha kötü olduğu gerçeğini bir kez daha bize hatırlatmaktadır. Çünkü samimiyetsizlikleri ganimet söz konusu olduğunda "Biz de olalım, katılalım." isteğiyle ortaya çıkmalarından anlaşılacaktır. Yani bir tarafta üreten, canını ortaya koyan iman sahipleri, diğer tarafta ise tüketen, çıkar kovalayan hastalıklı karakterler... Elbette Allah bunları bir tutmamış ve ibret vesikası olarak bizlere bildirmiştir.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) rüyası herhangi bir insanın rüyasına benzemez, üzerinde vahyin gölgesini barındırır. Ve peygamber bu rüyasının devamında birçok fethi giden kapıları açarak dünyaya veda etmiştir. Bugün İslam adına hareket ettiğini iddia eden herkes fetihlere ulaşacaksa ideallerinin olması gerektiğini bilmeli, yüreklere dokunmalı, Allah Resulü'nün mübarek yolunu yol edinmeli ki dünyada zafere ulaşsın, ahirette Rahman'ın affını kazanabilsin. ■



AD KAVMİNE GÖNDERİLEN PEYGAMBER HZ. HUD

Meryem DALĞIÇ

DİB Başkanlık Vaizi

Nuh (a.s.) ile ona iman edenler kurtuluş gemisiyle selamet-i sahile ulaşmıştı. Bir çağ kapanmış, yeni bir çağ açılmıştı. İnsanlık tevhid inancıyla yeniden dirilmişti. Tufanın temizlediği yeryüzünde yeni bir hayat başlamıştı. İlahi gazaptan kurtulan, Hz. Nuh'un soyundan gelen Ad kavmi, verimli toprakları olan Ahkaf'ı yurt edinmişti. Ad milleti, kumları üst üste yığarak evler inşa etmişlerdi. O bölgeye kum yığınları anlamına gelen "Ahkaf" denilmişti. (Ahkaf, 46/21.)

Nimetlere gark olan millet: Ad kavmi

Ahkaf, Yemen ile Umman arasında bulunan bir yere verilen addi. (Ad, DİA, I. 333-334.) Yüksek tepelere kurulmuş gösterişli binaları kat kattı. Görkemli sarayları, oğulları, malları ve sürüleri vardı. Muhteşem bağları, rengârenk bahçeleri göz kamaştırırdı. (Şuara, 26/128, 132-134.) Su sarnıçları, pınarları çölde susuz kalmışlara ab-ı hayattı. Müreffeh bir hayatın sürdürüldüğü Ahkaf yurdu, "İrem" ismiyle ün salmıştı. (Fecr, 89/7-8.) Bütün güzelliği, ihtişamıyla İrem şehri yeryüzünün cenneti gibiydi. Burada yaşayan Ad kavmi, uzun boylu, güçlü kuvvetliydi. (Araf, 7/69.) Tüm bu imkânlar içerisinde kendilerine nimetler bahşeden Allah'ı unutmuşlardı. Oysa insan gafil olmamalıydı. Acizliğinin farkına varmalıydı. Alıp verdiği her nefeste, işittiği her seste, gördüğü her şeyde, tattığı her lezzette Allah'ı anmalıydı. Andıkça üzerindeki nimetler artardı. Âdemoğluna doğru yol gösterilmişti. O isterse şükreder, isterse nankörlük ederdi. (İnsan, 76/3.) Elbette insan nimetleri Rabbinden bilirse şükrederdi. Kendinden bilirse küfre düşerdi. Ad kavmi, kullara teşekkürü Allah'a şükürü unutmuştu. Şüphesiz bu nısyân, onları kibre sevk etti. "Haksız yere büyüklük tasladılar. 'Bizden daha güçlü kim var?' diyerek böbürlendiler. Onları yaratan Allah'ın kendilerinden daha güçlü olduğunu düşünmezler miydi?" (Fussilet, 41/15.) Ne çabuk unutmuşlardı! Atalarının büyüklenmelerini, şirke düşmelerini ve tufanla yeryüzünden silinmelerini.



Akıl, insana verilen en büyük nimettir. Doğru ve yanlış, akılla ayırt edilir. Allah'ı tanıma, vahye muhatap kılınma vesilesidir. Rabbini bilme yolculuğunda, salt akıl kâfi değildir. Peygamberlerin rehberliği, vahyin ışığı gereklidir.

Kibirlendikçe haddi aştılar. Yaratılmışlara zulüm, Yaradan'a saygısızlık ettiler. Kendilerini dev aynasında gördüler. Mallarına, oğullarına, makamlarına, güçlerine, kuvvetlerine güvendiler. Lüks ve gösterişte aşırıya gittiler. Tüm bu nimetlerin geçici birer imtihan vesilesi olduğunu görmezden geldiler. Sımsıkı sarıldıkları dünya nimetlerinin sarhoşluğuyla şımarıldılar. Azgınlık ve taşkınlıkta bulundular. Büyüklendikçe haksızlık ettiler. Zayıfı, kimse-sizi ezdiler. Zorbaydılar, zorbalıların emrindeydiler. (Hud, 11/59.) İnsanların mallarını zorla gasbederlerdi. Onları haksız yere döver hatta öldürürlerdi. Zulümlerini meşru gösterirlerdi. (Beyzâvî Tefsiri, II, 184.) Büyüklük tasladıkça tefekkürden uzak-

laştılar. Doğru yoldan şaştılar. Her şeyin maliki olduklarını zannettiler. "Mâlikü'l-Mülk" olan Rablerinden yüz çevirdiler. Putları ilah edindiler.

Hız. Hud'un daveti

Eşi ve benzeri olmayan Yüce Allah, Ad kavmine, kardeşleri Hud'u (a.s.) peygamber olarak gönderdi. O, kardeşleriydi çünkü aynı kabiledendi. Ancak yaşayış tarzı aynı değildi. Temiz ve soylu bir ailedendi. Arap kavminden gelen peygamberlerin ilkiydi. (Hud, DİA, XVIII, 279.) Hz. Hud onları tevhid inancına davet ederek şöyle dedi: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka ilahınız yoktur. Siz sadece uydurduğunuzsunuz." (Hud, 11/50.) İlahi çağrı karşısında kalbi perdelenmiş kavmi, 'Bizden ne istiyorsun? Ey Hud!' dediler. O seçilmişti. Allah'ın elçisiydi. Niyeti belliydi. Milletini Hakk'a davet etti. Hiç karşılık bekler miydi? Hud (a.s.) hayretle, şefkatle cevap verdi: "Bunun karşılığında ben sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak beni yaratana aittir. Hâlâ akletmez misiniz?" (Hud, 11/51.)

Akıl, insana verilen en büyük nimettir. Doğru ve yanlış, akılla ayırt edilir. Allah'ı tanıma, vahye muhatap kılınma vesilesidir. Rabbini bilme yolculuğunda, salt akıl kâfi değildir. Peygamberlerin rehberliği, vahyin ışığı gereklidir. İlahi çağrıya uyan, tefekkür eden ve selamete eren kişi ise akliselimdir. Yaratılmışların en şerefli olan insandan da aklını kullanması istenilir. (Rad, 13/4; Nahl, 16/12.) Bu nimeti zayı edenler de zemmedilir. (Furkan, 25/44.)

Hud (a.s.) sabırla, azimle tebliğine devam etti. Bu sefer de kavminin aklına hitap etti. Sahip oldukları nimetleri zikretti. Onları şükre, tefekküre davet ederek şöyle dedi: "Siz boş şeylerle uğraşarak her yüksek yere bir bina mı dikersiniz? Temelli kalacağınızı umarak mı büyük konaklar yaparsınız? Gücünüzü hep zalim zorbalar gibi mi kullanırsınız? Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Bildiğiniz şeyleri size veren, size sürüler, oğullar, bağlar, pınarlar ihsan eden Allah'a karşı gelmekten sakının. Doğrusu sizin hakkınızda büyük bir günün azabından korkuyorum." (Şuara, 26/128-135.)

Ad kavminin ilahi davete tavrı

Sapkın kavim, Hud'un (a.s.) ikazlarını algılayamadı. İnkârcıların ileri gelenleri ilahi çağrıya hadlerini aşarak cevap verdiler: "Biz seni kesinlikle bir akılsızlık içinde görüyoruz ve gerçekten senin yalancılardan olduğunu düşünüyoruz." (Araf, 7/66.) Böyle bir söz söylenir miydi? Akılsızlık da neydi. Bu ancak ahmakların niteliğiydi. Asıl akılsızlık kendi yaptıkları değil miydi? Peygamberi akılsız ve yalancılıkla itham etmek ne büyük hadsizlikti! Hud, inkârcıların küstahlık ve ithamları karşısında şöyle dedi: "Ben akılsız değilim. Âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir elçiyim. Rabbimin sözlerini bildiriyorum. Size öğüt veren güvenilir biriyim" (Araf, 7/67-68.)

Müşrikler inatçıydılar. İnanmamakta kararlıydılar. Uyarılara kulak asmadılar. Umarsızca inkârlarını aşikâr kıldılar: "Sen öğüt versen de vermesen

de bizce birdir. Bu, öncekilerin tuttuğu yoldan başkası değildir. Bu yüzden azaba uğratılacak da değiliz.” (Şuara, 26/136-138.) dediler. Atalarının gittiği yol doğru muydu? İnkârları, neticesinde helak edilişleri hiç unutulur muydu? Sorumsuzca yaşadıkları hayat tarzını değiştirmemek için atalarını öne sürmüşlerdi. Onları bahane etmişlerdi.

Ad kavminin ileri gelenleri, halkın Hud’a iman etmesinden korkuyorlardı. Zira onların ilahi davete uymaları, inkârcıların kurdukları düzenin yıkılması demektir. Bu, işlerine gelmezdi. O hâlde insanları manipüle etmek için her yol denenmeliydi. Başvurdukları yollardan biri de Allah’ın elçisini itibarsızlaştırmaktı. Taptıkları putların onu çarptığını bu sebeple de delirmiş olduğunu iddia ettiler. (Hud,11/54.) Putpe-restler küstahlıkta zirvedeydiler. Onların bu davranışları karşısında Hud (a.s.) kendisinin hak peygamber olduğunu hatırlattı. İddialarını çürüterek onlara şöyle meydan okudu: “Haydi, hepiniz bana tuzak kurun, bana aman vermeyin!” (Hud, 11/55.)

İnkârcı kavim şiddetle Allah’a kulluk etmekten kaçınıyordu. Yüz çevirmeleri hırçınlıklarını daha da artırdı. Felaketlerini kendileri hazırlıyordu. Cahilce Hud’a, “Doğru söyleyenlerden ise, bizi tehdit ettiğin şeyi başımıza getir!” dediler. İnsan azabı nasıl isterdi? Azgınlıkta bu son evreydi. Güçlerine inananlar, azabın kendilerine gelmeyeceğinden emindi. (Ahkaf, 46/22.) Hz. Hud, onlara “Azabın ne zaman geleceğini Allah bi-

li.” (Şuara, 26/138.) dedi. Ad milletinin niyeti kesindi. İnkârlarından dönmeyeceklerdi. Bu tavra, Hud (a.s.) şöyle cevap verdi: “Üzerinize Rabbinizden bir öfke ve bir azap inmektedir. Haklarında Allah’ın hiçbir delil indirmedeği, sadece sizin ve atalarınızın taktığı kuru isimler hususunda mı benimle tartışıyorsunuz? Bekleyin öyleyse! Şüphesiz ben de sizinle beraber bekleyenlerdeyim!” (Araf, 7/71.)

Beklenen akıbet: rüzgârla helak

Çok geçmeden azabın alametleri belirdi. Önce akan sular çekildi. Meşhur İrem bağları sararıp soldu. Kuraklık ortalığı kasıp kavurdu. Güçlü, kuvvetli insanlar yiyecek ekmeğe, içecek suya muhtaç oldu. Hz. Hud merhametle onlara bir kez daha davette bulundu. İşledikleri günahlar sebebiyle kavminin Allah’tan bağışlanma dilemelerini söyledi. Böyle yaparlarsa üzerlerine bolca yağmur yağacaktı. Kuvvetlerine kuvvet katacaktı. (Hud,11/52.) Lakin onlar kibirliydi. Bu çağrıya da kalpleri kilitliydi. İnatlarından vazgeçemediler. Putlarından yüz çevirmediler.

Gökyüzünü kara bulutlar kapladı. “Bu yağmur bulutudur, kuraklık sona erecek.” dediler. Sevindiler. Bulutların azabın habercisi olduğunu göremediler. O aceleyle bekledikleri can yakıcı azaptı. Allah’ın emriyle her şeyi silip süpüren rüzgârdı. (Ahkaf, 46/24-25.) Rüzgâr gittikçe şiddetlendi. Ortalığı kasıp kavuran fırtına yedi gece sekiz gün devam etti. Öyle bir kasırgaydı ki uğradığı yerde hiçbir şey bırakmadı. Her şeyi kül

gibi savurup attı. (Zariyat, 51/42.) İnsanları sökülmiş hurma kütükleri gibi yerlere fırlattı. (Hakka, 69/7.) İman etmeyenlerin kökleri bir rüzgârla kesildi. Müminler ise bu gazaptan Allah’ın rahmetiyle kurtuluşa erdi. (Araf, 7/72.) Ad milleti dehşetli bir kasırgayla helâk edildi. Böylece onlar hem dünyada hem de kıyamet gününde lanetlendi. (Hud, 11/60.)

İnsan, Rabbini unutursa...

Ad kavmini helake sürükleyen neydi? Kendilerini sayısız nimetlerle donatan Allah’tan yüz çevirmeleri idi. O’nun emir ve yasaklarını çiğnemeleri idi. Sorumsuzca bir yaşam sürdürerek ahireti inkâr etmeleri idi. İnsanın Rabbini unutması ne büyük felaketti! Onlar Allah’ı unutmuşlardı, Allah da onları.

İnsan, Allah’ı unuttuğunda hiç ölmeyecekmiş gibi dünyaya sarılır. Dünyevileşme hastalığına yakalanır. Kazanma ve daha çok biriktirme hırsına kapılır. Bütün ilişkilerini menfaate dayandırır. Fâni dünyanın nimetlerine aldanır. Aklını kullanamaz, ahmaklaşır. Aklını ilahlaştırır. Kendini kaybeder, yolunu şaşırır. Yolunu şaşırırlar ise ahirette unutulurlardır.

İnsan, Allah’ı unutmamak için daima O’na yönelerek niyazda bulunmalıdır.

“Rabbimiz! Unutur ve hata edersek bizi sorumlu tutma!” (Bakara, 2/286.)

“Rabbimiz! Bizi doğru yola erdirdikten sonra kalplerimizi saptırma, bize tarafından bir rahmet bağışla. Hiç kuşku yok ki lütfu bol olan yalnız sensin.” (Âl-i İmran, 3/8.) ■

KALEME AND OLSUN!

| Aydın HIZ

Kalemdin, sözlere beden giydirendin...

Bir cismin vardı elbet, bir tarihin, geçmişin ve yolculuğun. Ruhunu kavramak ve seni daha iyi anlamak için kütüphaneye koştum, kamuslara sordum ilkin. “Yazı yazmaya mahsus, genellikle çubuk biçiminde bir alet.” diyorlardı kimi sözlükler. Kühüne varmak için kadim manalarına eğildim. “Kâinatın başlangıcından kıyamete kadar meydana gelecek her şeyi kaydeden ilahi kelimeler.” sözlerini okuyunca durdum bir an.

İnsanlık kadar eski, insanlar kadar yeniydin demek.

Kelam-ı Kadim’de dört yerde anılmışsın. Ve bir sureye isim olmuşsun: Kalem suresi. Bu ne bahtiyarlık! İlahi ilmin sonsuzluğunu ifade etmek için “yeryüzündeki ağaçların tamamı kalem, denizlerin de yedi katı mürekkep olsa...” buyurmuş Hazreti Allah. Cebrail’in dilinden Resul’ün kalbine akmışsın ayet ayet: “Kaleme andolsun ki...” Kıymetli şeyler adına yemin edildiğini biliyor musun?

Allah’ın ilminin sonsuzluğuna bir işaretin; levf-i mahfuzdan semaya inen aklievveldin, ilahi bir sırdın, ardından sırdaş oldun beşere.

Kimlerin eline değdin, kimlerin ruhundaki sözleri taşırdın kâğıtlara...

Çiviydin, taş duvarlarda. Demir uçlarıyla kazıdın levhaları; şekiller, semboller, resimler, sayılar, çizgiler ve harflere döküldün. Tahtadan, kamyandan, kargı ve cavadan yapıldın. Kil tabletlere de akıttın içini, kurşundan dökülmüş levhalara, bal mumlarına, hayvan kemiklerine, ağaç kabuklarına, papirüslerle ve parşömenlere de...

Kimi yazarların ve ediplerin elinden yazıyı akıttın harf harf, cümle cümle anlamlar taşıdın satırlara. Uykusunu meramına katık yapmış şairlerin gecelerine yoldaş oldun. Seninle büyüdü gönlündeki deli sarmaşık perde perde. Nice âlimlerin aklının ve kalbinin süzgecinden damlattığı ilimleri kitaplara taşıdın. Hüzünbaz manalara da yol verdin, sevinç ve neşeyi de taşırdın mürekkebinden. Âlemin kalp atışları sendedir. Nice duyulara dil oldun, nice sevgilere yurt. Edibin öfkesine de şahitlik yaptın, dile gelmez aşkın çaresizliğine de. Kimi zaman fermandın padişahın dilinden düşen, kimi zaman tüccarın elinde pazarda hesabı çıkarandın. Kimi narin elleriyle dokundu sana, kalbinden taşırdı sevgi sözcüklerini köpük köpük. Söyleyeceği sırları seninle paylaştı âşıklar geceleyin. Kiminin kalın parmaklarına inat incelmış ruhundan damıttı sana kelimeleri. Ehl-i irfanın keşiflerini şahit kıldın sonrakilere.

Atalarımız, “Kalem, kılıçtan keskindir.” demişler.

Belki de hattatlar bunun için sarıldı sana. Şeş kalemle-

rinden mahakkak, reyhani, sülüs, tevkî, nesih ve rika damlattılar mürekkebi. Gönlüllerine eğilerek kalem efendisi oldular. Hattatın elinden bir parçaydın. Kalbi ve dili gibi ayrılmaz bir uzvuydun sanki. Yazıya müptela olmuş hattatlar, parmaklarının arasındaki kalemlerini gevşetmez pek, çok da sıkmazlar. Kâğıdın üzerinde ahenkle kaydırıldıktan sonra seni, ucunu sol elin şahadet parmağına sürerek temizlerler. Kalem güzeli olmak, incelik ve zarafet gerektirir çünkü.

Kıymetini bilenin gönlüne tercüman olursun sen.

Seni gönlüne tercüman yapanların divit, kubur veya kalemde denilen ince desenlerle süslenmiş kutularında saklandın. Ucundan öpüp, sana alın sürenler için sadece yazı yazılıp atılacak bir alet değilsin çünkü. Kullanılmaktan dolayı iyice küçüldüğünde, artık yazı yazamayacağına anlayan kalem sahibi, bir dostla vedalaşır gibi seninle vedalaşır, helalleşir ve ayakaltı olmayan bir toprağı mezar yapar sana. Bürade-i kalem dedikleri yongalarını biriktirip ölünce gasil suyunun bunlarla ısıtılmasını vasiyet edenler de varmış.

Sevgili kalem!

Bu inceliği, zarafeti ve nezaketi kim kime öğretti söyler misin? İnsanlar seninle mi öğrendi kalem erbabı olmayı, yazı yazmayı, resim çizmeyi, sözleri taşırmayı, manayı akıtmayı, güzel sözlere dil olmayı?

Bugünlerde biraz yalnız olduğunu görüyorum. Artık kaleme sarılmıyor çoğu kimse. Yazılarını temize çekenler de azaldı. Klavyelerin tuşlarına teslim oldu harfler. Oysa kalemde akan her yazının bir karakteri, ruhu ve edası vardır. Bilgisayarın verili yazı tiplerinde kimsenin gönül titremelerini göremiyoruz. Herkes, herkesleşti sevgili kalem.

Masanın uzak bir köşesinde veya kitaplığın yüksek bir rafında “antika” bir eşya gibi çeşit çeşit türlerini biriktirenleri gördüm. Sen, kâğıtla yeniden buluşmayı bekleyen bir eski zaman yolcusu değilsin.

Bir çocuğun ellerine yakışır-sın en çok. Seninle sadece boyama kitaplarını değil âlemi renklendirirler.

Üzülme hiç, darlanma! “Kalem-i âlâ”sın çünkü sen. “Eşraf-i mahlûkat”sın, “akl-i kül”sün, “akl-ı evvel”sin. İnsanlar geliştikçe, makineler çoğaldıkça bazı yenilikleri deneyecekler elbette. Yeni eşyalara sığınacaklar, hayatlarını kolaylaştıracaklar. Fakat hiçbirinde sana ait ve seninle ilgili ruhu bulamayacaklar.

Bilmezler ki kaleme gelmeyecek şeylerin dili olmaz. Gönül susar... ■



Ecdadımız, özellikle Selçuklu ve Osmanlı dönemleri boyunca hüküm sürdüğü topraklarda, bugün modern dönemde, yüksek teknik imkânlarla bile aşılması imkânsız muhteşem eserler inşa etti. O estetik bilinci, o halis mimari anlayışı bugüne taşıyamamış olmamızın sebebi nedir sizce?

Ahmet Hamdi Tanpınar



Cetlerimiz inşa etmiyorlar, ibadet ediyorlardı. Maddeye geçmesini ısrarla istedikleri bir ruh ve imanları vardı. Taş, ellerinde canlanıyor, bir ruh parçası kesiliyordu. Duvar, kubbe, kemer, mihrap, çini, hepsi Yeşil'de dua eder, Muradiye'de düşünür ve Yıldırım'da harekete hazır, göklerin derinliğine susamış bir kartal hamlesiyle ovanın üstünde bekler. Hepsinde tek bir ruh terennüm eder.

Ah bu eski sanatkârlar ve onların her dokundukları her şeyi değiştiren, en eski bir unsurdan yepyeni bir âlem yapan sanat mucizeleri! Dedelerimiz bu mucize ile ve onun etrafına taşıdığı imanla Bursa'nın ve İstanbul'un çehresini değiştirdiler, onları yarım asır içinde halis Türk ve Müslüman yaptılar. Yirmi otuz senelik bir zaman içinde Bursa'nın ve İstanbul'un yıkılmış Şarkî Roma manzarası ortadan silindi ve yerini, camileri, medreseleri, hanlarıyla, yumuşak çizgili, elastiki hamleli, kullandığı malzemenin güzellik şuurunda kıskanç, yapıldığı şehrin iklimine aynı unsurdan denecek kadar uygun bir mimarî aldı. Bu sanat şöylece büyük çerçevesinde bu şehirlerin tepelerini ve umumî manzarasını birden değiştirirken şehirlerin içinde sokak sokak ikinci bir fetih yapıyor, yeşil pencerelerinde uhrevî vaatler gülen türbecikler, çeşmeler, İstanbul ve Bursa'yı adım adım zapt ediyordu. (Ahmet Hamdi Tanpınar, Beş Şehir, İstanbul: Dergâh Yay., 2014, s. 113.)



Beşir Ayvazoğlu

Şehirleri kurarken onlara kendi ruhumuzu üfleriz. Hacı Bayram Veli'nin mısraları bunu eşsiz bir belâgatle özetlemiştir: “Nâgehân ol şâra vardım ol şârı yapılır gördüm/ Ben dahi bile yapıldım taş ü toprak âresinde.” Bu ne demektir? Nasıl inatıyor, dünyayı nasıl kavriyor, hayata nasıl bakıyorsak yaşayacağımız şehre de öyle şekil ve düzen verir, daha da önemlisi, şehrimizi kurarken kendimizi de yeniden inşa eder, bir yaşama iklimi yaratırız. Bu, bizden sonraki nesillerin de hayatını kuşatacak, onların hamurunu kendi teknesinde yoğurup şekillendirecek bir iklim, bir çerçevedir. Bu çerçeve, insanlar arasındaki ilişkilere, yani toplum hayatına düzen verir; içine almak zorunda kaldığı yabancı unsurları kendine benzeterek bir parçası hâline getirir. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın “Cetlerimiz inşa etmiyorlar, ibadet ediyorlardı.” sözüyle bu oluşumu anlattığını sanıyorum. Ancak sömürgelerinden akan olağanüstü zenginlik sayesinde büyük bir dönüşüm gerçekleştiren ve sanayi devrimiyle de bütün dengeleri değiştiren Batı medeniyetinin baskısı bizde de ekonomik, sosyolojik, psikolojik ve kültürel travmalara yol açtı. Zihniyet dünyamızda, Ziya Paşa'nın meşhur beytinde (Diyâr-ı küfrü gezdim, beldeler, kâşâneler gördüm/ Dolaştım mülk-i İslâm'ı bütün vîrâneler gördüm) en veciz ifadesini bulan bulanıklık başladı. “Diyâr-ı küfrü”ü gezip gördükleri “beldeler, kâşâneler”e hayran olan ve benzerlerini yapmaya kalkışan yakın cetlerimizin şaşkınlığı ve kafa karışıklığı, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın tarif ettiği “inzibatlı terkip”in paramparça olmasına ve “vîrâneler” olarak görülen tarihî şehirlerimizin vandalca yakılıp yıkılmasına ve hepsi birbirine benzeyen kimliksiz şehirlerin doğmasına sebep oldu. O beldelerin, kâşânelerin arkasında Afrika, Amerika ve Asya sömürülerek Avrupa'ya aktarılan zenginliklerin, yani kanlı bir sömürgecilik tarihinin olduğunu bilmedikleri gibi bu zenginliklerin sanayi devrimine yol açan bilgiye ve teknolojiye nasıl dönüştürüldüğünü de kavrayamamış, Batı medeniyetini sadece şekli taraflarıyla benimsemişlerdi. Estetik şuurumuzu ve halis mimari anlayışımızı bugüne taşıyamamış olmamızın sebebi budur.



DİN ÖZGÜRLÜĞE KARŞI MI?

Hocam, dinin özgürlüğe karşı olduğuna dair bir kanaat dile getirilmekte son zamanlarda. Din gerçekten insanın özgürlüğünü elinden alıyor mu?

Önce özgürlüğün ne olduğundan başlamak lazım. Keşke bunu iddia edenlere sorabilsek. Özgürlükten ne anlıyorlar ki din ona karşı? Şu bir gerçek ki kişiden kişiye, hatta durumdan duruma değişkenlik gösteren özgürlük gibi kavramları tanımlamak çok kolay değildir. Netleştirmek için şu soruyu sormak lazım: Kime göre ve hangi duruma göre özgürlük?

İşi biraz zora mı sokuyoruz?

Hayır, tam tersine anlamaya çalışıyoruz. Söz gelimi öğrencinin özgürlüğüyle memurun, askerin, esnafın özgürlüğü birbirine kıyas edilebilir mi? Mesela askerin gerekli gördüğü yerde silah kullanma özgürlüğü vardır. Aynı şey diğerleri için söz konusu değildir. Özgürlüklerin kısıtlaması da aynı şekildedir. Öğrenci belli saatlerde sınıfta, memur

bürosunda, esnaf dükkânında bulunmak zorundadır. Bunu özgürlüğün yok edilmesi olarak değerlendirebilir miyiz?

Doğru ama biz hayatın özgürlüğünü kastediyoruz. Yani özgürce yaşamak.

Özgürce yaşamak dediğinizde bu yaşantının birtakım kısıtlamaları ve engelleri olmayacak mı? Yaşamak her şeyden önce birtakım ihtiyaçların karşılanmasını gerekli kılar. İhtiyaçları karşılamak için de insanın mutlaka zaman ayırması, bir mekânda bulunması ve bir çaba harcaması gerekir. Her üçü de insanın zaman, mekân ve belli bir işi yapmak üzere kısıtlanması anlamına gelir. Yaşamak dediğimiz şey bütün ihtiyaçlardan arınarak tamamıyla serbest bir durumun adı değildir. Böyle bir yaşam hiçbir canlı için mümkün değildir. Bu kadar ihtiyacı olan bir varlığın tam bir özgürlüğünün olması imkânsızdır. İnsanın temel ihtiyacı olan ama neredeyse bütün bilişsel özelliklerini kullanamaz hâle getiren uykuya bakalım. Uyku, insanı hapseder ve özgürlüğünü elinden alır. Hiçbir canlı ona karşı direnemez. İnsanoğlu direndiği yerde gözü açık uyur kalır. Nitekim uyuyan şoförlerin yaptıkları kazalar ortada.

Hocam biz din dedik, özgürlük dedik, siz bizi nerelere götürdünüz.

Bütün yanılığımız işte bu dar bakış açısından kaynaklanmaktadır. Dinin getirdiği birtakım kuralları hedefe koyup işte din bizim hayatımızı daraltmakta, özgürlüğümüzü elimizden almaktadır yanlış imajı uyandırılmaktadır. Çok kere söylediğimiz gibi hayata baktığımızda iki tip davranış söz konusudur: Kaçma ve kovalama, ulaşma ve uzaklaşma, yakalama ve kaçırma. Biz zarar verecek olandan kaçmaya ve uzaklaşmaya, faydalı olana ulaşmaya ve onu yakalamaya çalışırız. Hangisini yaparsak yapalım kendimizi bir zamanda bir eylem durumuyla sınırlı buluruz. Çünkü aynı anda iki zıt hareketi yapma imkânımız yoktur. Bütün yapmak istediklerimizi de bir anın içine toplayamayız. Öyleyse sıraya koymamız, her birine zaman ayırmamız ve uygun bir davranış biçimi geliştirmemiz gerekir. Bunun anlamı hayatımızı belli kurallara göre tanzim etmemizdir. Konulan her kural da doğal olarak kısıtlayıcılık özelliği taşır. Bu kuralları ya tek insan ya uzlaşılı yoluyla toplum ya da insanı yaratan Yüce Allah (c.c.) koyar ve peygamberler vasıtasıyla bildirir. Hangisi olursa olsun konulan kurallar bağlayıcı ve kısıtlayıcıdır. Bu durumda şunu mu diyelim: Hayat kısıtlayıcıdır.

O zaman suçlu hayat mı?

Hayır, hayat suçlu değil, hayat insana sunulmuş bir imkândır. Bu imkânı nasıl kullanırsak ona göre sonuç alırız. Hayatın kurallarına uyan rahat eder, aksine davranan, kuralları kısıtlama sayıp boş veren veya isyan eden her adımında bedel ödemek zorunda kalır.

Sonuçta hayat onun için çekilmez hâle gelir.

İyi de istemediği hayatı yaşamak zorunda mıdır insan?

Bununla doğumdan ölüme kadar olan süreyi kastediyorsak cevabımız evettir. Şayet bununla bir durumu, yeri veya eylemi kastediyorsak burada kişi özgürdür. Hayat içerisinde kendine farklı durumlar, mekânlar ve eylemler tercih edebilir. Ama hangisini tercih ederse etsin hepsinde bir kurala karşılaşacaktır. Burada kişinin tercihi kendi gücüne, yapısına ve duygularına göre olursa seçtiği durumun, yerin ve eylemin kurallarına uyması daha kolay hatta bazen eğlenceli bile olabilir. Mesela öğrenciliği sıkıcı bulan bir kişi, gidip çıraklık yapabilir. Araba tamirciliği bazı insanlara eğlenceli gelirken nefes nefese koşturmak, bir topun ardında ter dökmek bir başkasına eğlenceli gelebilir. Ama ihtiyaçlarımızı gidermek üzere uygun hiçbir pozisyon ve iş edinemediğimizde bulduğumuz işe katlanmak zorunda kalırız. Çünkü hayatı yaşamak için bir durum, bir yer ve bir eylem şarttır. Eğer başkalarına el açmayı kendimize yedirebiliyorsak bu da bir yoldur ama onurlu ve doğru bir yol değildir.

Özgürlükle kastedilen belki de arzu ve zevklerin sınırsız olmasıdır.

Burada büyük bir yanılgı olduğunu düşünüyorum. Sanki din bütün arzuları ve zevkleri yok sayıyormuş gibi bir hava oluşturulmaktadır. Din kişinin hayatını bütünüyle kısıtlayan bir yapı öngörmez. Hatta hayat tehlikesi bulunduğu bazı yasakların geçici olarak

kaldırılması bile söz konusudur. Din hayattaki ihtiyaçları üç kategoriye ayırır: Yeme içme, barınma ve giyinme gibi zorunlu ihtiyaçlar; hayatı kolaylaştıran ihtiyaçlar ve son olarak hayatı güzelleştiren ihtiyaçlar. Din bütün bu ihtiyaçların karşılanması için meşru bir zemin hazırlar ve buna göre kurallar koyar. Dinin koyduğu kurallar her üç ihtiyaç durumunun meşru çerçevesinde karşılanmasını sağlar.

Peki, kural konmasa daha iyi olmaz mı?

Tek başına yaşamış olsak olur. Ama bitki ve hayvanlardan oluşan bir çevrede yaşıyoruz yani aynı çevreyi paylaşıyoruz. Özgürlük adına bir kişi veya kesime yönelik kural konmaması diğer insanların, hatta bitki ve hayvanların mağdur edilmesi anlamına gelir. Öyleyse bir kişinin özgürlüğünün sınırı diğer kişinin özgürlük sınırına kadar olmalıdır. Hakça paylaşım ve adalet bunu gerektirir. Bugün insanlar arasındaki gelir dengesizliği ve çevre sorunları bunun olmamasından kaynaklanmaktadır. Nitekim hayvanlara ve çevreye yönelik bütün kuralları yok sayan modern insan tam bir çevre katliamına ve dengesizliğine yol açmıştır. Günümüzdeki insan hakları evrensel beyanname-si, çevre sözleşmeleri ve iklim anlaşmaları bu tür mağduriyetlerin giderilmesi için atılan adımlardır. Bu sözleşmelerin hepsi kurallar getirmektedir. Kurallar aslında bir yönüyle kısıtlama getirirken bir yönüyle insanı ve çevreyi koruyan, daha büyük ve kapsamlı kısıtlamaları engelleyen özelliktedir. Bir başka yönden ise kurallar hak ve görev denge-

sini kurar. İnsanların haklarını korurken görevlerini yapmaya yönlendirir. Şimdi bu sözleşmelerin getirdiği kurallara “özgürlüğü ortadan kaldırmaktadır” diyebilir miyiz?

Tabii ki diyemeyiz. Demek ki din de benzer kurallar getirmektedir.

Tam da öyle. Din insanı ve çevreyi içine alan bir kurallar bütünüdür. Dinin getirdiği bu kurallar insana birtakım haklar tanırken aynı zamanda görevler yüklemektedir. Bu görevleri yerine getiren hem iyi insan olur hem de Yaradan'ın hoşnutluğunu kazanır; hem dünya hayatında hem de ahiret hayatında rahat eder ve ebedî hayatı kazanır. Zaten her yaptığımızın bu dünyada karşılığını göremeyebiliriz. Bir yaşlıya yer vermemizin, bir engelli yolun karşısına geçirmemizin veya düşen birini kaldırmamızın bu dünyada maddi karşılığı olmaz. Ama bunları yaptığımızda vicdanımız huzur bulur ve insanların takdirini kazanırız. Din ise bunların üstüne bir de öte dünyada kazanç ve ebedî hayat vadeder.

Peki, bu yapılanlar yeterli midir?

Din insandan üç hakkın yerine getirilmesini ister: Allah hakkı, kendisinin hakkı ve çevresinin hakkı. Allah hakkı ibadetleri yerine getirmek ve iyi kul olmaktır. Kendisinin hakkı temel ihtiyaçlarını meşru yollardan karşılamaktır. Çevrenin hakkı ise insanlar, hayvanlar ve bitkilerden oluşan çevreye karşı saygılı ve tutumlu olmaktır. Bütün bunları yerine getiren insan, bu dünyada huzurlu bir hayat yaşar, öte dünyada mutlu ve ebedî bir hayata kavuşur. ■

MADDE BAĞIMLILIĞI VE AİLELERİN BAĞIMLILARA YAKLAŞIMI

İslam, sağlıklı insan, sağlıklı aile ve sağlıklı toplumu temel amaç edinmiştir. Bu yüzden dinin, canın, aklın, neslin ve malın korunması İslam'ın beş asli ilkesi sayılmış; bunu sağlamaya yönelik olarak Kur'an ve sünnette birtakım emir ve yasaklar getirilmiştir. İslam'ın sarhoşluk veren, akli ve ruhi dengeyi bozan, sinir sistemini uyuşturan maddelerin kullanımını haram kılması ve bu alanda birtakım cezai müeyyideler koyarak insanları bunlardan uzak tutmaya çalışması böyle yüce bir anlam taşır. İslam'ın emir ve yasaklarındaki genel amaçlar dikkate alındığında, İslam'ın bu konudaki yasağının sadece şaraba veya belirli alkollü içkilere mahsus olmadığı, akli ve ruhi dengeyi bozan, sinir sistemini uyuşturup beynin işlevlerini etkileyen, kişinin irade ve düşünme gücünü tamamen veya kısmen yok eden her türlü madde kullanımının da aynı yasak kapsamına girdiği görülür.

Üzülerek ifade edelim ki günümüzde madde kullanımı ve bağımlılığı, tüm dünya ülkelerinin karşı karşıya olduğu, gün geçtikçe artarak devam eden ve toplumsal düzene ağır hasar veren en önemli sorunların başında gelmektedir. Bağımlılık; kişinin zarar görmesine rağmen madde kullanımına devam etmesi, kullandığı maddeyi uzun süre bırakmaması, sürekli madde arayışı içinde olması, kullandığı maddeyi giderek arttırması ile karakterize edilen bir tablodur. Bağımlılık yapıcı madde ise beyin işlevlerini, tüm bedensel yapıları etkileyerek zamanla organ sistemlerinde kalıcı değişikliklere yol açan, ruhsal ve davranışsal sorunlar oluşturan, yaşam için gerekli olmayan, yapay sahte iyi oluş hâli ortaya çıkaran maddelerdir. Bağımlılık yapıcı, uyuşturucu maddeler başta kişinin kendisinde olmak üzere, ailesinde ve toplumda ciddi yaralar oluşturmaktadır. Bağımlılık yapan madde (içki, sigara, uyuşturucu

vs.); sorunlu bir çocuk ve ergenlik dönemi, başarısız bir öğrenim hayatı, düzensiz bir iş hayatı, ekonomik kayıp, sağlıksız bir hayat, sorunlu bir evlilik ve aile hayatı gibi bireysel ve toplumsal yaşamı olumsuz etkileyecek pek çok duruma sebep olmaktadır. Bununla birlikte bağımlı bireyin ilişkileri bozulmaya başlar ve kendini kontrol altında tutamaz. Aile sistemindeki bir bozulma aile üyelerindeki bozulmayı (duygusal, davranışsal vb.) beraberinde getirdiği gibi aile üyelerinden birinin bozulması aile sistemini de etkilemektedir. Aile sistemlerindeki bozulmalar da (bozuk işlev) toplumsal sistemin doğru işlememesine neden olabilmektedir. Dolayısıyla madde kullanan birey, aile sistemi açısından ele alınmalıdır. Genelde madde kullanımına başlanması, kişinin ilk ailesi içindeyken olabileceği gibi daha sonra kendi kurduğu ailesinin içindeyken de olabilmektedir veya kişi madde kullanmaya başladıktan sonra evlenerek bu ailenin bir bağımlı bireyi olmasına neden olmaktadır.

Madde kullanımına başlama nedenleri, kişilere göre değişse bile birtakım ortak noktalar bulunmaktadır. Bunlar; merak, en yakın arkadaşların kullanması, akran baskısı, madde kullanan bir grubun üyesi olmak, yetişkinlerin model alınması ve eğlenceli bulmak gibi hususlardır. Diğer taraftan, ergenlik döneminin özellikleri arasında bulunan benmerkezci anlayışın bir tezahürü olarak dikkat çekme, saygınlık kazanma, otoriteden ölç alma gibi yaklaşımlar da madde kullanmaya başlama açısından etkili olabilmektedir. Bununla beraber bağımlılık yapan maddelerin kullanılmasında, ailenin rolü oldukça büyüktür. İnsanın; sevgi, saygı, değerli olma, kabul görme gibi birtakım ihtiyaçları vardır. Çocukların sağlıklı bir gelişim süreci yaşayabilmesi için birincil sosyal çevre olan ailede bu ihtiyaçların gide-

rilmesi ve bireyin yeteneklerinin gelişmesi gerekir. Aile içinde bu doyumunu yaşayamayan çocuk, gençlik yıllarında bunu ailenin dışında ve farklı nesnelere aramaya başlar. Böylece madde ile tanışır ve yalancı doyumlarla yaşanamayan duygular ve ihtiyaçları karşılamaya çalışır.

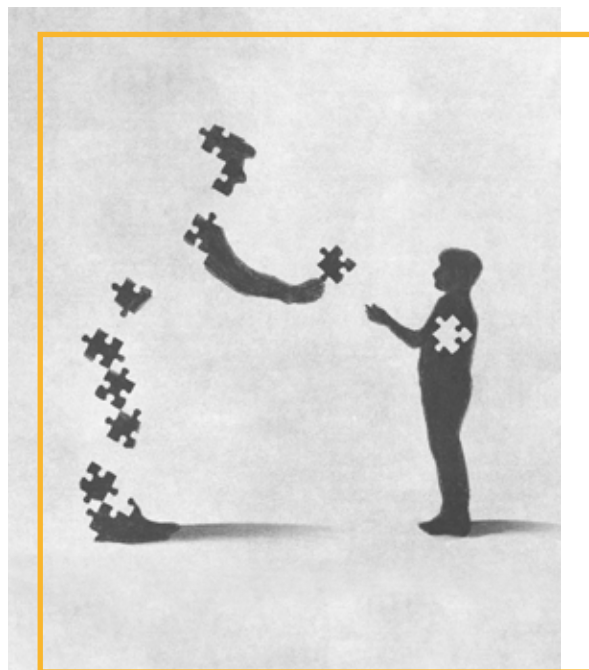
Aile ilişkileri, kişinin toplumsal yaşamının belirlenmesinde öncül bir rol oynar ve çocukların değerler sisteminin oluşmasında önemli bir yere sahiptir. Ebeveynler çocuklarına sorumluluklarının gelişmesini, kendilerini zarar verici davranışlardan korumalarını öğretmelidir ve bunu yaparken de onlara güvenli bir ortam sağlamalı, bazı sınırlamaları olduğunu da göstermelidir. Anne babaların çocukları için madde bağımlılığıyla ilişkili bilinçli bir tutum geliştirmesini sağlamada yapacakları en önemli şey kendi davranışlarıyla örnek olmalarıdır. Aileler bir sorunla karşılaştıklarında ne şekilde çözümler üretiyorsa çocuklar da benzer sorunlarla karşılaştıklarında benzer çözümler üretmektedir. Örneğin, bir sorunla karşılaşan anne ya da baba bu sorunun çözümünde alkol kullanımına yöneliyorsa çocuk da rol model aldığı anne ve babanın davranışını gerçekleştirerek alkole yönelebilmektedir.

Çocuklarının madde kullanımını öğrenen anne babalar öncelikle endişe ve paniğe kapılmadan hareket etmelidir. Sakin bir şekilde ve suçlayıcı bir tavır takınmadan davranmalıdır. Ayrıca, sorun görmezlikten gelinmemeli, durum gizlenmemeli ve davranışlar takip edilerek çözümü yönünde çareler aranmalıdır. Aile içerisinde duygusal ve sosyal etkileşim açısından başarılı bir çocukluk dönemi geçiren birey, ergenlik dönemi sorunlarını daha kolay çözmektedir. Anne babalar çocuklarıyla, küçüklük dönemlerinden itibaren yakın bir diyalog kurmalı ve ergenlik döneminde de bunu devam ettirmelidir. Zira çocuğa aşırı ve gereksiz disiplin uygulamak, çocuktan aşırı beklentiye girmek, ilgi, sevgi, anlayış ve şefkatin çocuğa yeterince aşılanamamış olması bireyin madde kullanmaya yönelmesinde önemli sebepler olarak gözlenmektedir. Yapılan araştırmalarda aile içi iletişim eksikliğinin olması, anne ve babadan birinin kaybı, baskıcı ve ilgisiz aile ortamı, parçalanmış boşanmış aileler ve aile içinde gencin model alabileceği birey/bireylerin bulunmaması vb. durumlarla madde kullanan

gençlerin ailelerinde benzer özellikler olduğu tespit edilmiştir.

Toplumları derinden sarsan sayısız sorunların yaşandığı günümüzde, insanlık onuruna yakışır aydınlık geleceğin inşası için birey, aile ve toplum olarak hepimize ciddi görevler düşmektedir. Özellikle gençlerin fikir ve zihin dünyalarının sağlam inanç ve manevi değerlerle temellendirilmesi gerekir. Zira toplum; inançlı, ruhen ve bedenen sıhhatli ve dinamik gençlerle ayakta durur. Fikren ve bedenen olgun bir nesil, bir milletin dayanağıdır. Bu konuda ilk hareket aileden başlamalıdır. Çünkü aile toplumun temel taşı olmakla birlikte sağlıklı nesillerin yetişmesinde etkili bir rol oynamaktadır.

Bir şekilde bağımlı duruma düşen bireylerin topluma yeniden kazandırılmaları, bilimsel yöntemlere tedavi ve rehabilite edilmeleri için imkân, fırsat ve donanımlı kurumların oluşturulması, etkili ve deneyimli profesyonellerin yetiştirilmesi gerekmektedir. Bağımlı bireylerle yapılacak mesleki uygulamalarda ailelerin de sürece dâhil edilerek bağımlı bireyin sosyal çevresinin de tedavi sürecine katılımının sağlanması gerekir. Makro düzeyde ise toplumun tüm katmanlarının bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi bağımlılıkla mücadele sürecini hızlandıracaktır. ■



RABBİM, YOLUNA KIYMET VERENLERİ KIYMETLENDİRİR

Elif DEMİRCİ

Zonguldak Ereğli Uzman Vaiz

Arkadaşlık ve dostluk için, birbirini sevmek için aynı yerde yaşamak mı aynı yaşta olmak mı gerekir? Bunun böyle olmadığını 2012 yılında Kur'an kursu öğreticisi iken öğrencim olan Havva Hanım'la kurduğum dostluk sayesinde anlamıştım. Kendisi dünyanın birçok yükünü omuzlayan, babaları olduğu hâlde yedi çocuğuna hem annelik hem babalık yapan, kendi hasta iken dahi hasta akrabalarına refakatçi olan, Karadeniz kadınının cefakâr bir örneği, şu an yetmişli yaşlarının sonunda çok kıymetli bir öğrencimdir.

Atası Hz. Havva'nın adını almış olmasından mıdır bilinmez, etrafındaki herkesin annesidir o. Verdiği hayat mücadelesi nedeniyle Kur'an-ı Kerim'i daha önceleri öğrenmemesinin mahcubiyeti ve pişmanlığıyla Kur'an kursuna başlamıştı. Karadeniz şivesinin baskınlığı nedeniyle Kur'an harflerini öğrenirken verdiği mücadele takdire şayandı. Çok emeklerle yüce kitabı okumayı öğrenmişti. Ders sonrasında verdiğimiz molalarda kendinden yaşça küçük sınıf arkadaşlarına ha-

yat tecrübelerinden bahsedirdi. Bize çok sevimli gelen o Karadeniz şivesiyle anlattıklarını pürdikkat dinlerdik.

2014 yılında başka bir ilçeye vaiz olarak atansam da aramızdaki dostluk devam etti. Telefonla birbirimizi arayarak haberlerimizi aldık. Daha sonraları vaaz vermek için gittiğim camilerde Havva Hanım'ı ilk saflarda görür oldum. Yine o sevecen gözlerle, hiçbir ayrıntıyı kaçırmak istemezcesine hocasını dinledi hep. Sanmıştım ki yaşadığım ilçeye taşındı. Fakat taşınmamış, iki ilçe arasında otobüse binerek ve otobüsten indiği yerden camiye kadar yürüyerek dinini öğrenmek adına verdiği gayretini bana tekrardan göstermiş oldu. Ayrıca dediğine göre hocasını bırakmaya da hiç niyeti yoktu.

O yıl kadınlar günü münasebetiyle bir panel yapmıştık. Havva Hanım âdeti olduğu üzere panelin yapıldığı salon da yine yerini almıştı. Gayet güzel geçen bu panel sonrasında biz panelistlere çiçek takdim edilmişti. O anda Rabbinin verdiği ilhamla dinleyicilerden müsaade istedim ve bir açıklama yaptım. Hocasını yalnız bırakmayan, İslam ah-

lakının anlatıldığı her programa başka bir ilçede olmasına rağmen katılmaya çalışan, tam da kadın kulların anlatıldığı bu programda gayretiyle güzel bir örneklik teşkil eden Havva Hanım'a o çiçekleri takdim etmek istediğimi söyledim. O kadar heyecanlıydım ki bunu nasıl söylemişim bilmiyorum, program akışında olmayan bir durumdu. Ama sanki programın bir parçasıymış gibi insanlar dikkatle dinliyorlardı. Salonda bulunan ilçe amirlerinin ve misafirlerin alkışları eşliğinde Havva Hanım sahneye geldi ve benden kucak dolusu çiçek buketini gözyaşlarıyla aldı. Herkes onu alkışlıyordu. Aslında bana göre onun, ilim adına verdiği mücadelesini, emeğini, gayretini ve hocasına olan dostluğunu Rabbim salondaki kullarına alkışlatıyordu. Program sonunda konuştuğumuzda "Hocam!" dedi, "İlk defa birinden çiçek alıyorum ve bu kişi siz oldunuz. Öyle mutluyum ki..."

2020 yılına geldiğimizde malum salgın nedeniyle evlerimize kapanmıştık. Havva Hanım da evinde bir başına kalmıştı. Üstelik birkaç ay öncesinde önemli bir ameli-

yat geçirmişti. Yanına gide-memek o kadar çok üzüyor-du ki beni... Her hafta arayıp durumundan haberdar olu-yordum. Her zaman olduğu gibi asla yakınmıyor, “İyiyim kızım, Kur’an’ımı okuyorum, namazımı kılıyorum, ben iyi-yim, yalnız değilim, Rabbim var.” diyordu. Âdeti beni teselli ediyordu. Ne kadar güçlü, metanetli bir insan olduğunu bir kez daha göstermişti. Ama benim içim hiç rahat değildi. Ne yapabilirim nereye baş-vurabilirim, diye düşünürken aklıma müftülüklerimizin vefa destek grupları geldi. Belki onlar bir şey yapabilirler, kapıdan da olsa bir ihtiyacı olup olmadığını sorabilirlerdi. İlçedeki bir Kur’an kursu öğ-reticisi arkadaşımı aradım ve ondan bahsettim. Sağ olsun, çok yardımı dokundu, orada görevli olan bir imam hatibi Havva Hanım’a yönlendirdi. Bundan sonra görevli hoca-mız düzenli bir şekilde Havva Hanım’a kapıdan ziyaretlerde bulundu. Market alışverişi, ilaçlarının temin edilmesi gibi zaruri ihtiyaçlarını karşıladılar. Her şeyden de önemlisi ona yalnız olmadığını hissettirdiler. Adına yakışır bir hizmetti “Vefa Destek”. Müslüman şahsiyetinin en önemli özelliklerinden olan vefa, insan ilişkilerinde muhabbetin göstergesi, dostluğun sürdürülmesi demektir. Havva Hanım’ın Kur’an kurslarımıza, cami sohbetlerimize, konferanslarımıza katılarak kurumumuza gösterdiği ilginin, alakanın, güvenin karşılığını biz de bu zor günlerde ona varlığımızı hissettirerek, dost elini uzatarak göstermiş

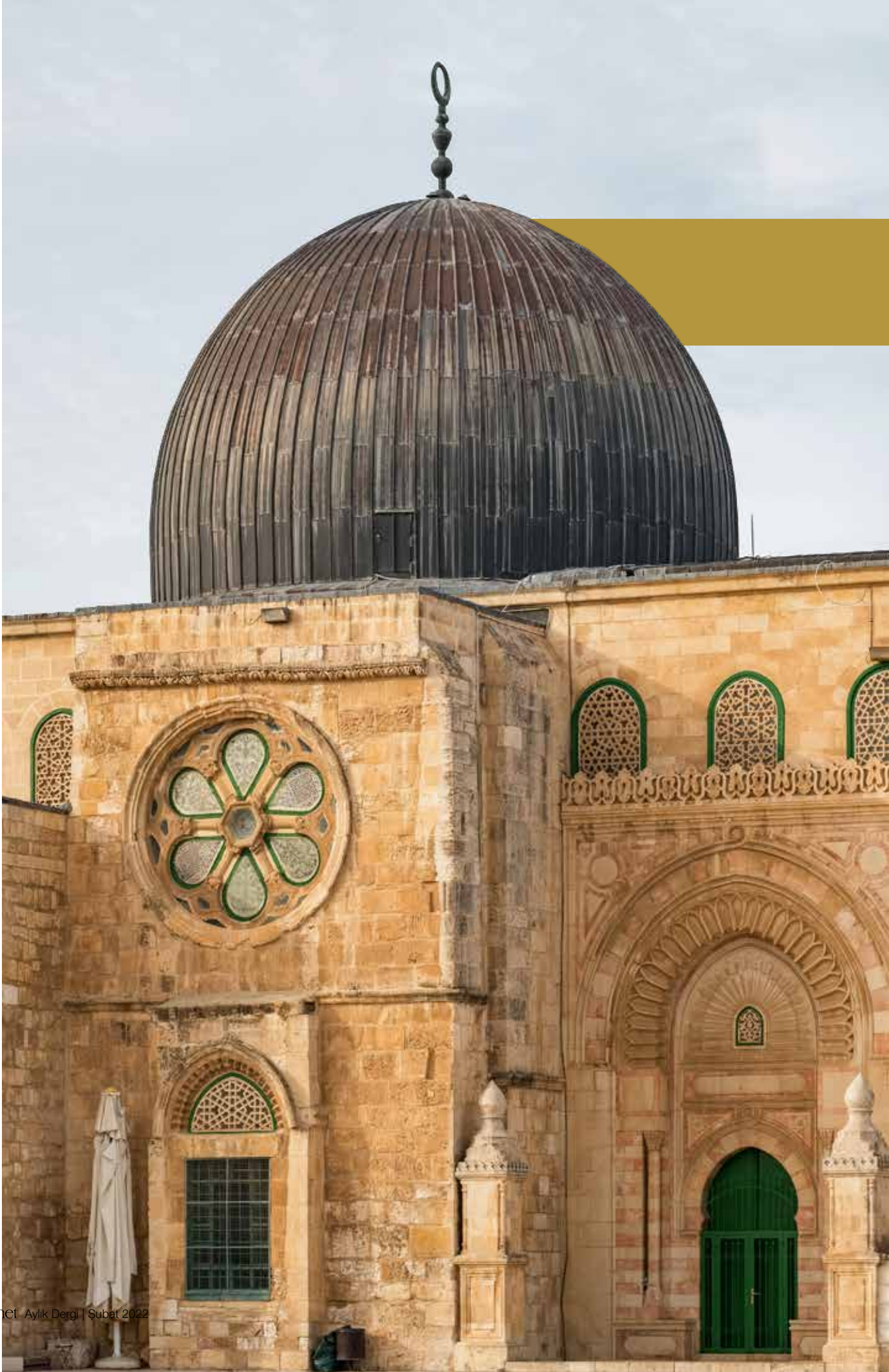


olduk. Ona yardım edenlere yaptığı dualar her şeye değerdi. Zaten kıymetli olan da müminin mümine yaptığı dualar değil miydi? Ben de emaneti emin ellere bırakmanın verdiği huzuru tüm kalbimle yaşıyordum.

Aslında bu yüce kitabımıza verilen hürmetin bir karşılığıydı. Havva Hanım’ın ilerleyen yaşına rağmen Kur’an’ı okuyabilmek, anlayabilmek adına sergilediği gayret nedeniyle Rabbim onu kimseye unutturmuyordu. Yardımına

koşunlar diye kullarını kapısına yolluyordu. Elhamdulillah, bunu da atlattı ve yarım kalan tedavisine hastanede devam ederek iyileşti.

Havva Hanım, gayretli, ihlaslı kulların bir örneği sadece. Kim bilir, daha bilmediğimiz nice memleketlerde, şehirlerde böyle kullar vardır. Ama şunu çok iyi biliyoruz ki Rabbimiz kendi yolunda gösterilen emekleri asla boşa çıkarmıyor, kulunu yalnız bırakmıyor. Ne mutlu ilim öğrenmek için gayretli olanlara... ■



UZAKLARIN EN YAKINI MESCİD-İ AKSA

Büşra Nur GÜLER

İstanbul Üsküdar Kur'an Kursu Öğreticisi

Y

eryüzünün ilk mabedi Mescid-i Haram'a mesafesi sebebiyle uzak olarak adlandırılan Mescid-i Aksa, içinde insanların Allah'a ibadet etmeleri amacıyla yapılan yeryüzünün ikinci mabedidir. (Müslim, Mesacid, 1, 2.) Mescid-i Aksa'nın çevresi Allah tarafından mübarek kılınmıştır. (İsra, 17/1.) Zira onda dinin ve dünyanın bereketi birleşir: Üzüm asmaları, hurma, incir ve zeytin ağaçlarıyla, onları sulayan ırmaklarla bezeli mukaddes toprakları (Maide, 5/21.) nice peygamberlerin nübüvvet ve ibadet mahalli olmuş, yeri ve göğü vahyin nüzulüne şahitlik etmiştir. Mescid-i Aksa, İslam'ın tarihî hakikatinin bir şiarı olarak yeryüzünde yükselmiştir; yüklendiği bu misyonla Müslümanların ilk kıblesidir, mukaddes toprakların kalbi olarak uzakları kendine yakın eylemiştir.

Hz. Peygamber'in Mescid-i Haram'dan başlayan isrâsı, Mescid-i Aksa'da nihayet bulmuş, Mescid-i Aksa'dan sidretü'l-müntehâ'ya miracı ile de ilahi tecellilere mazhar olmuştur. Aksâ'dan ednâya (Necm, 53/9.), en uzaktan en yakına yönelen bu mazhariyeti haber veren ayet (İsra, 17/1.), Beytülharam'ı Mescidü'l-Haram'a, Beytülmakdis'i Mescidü'l-Aksa'ya dönüştürmüştür. Mescid artık Allah'ın dininde yegâne mabettir, nebevi geleneğin mirası olan Mescid-i Aksa artık enbiyanın gerçek mirasçısı ümmet-i Muhammed'e emanettir. Belki de bu emanete bir vurgu olarak Mescid-i Aksa, Hz. Peygamber'in Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebevi ile birlikte saydığı, özellikle ibadet ve ziyaret edilmeye değer üç mescidin ikincisidir. Öyle ki bu mescitlerde yapılan ibadetler diğer mescitlerdekine nazaran daha faziletlidir. (Buhari, Fazlü's-Salat fî mescidi Mekte ve'l-Medine, 1.) Hz. Peygamber, bu fazilette Hz. Süleyman'ın duasını da aramıştır: Nitekim Hz. Süleyman'ın Beytülmakdis'i bina ederken Allah'tan ilahi hükme uygun hüküm verme gücü, kimseye nasip olmayacak mülk ve saltanatın yanında namaz kılmak için bu mabede gelecek olanların bağışlanması niyazında bulunduğunu aktardıktan sonra "İlk ikisi ona verilmiştir, üçüncüsünün bana verilmesini ümit ederim." buyurmuştur (İbn Mace, İkâmetü's-Salât, 196.) Ashabın, bu duaya mazhar olma ümidine karşılık "Eğer oraya gidemezseniz kandillerin-



de yakılmak üzere zeytinyağı gönderin.” (Ebu Davud, Salât, 14.) tavsiyesi tarih boyunca Müslümanların vicdanında şehrin önemini, müstesna yerini ve kıymetini belirlemiş, Kudüs’ün ve Mescid-i Aksa’nın hizmetkârı olarak himaye ve muhafaza yolunda her türlü faaliyetin motivasyonunu oluşturmuştur.

İnşası Hz. Âdem’e, Hz. İbrahim’e, Hz. Yakup’a ya da Davud ve Süleyman’a dayandırılan Beytülmakdis’in hizmetkârı olmak esasen yalnızca Müslümanların motivasyonu değildir. Hz. Süleyman döneminde, Lübnan dağlarından getirilen taş ve kerestelerle inşa ya da tecdit edilerek bu mukaddes topraklarda yükselen Beytülmakdis (Süleyman Mabedi), MÖ 587 yılında Babil kralı Buhtunnasr tarafından yağmalanıp yıkılmış, bilâhare yeniden yapılan mabet MÖ 37’de Romalıların Yahudiye kralı I. Herod döneminde genişletilerek yeniden inşa edilmiştir. MS 70’te Romalı Titus tarafından yeniden tahrip edilmiş, Hadrianus döneminde ise Jüpiter Tapınağı (Aelia Capitolina) adıyla bir pagan mabedi hâline gelmiştir. Roma’nın Hristiyanlığı kabulünden sonra kiliseye çevrilen fakat Yahudi-Hristiyan nizası sonucu bakımsızlığa terk edilen Beytülmakdis, Hz. Ömer’in Kudüs’ü fethini takip eden günlerde temizlenmiş, İslam idare ve himayesi altında Mescid-i Aksa inşa ve imar edilmiştir.

Fetihle birlikte şehir mimarisinin merkezî birimi olarak

Mescid-i Aksa, Dârüsselâm (barış ve esenlik yurdu) adıyla da anılan Kudüs’e de şahitlik etmiş, Kudüs, Kudüs-i Şerif olarak anılır olmuş, şehir âdeti İslam ile bütünleşmiştir. Şehrin tarihini yazan yine mabettir: Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebevî’nin mahalli olarak Mekke ve Medine’yi ifade eden Haremeyn’e telmihle, Mescid-i Aksa’nın mahalli olarak Kudüs de Haremeyn’in üçüncüsü olarak anılmıştır. Mescid-i Aksa bir binadan ziyade içinde bulunduğu bu harem bölgesinin adıdır. Hz. Ömer döneminde Kudüs’ün fethini takiben başlayan mescidi ihya, inşa ve imar faaliyetleriyle, sonraki dönemlerde himayesi altında olduğu Emeviler, Abbasiler, Memlukler, Fatimiler, Selçuklular, Eyyubiler ve Osmanlılar gibi İslam devletlerinin bakiyesi iki yüzü aşkın tarihî esere sahip olan Mescid-i Aksa muazzam bir külliye niteliğini taşır. Surlarla çevrili, hâlihazırda on tanesi açık, beşi kapalı on beş kapıdan girilebilen, yaklaşık 144 dönümlük bir alanı oluşturan bu bölgenin fazileti, yerin üstü ve yerin altı bütün mekânlara şamildir: Mescitler, kubbeler, minareler, minberler, medreseler, revaklar, kapılar, kemerler, namazgâhlar, su kaynakları, sebiller ve Burak duvarı, cümlesi bu faziletin içerisinde.

Mescid-i Aksa’nın aksamını oluşturan mescitlerden Haçlıların Süleyman’ın Ahırını adını verdiği Mervan Mescidi, Hz. Peygamber’in miraçta bineğini bağladığına inanılan Burak Mescidi, günümüzde

kütüphane olarak kullanılan Kadim Aksa Mescidi bu mukaddes yerin altında iken taş işçiliğiyle öne çıkan, kurşun kubbeli Kible Mescidi, güneydoğusundaki Ömer Mescidi, Kırk Şehit Mescidi, Zekeriya Mihrabı, sırasıyla mescit, İslam müzesi, fakülte ve arşiv olarak kullanılan Kadınlar Mescidi, II. Abdülhamid tarafından yaptırılan Hz. İsa’nın Beşiği Mescidi, bugün İslam Müzesi’nin bir bölümünü teşkil eden Meğâribe Mescidi ise yerin üstündedir. İslam mimarisinin bilinen ilk kubbeli eserlerinden sayılan, Emeviler döneminde inşa edilen, mukaddes haccerü’l-muallakın muhafızı Kubbetü’s-Sahra bakır plakalarla kaplı kubbesiyle bugün Mescid-i Aksa’nın simgelerinden sadece biridir.

Mescid-i Aksa’nın, tevhidin simgesi olan kubbelerini Kanuni Sultan Süleyman’ın hatırası çinileriyle on bir sütun üzerinde yükselen Silsile Kubbesi, Hz. Peygamber’in miracının hatırası olarak Eyubilerce inşa edilen otuz sütunlu Mirâc Kubbesi, bu mübarek gecede peygamberlere kıldırıldığı namazı simgeleyen sekiz sütunlu Peygamber Mihrâbı ve Kubbesi, yirmi dört sütunlu Süleyman Kubbesi, ön cephesi iki sütuna oturan Yusuf Kubbesi, dört sütunlu Sultan II. Mahmud Kubbesi, sekiz sütunlu Ruhlar Kubbesi, Şeyh el-Halîlî Kubbesi, Musa Kubbesi ve Hızır Kubbesi teşkil eder. Mabedin İslamlığının sembolü olan, bu mukaddes yerin altından göğe doğru bir dua gibi uzanan minareleri



farklı üsluplarıyla öne çıkar: Mescidin dört köşeli kaide üzerindeki sekiz köşeli şerefesiyle en yüksek minaresi olan Ğavanime Kapısı Minaresi Eyyubilerin, tek silindirik minare olarak yükselen Esbât Kapısı Minaresi Osmanlıların, Meĝâribe Kapısı Minaresi ile Silsile Kapısı Minaresi ise Memluklerin izlerini taşır. Bütün bu yapılar mimarisi yanında kullanılan malzemeleri, cam, mozaik, vitray, çini, kalem işi ve taş süslemeleri gibi tezyin unsurlarıyla dönemlerinin sanatını en iyi şekilde yansıtmıştır. Mescid-i Aksa'nın görünen yüzü cesametle ziyade zarafettir, taşıdığı ilahi ayetlerin bereketidir.

İslam tarihi boyunca Mescid-i Aksa dinî-manevi bir merkez olma hüviyetiy-

le ulema için de bir cazibe oluşturmuş, harem bölgesi bir eğitim merkezi olarak da bereketini göstermiştir: Kible Mescidi'ne bitişik Hatuniyye Medresesi, sonraları zaviyeye dönüştürülen Fahriyye Medresesi, hangâh olarak da hizmet veren, İngiliz yönetimine kadar kızların eğitimine tahsis edilen Devâdâr Medresesi, hadis ilminde bir ihtisas merkezi olarak görülüp sonraları mahkemeye çevrilen Tenkiziyye Medresesi, ihtişamlı yapısıyla Eşrefiyye Medresesi, daha nice medrese ile Nahivciler Kubbesi, Kudüs'ün entelektüel ve kültürel hayatında, şehir kimliğinin inşasında mühim rol oynamıştır. Mescidin çevresinin bereket kaynağı olduğuna yönelik ilahi işaret sufilere şehre ilgisine se-

bep olmuş, şehirdeki tekke, zaviye, hangâh ve halvethaneler bu ilginin tezahürünü oluşturmuştur. İmam Gazali belki bu bereketin bir yansıması olarak İhyâ'nın er-Risâletü'l-kudsiyye adlı bölümünü Kudüslüler için Mescid'in Rahmet Kapısı'nda yer alan zaviyesinde kaleme almıştır.

Tarihi boyunca defalarca yıkılan, defalarca yeniden inşa edilen, Memlukler ve Osmanlılarca yapılan onarımlarla ayakta tutulan Mescid-i Aksa, bugün dahi saldırı ve tahribata uğramaktadır. Kıymeti tezyininde değil mahza nebevi gelenekle özdeşleşmiş kimliğinde saklıdır: Mescit, Hz. İbrahim'in ve Lut'un hicretinin, Hz. İshak'ın müjdelenmesinin, Hz. Yakub'un hasretinin, Hz. Davud'un faziletinin, Hz. Süleyman'ın mülk ve devletinin, Âl-i İmran'ın mihnetinin şahididir. Miraç mahalli olarak Hz. Peygamber'in nübüvvetinin evrenselliğine işaretler. Bu mukaddes topraklar Hz. Peygamber'in müjdesine mazhar olan sahabeden Şeddâd b. Evs'i ve Ubade b. Sâmit'i, ömrünü İslam'a hizmete adayan sayısız Müslümanı bağrında taşımaktadır. Hz. Ömer'in fetih hatırası olarak sabah namazının ilk rekâtında okunan Sad suresi ile ikinci rekâtında okunan İsra suresi Müslümanların Mescid-i Aksa karşısında duruş ve vazifelerini hatırlatır: Minarelerinden yükselen her ezan Dârüsselâm'da huzur ve barışı yeniden inşa çağrısıdır, Aksa, her Müslümanın kalbinde uzakların en yakınıdır, daima öyle kalacaktır. ■

KITAPLIK



KURAN'DA DUA KULLUĞUN ÖZÜ

| Ahmet Mahmut ŞEN

Insanoğlunun ilk tövbesi, Hz. Âdem tarafından gerçekleştirilmiştir. Öz bir ifadeyle Hz. Âdem, Allah'ın "Yaklaşmayın!" dediği ağacın meyvesinden eşiyile birlikte yedi ve bundan dolayı da beraber sonucuna katlanmak zorunda kaldılar. Ardından tövbe etmişlerse de cennetten dünyaya indirildiler. Ve ilk hata işlenmiş, ilk pişmanlık yaşanmış oldu. Bunun sonucunda da ilk dua ve tövbe vaki oldu.

Kitaplık köşemizde bu ay, "Kur'an'da Dua Kulluğun Özü" isimli eser ele alınmaktadır. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınlarından çıkan ve Doç. Dr. Fatih Kurt tarafından kaleme alınan kitap 200 sayfadan oluşmaktadır. Dua eksenindeki kitapta, "Duanın Önemi", "Dua Nasıl Yapılmalı?" gibi alt başlıklarla duanın mahiyeti hakkında bilgilendirme yapıldıktan sonra "Duada Hayrı İstemek, Aceleci Olmamak", "Duada İlmi Talep Etmek",

"Duada Sabır Talep Etmek" ve "Duada Hayırlı Nesil Talep Etmek", "İnancın Korunması için Dua" ve "Şeytandan Allah'a Sığınma Duası" başlıklarıyla duanın içeriğinin ne olması gerektiği yönünde örnekler verilmektedir. Son kısımda ise ayetlerde geçen Hz. Âdem'in, Hz. Nuh'un, Hz. İbrahim'in, Hz. Yakub'un, Hz. Hz. Yusuf'un, Hz. Eyyûb'un, Hz. Musa'nın ve Hz. Süleyman'ın dualarına değinilmiş ve kısaca bu dualara konu olan kıssalar da anlatılmıştır.

Kur'an'da kavramsal olarak dua ile eş değer veya yakın anlamlarda kullanılan ibadet, istiâne (yardım istemek), istigâse (yardım çağırarak), istiğfar (bağışlanma dilemek), istiâze (kaza ve beladan Allah'a sığınmak), salât tazarru (niyaz), tövbe ve zikir anlamlarına geldiğini ifade eden eser, duayı çeşitli yönleriyle ele almaktadır.

Hz. Peygamber, duayı ibadetin özü olarak tanımlamış ve duadaki samimiyetin tezahürü olan ihlas ile ibadetlerin kabul olacağına, bu şekilde bir içtenliğin de ancak duada bulunabileceğine vurguda

bulunmuştur. Zira ibadetlerde ihlas önemlidir ve Yüce Allah ihlasla yapılan dualara icabet edeceğini bildirmektedir. (Mümin, 40/60.)

İnsan psikolojisinde zor durumlarda Allah'a sığınmak vardır. Kişi rahatlayınca Allah'ı anmaktan, dua etmekten ve ona yönelmekten vazgeçer. Bu insani bir olgudur. Her zaman Allah'a yönelmek, huzur-ı ilahide olduğunu düşünmek mümkün olmayabilir. Kul, elinden geldiğince bu hissiyatın farkında olup kendini devamlı öz denetim altında tutmalıdır.

Eser, dua etmeyi ilk insan ve ilk peygamberden öğrenen insanoğlunun nasıl dua edeceğini de sonrasında gelen peygamberlerden ve dahi son peygamber Hz. Muhammed'in (s.a.s.) hadislerinden tafsilatlı bir şekilde öğrendiğini belirtiyor.

Dua şuuru ve bilinci kazanmamıza fayda sağlayacak, ihtiyaç ve şükür hâllerinde duanın bizim için ne kadar önemli olduğunu anımsatan bu güzel çalışmayı siz kıymetli okuyucularımızın istifadesine sunuyoruz. İyi okumalar. ■



Prof. Dr. Huriye Marti'nin anlatımıyla

Esmâ'dan insana

frekanslar

4A (HD)

FREKANS: 12.380
POL: DIKEY (V)
SEMBOL: 27.500
FEC: 3/4

JHD YAYIN

4A (SD)

FREKANS: 12.422
POL: YATAY (H)
SEMBOL: 30.000
FEC: 3/4

JSD YAYIN

yeni bölüm

Cuma

19.30



DIYANET TV

diyanettv

diyanettv

diyanettv

diyanettv

“... O, sizi yeryüzünden (topraktan) yarattı ve sizi oranın
imarında görevli (ve buna donanımlı) kıldı...”

(Hud, 11/61.)



FİYATI: 10 TL